

Oud Veenendaal

Maart 2006

- 21e jaargang, nummer 1
verschijnt 4 maal per jaar

REDACTIE

Kees-Willem Bruggeman

Gert Groenleer

Ineke van Schuppen

Cor Slok

redactie@oudveenendaal.nl

BESTUUR

Dr H. van 't Veld, voorzitter

Mevr. G.M.J. van Schuppen-Diepeveen, secretaris

Mr R. Ottens, penningmeester

D.J. Bouwhuis

W. Brands

H. Henzen

J.M.J. Pilon

Secretariaat:

Eekwal 3, 3904 DL Veenendaal,

telefoon 0318 511066

Ledenadministratie:

Berry Henzen, Paddestoelenlaan 110, 3903 GG

Veenendaal, telefoon 0318 527491

Werkgroepen en commissies:

D.J. Bouwhuis, Bezaan 1, 3904 PA Veenendaal,

telefoon 0318 528830

Postbank:

Nr. 4043117, t.n.v. Historische Vereniging Oud

Veenendaal

De contributie bedraagt € 15,- per jaar.

Losse nummers van dit blad € 3,40.

Het lidmaatschap van de vereniging loopt gelijk met het kalenderjaar.

Opzegging alleen schriftelijk en tot vier weken vóór het begin van het nieuwe verenigingsjaar.

Druk: Grafisch Bureau Steitner, Veenendaal

Niets uit deze uitgave mag worden gereproduceerd zonder schriftelijke toestemming van de redactie.

ISSN: 0926-2857

Historische Vereniging Oud Veenendaal

Inhoud

2	Om te beginnen De redactie
3	De transportcolonne van het Rode Kruis in mei 1940 J.P. Vergouwen
8	De sleepbootkapitein en de evacuatie H. van Gelderen
11	De eerste oorlogsdagen E. van Baren-Kets
15	De Vaartbrug G.M.J. van Schuppen-Diepeveen
20	Meevallers en mededelingen G.M.J. van Schuppen-Diepeveen
21	Jaarverslag 2005 G.M.J. van Schuppen-Diepeveen
24	Financieel verslag 2005 R. Ottens
26	Bijzonder belicht H. Henzen
28	Recensie lustrumuitgave Geschiedenis van Veenendaal 2 P.D. 't Hart
30	Verslag lustrumbijeenkomst G.M.J. van Schuppen-Diepeveen
33	Uitgelezen G.C. Groenleer
36	Het laatste woord Het bestuur

Om te beginnen

Na de presentatie van het lustrumboek pakken we gewoon de draad van het blad weer op. Een themanummer over de Tweede Wereldoorlog is het niet geworden, maar dat we hier uitgebreid stilstaan bij de jaren 1940-1945 is evident. Twee Veenendalers doen verslag van hun belevenissen in de meidagen van 1940, een oud-sleepbootkapitein herinnert zich de evacuatie van Veenendaal in diezelfde maand en dagboek aantekeningen van een ambtenaar dienen als basis voor een reconstructie van het herstel van de Vaartbrug na de oorlog. Herdenken, vastleggen én doorgeven is goed.

DOOR DE REDACTIE

Maar ook de secretaris en de penningmeester doen in hun verslagen aan bezinning. Het bestuur werpt, ten slotte, een blik in de toekomst. Tussendoor bespreekt een deskundige buitenstaander *Geschiedenis van Veenendaal* 2 en worden in de reguliere boekenrubriek zes andere Veense publicaties in de etalage gezet. De meevallers en zoekplaatjes ontbreken evenmin.

Even terug naar het novemnummer, waar op pagina 128 een foto staat met als bijschrift *De Geerseweg*. Een kijker wees ons erop dat in het midden van de foto inderdaad de Geerseweg is te zien, maar dat de weg links vooraan de Kanaalweg heet. Met dank. Dat de foto op pagina 148 de villa De Rozelaar voorstelt en niet de villa Zuiderhorst, heeft waarschijnlijk iedereen wel gezien.

Wat u direct opgevallen zal zijn, is de nieuwe jas van het blad. Wij vinden hem mooi en hopelijk draagt hij ook uw goedkeuring weg.

We geven enkele mutaties door. Tot de redactie is toegetreden Kees-Willem Bruggeman, een bijna-Veense uit Culemborg, die in het recente verleden onder meer teksten schreef voor het tweede deel over de geschiedenis van Veenendaal en het boek over de SKF. Welkom! En dan de ledenadministratie. Die gaat van Heinie Brands-van Ravenswaaij naar Berry Henzen, Paddestoelenlaan 110, 3903 GG Veenendaal, telefoon 0318 527491. We

wensen Berry succes en bedanken Heinie én Wout met name voor het verzenden van al die bladen in de afgelopen jaren.

En over verzenden gesproken. Met dit nummer ontvangt u de registers op de jaargangen 16 tot en met 20 (2001 t/m 2005), een handig naslagwerkje waarmee u artikelen, onderwerpen, auteurs en illustraties kunt terugvinden. Hartelijk dank aan de samenstellers Peter Will en Coen van Viegen voor hun gewetensvolle monnikenwerk!

Weet u waar we elkaar mee mogen feliciteren? Met het behoud van het gedeelte van de Hollandia Wolfabriek dat eerst niet en later wel afgebroken zou worden. Mocht deze ontknoping, of iets anders, u inspireren tot het schrijven van een tekst voor een van de komende afleveringen van *Oud Veenendaal*, dan zouden wij helemaal gelukkig zijn. U mag ons schrijven, bellen of mailen. Voor nu veel plezier met lezen, kijken en bladeren en een hartelijke groet.

De transportcolonne van het Rode Kruis in mei 1940

Het Rode Kruis afdeling Veenendaal stelde aan de Historische Vereniging een verslag van de werkzaamheden tijdens de meidagen van 1940 van de transportcolonne van de afdeling Veenendaal van het Nederlandse Rode Kruis ter beschikking. Deze aantekeningen zijn op papier gezet door een van de vijf artsen die over de gezondheid van de Veense burgers waakten: dokter Vergouwen. Hij fungeerde als commandant van de transportcolonne en bevond zich midden in de woelige gebeurtenissen die zich van 10 t/m 17 mei 1940 afspeelden. Een nauwgezet verslag was het resultaat.

DOOR J.P. VERGOUWEN

10 mei 1940

Na een conferentie met den Burgemeester van Veenendaal werden de manschappen gealarmeerd om 7 uur, teneinde zich beschikbaar te houden voor de evacuatie. De colonne bestond uit 70 mannen, waarvan 32 bijna klaar waren met hun opleiding en 4 artsen, nl. de arts cdt Vergouwen, de sectie cdt Kets en de a.s. sectie cdt Reydon en Remme.

De commandant, links in uniform, is dokter Vergouwen. De man aan wie hij een bronzen herinneringskruis 1939-1940 uitreikt, is vermoedelijk J. van Manen. De foto dateert van eind 1945. Het herinneringskruis werd toegekend uit erkentelijkheid voor het werk in Rode Kruisdiensten of in de geest van het Nederlandse Rode Kruis ten tijde van de bezetting, de bevrijding en de eerste periode van de wederopbouw in Nederland en de overzeese gebiedsdelen. Achter dokter Vergouwen staat, tussen de dames, dokter Kets'. (Collectie J.H.J. Kets.)

De laatste drie zouden voorloopig het geneeskundige werk onder de bevolking verzorgen zolang het nog mogelijk was. Inmiddels werden 9 gesloten vrachtauto's die al tevoren daartoe uitgekozen waren, ingericht voor het vervoer van zieken en ouden van dagen en tevens voorzien van een kist met verbandmiddelen. Om 13 uur werd een begin gemaakt met de evacuatie der geheele bevolking, groot 17000 zielen, welke in zijn geheel geleid moest worden naar Elst, gem. Rhenen, waar zij ingeladen kon worden in rivierschepen ter vervoer naar hun plaats van bestemming. De colonnelleden hebben hard moeten werken om alle zieken en zij, die niet lopen konden, over te brengen en in te laden. Om 23 uur hebben wij ons er van overtuigd, dat er geen bewoners meer aanwezig waren en hebben ons ook naar Elst begeven. Kets, Reydon en Vergouwen (arts Remme was al naar Elst ontboden in verband met een verlossing). In Elst aangekomen vernamen wij, dat er 40 rivierschepen volgeladen waren weggevaaren. Maar een belangrijk deel der inwoners (plm. 3500) was nog in Elst aanwezig.

11 mei 1940

Bij het aanbreken van den dag zochten en kre-

GEMEENTE VEENENDAAL

Algemene aanwijzingen voor afvoer der Burgerbevolking.

U MOET MEDENEMEN:

a. Papieren.

Geboorte- en huwelijksakten, spaarbankboekjes, geld en waardepapieren: verzekeringspolissen, belastingbiljetten, distributiestamkaarten enz. enz.

b. Mondvoorraad:

Mondvoorraad voor twee dagen. Aan te bevelen is:

Brood, kaas, worst, gewone of thermosflessen met thee of koffie en verder, indien mogelijk, blikjes met kleine voorraden thee, koffie, suiker en boter.

c. Kleding en uitrusting.

Indien aanwezig Uw gasmasker.

Verder overkleding, reserve-aandergoed, dekens (heest gerold), ledige bedzakken en kussenzakken (eventueel als bergingsmateriaal te gebruiken), wasgerei, eetgerei, veldfles en drinkbekers.

De aandacht wordt er op gevestigd, dat U slechts het strikt noodzakelijke kunt medenemen. Om de gedachte te bepalen moet per volwassen persoon worden rekening gehouden met een totaal mede te voeren gewicht van ten hoogste 30 K. G.

d. Algemeen.

Zaklantaarn, kaarsen en lucifers.

Enig verbandmateriaal en eventueel geneesmiddelen uit huisapotheek. Voor wat betreft mede te nemen huisdieren zullen hoofdzakelijk honden en katten in aanmerking komen. Elk pak mede te nemen bagage moet voorzien zijn van een etiket of label met duidelijke aanwijzing van naam en adres van den eigenaar.

e. Mede te nemen Transportmiddelen.

Aanbeveling verdient het medenemen van kleine wagentjes, sportkarretjes, kinderwagens en rijwielten, in welk geval de mogelijkheid om meer dekens per hoofd der bevolking mede te nemen wordt vergroot.

U moet er echter rekening mede houden, dat bij vervoer te water het misschien mogelijk zal zijn een deel dezer vervoermiddelen mede te nemen, doch bij vervoer per spoor moeten al deze kleinere vervoermiddelen bij het afvoerstation worden achtergelaten.

f. In te dienen opgaven.

Reeds nu moet aan den GROEPSGELEIDER SCHRIFTELIJK opgave gedaan worden van de te Uwen huize aanwezige:

- a. niel-marschvaardige zieken;
- b. gebrekkigen;
- c. andere in bijzondere omstandigheden verkerende personen.

Wie achterblijft zonder daarvoor door het bevoegd gezag te zijn aangewezen, doet dit op eigen verantwoordelijkheid.

Gedraagt U slijt naar de aanwijzingen van Uw hoofd- en groepsgeleider en bewaar zaveel mogelijk Uw kalmte.

Dan pas kan de afvoer der burgerbevolking ordelijk en met de minste stoornissen verlopen.

VEENENDAAL, Februari 1940.

DE BURGEMEESTER VAN VEENENDAAL,

VAN KUYK

Twee maanden voordat Nederland in de Tweede Wereldoorlog betrokken raakte, verspreidde de gemeente Veenendaal deze "Algemene aanwijzingen voor afvoer der Burgerbevolking". (Jan Hoedeman, *Veenendaal in de Tweede Wereldoorlog*, 1985.)

gen wij verbinding met de inspectie van de Ned. Buurtspoorweg Mij., welke beloofde tramtreinen te zullen zenden om de bevolking verder af te voeren. Inmiddels werden alle verkrijgbare motorvoertuigen alvast voor dat doel

gebruikt.

Arts Kets begaf zich naar Driebergen teneinde verdere doorvoer te bewerkstelligen. Het resultaat was, dat wij om 7 uur de rest der Veenendaalsche bevolking ook uit Elst hadden

geëvacueerd in de richting Driebergen en Utrecht, de zieken nog begeleid door colonneleden. Een bijzonder woord van lof verdient het gemeentebestuur van Utrecht, dat maatregelen nam om de geëvacueerde bevolking op te nemen en zorgde voor de aanwezigheid van elektrische treinen in Driebergen voor transport van de achtergeblevenen. Daarop volgde ons vertrek naar Rijsenburg, waar wij ons meldden bij Majoor Rappard, de Chef der Verbandplaatsafd. Ite Legerkorps. Ook was daar aanwezig een deel der transportcolonne Rhenen, bestaande uit 11 man, welke onder ons commando zou komen. In den middag werden de colonneleden ondergebracht in de villa "Lyendal" en gesteld onder bevel van de artsen Kets en Remme, terwijl de artsen Vergouwen en Reydon belast werden met de behandeling van militairen in het Licht Ziekenverblijf te Rijsenburg.

Van de colonneleden werden 10 man aangewezen voor de wacht gedurende de nacht op het Seminarie te Rijsenburg, ter aflossing van de wacht betrokken door Rhenen gedurende de afgelopen dag. Zij waren belast met begeleiding der gewondentransporten naar Utrecht.

Gedurende de eerstvolgende dagen hebben steeds 10 colonneleden deze wacht betrokken.

12 mei 1940

Daar het niet mogelijk was geweest om de colonneleden in militair verband te brengen, werden daartoe stappen ondernomen tijdens een conferentie met den Militair Commissaris, Majoor Weis. Besloten werd tot uniformmeering der tot dusver ongeuniformeerde colonneleden alsmede van de artsen Reydon en Remme. De uniformmeering van het personeel kon door onvoldoende voorraad dien dag niet geheel tot stand komen. Ook zou Majoor Weis de noodige legitimatiebewijzen met de N.Kr.² oorlogsarmbanden bestellen. De artsen Reydon en Remme zouden geuniformeerd worden via een militair kleermaker in Zeist. Vergezeld van arts Kets begaven zij zich daar heen. Even nadat zij bij die kleermaker waren gearriveerd, werden zij gearresteerd op verdenking van het zich niet op legitieme wijze verschaffen van een uniform. Het kostte nogal wat moeite om de militaire politie te overtuigen, dat alles in orde was. Verder verliep die dag rustig. 's Avonds werden weer een aantal colonneleden aangewezen om

Rijnaak met evacuerende Veenendalers op de Lek, 10 mei 1940. (Jan Hoedeman, *Veenendaal in de Tweede Wereldoorlog*, 1985.)

gedurende de nacht dienst te doen in het Seminarie en voor gewondentransport. Vooral in deze nacht kwamen er veel gewonden binnen, waarvan een aantal lichtgewonden opgenomen werd in het Licht Ziekenverblijf.

13 mei 1940

Om plm. 13 uur kwam het bericht binnen, dat de Hoofdverbandplaats zou overgebracht worden naar Montfoort. De zieken en lichtgewonden van het Licht Ziekenverblijf zouden naar Amsterdam worden gebracht. In 45 minuten waren zij allen geëvacueerd. De gewonden uit het Seminarie moesten ook worden doorgevoerd, waarbij de colonneleden veel werk hebben verricht. 's Avonds om 21 uur waren alle colonneleden en de artsen weer bijeen in Montfoort, waar het personeel gelegerd werd in een kerk en de artsen bij de andere officieren in de Tuchtsschool voor meisjes.

14 mei 1940

Op een conferentie met Majoor Weis – in overleg met Majoor Rappard – werd besloten, ten einde moeilijkheden inzake legitimatie te voorkomen, om de niet-geuniformeerde artsen en colonneleden te laten gaan. Dit had plaats om plm. 11 uur. Even later kwam het bericht binnen, dat de Hoofdverbandplaats verplaatst werd naar Oudewater. In de loop van de middag hebben wij (Vergouwen en Kets) ons met de colonneleden begeven naar de nieuwe standplaats waar wij vele inwoners van Veenendaal aantreffen, voor de 2e maal geëvacueerd van Juthphaas uit, waaruit zij aanvankelijk waren gebracht. Door de zorgen van Majoor Weis kreeg de colonne een zeer goed onderdak in het St. Antonius Patronaatsgebouw. Eenige colonneleden konden nog hulp verlenen bij het onderbrengen van geëvacueerden bij de ingezetenen van Oudewater. De beide artsen werden eenige malen ontboden ter geneeskundige behandeling van Veenendalers.

15 mei 1940

In afwachting van de bevestiging der geruchten, dat Veenendaal weer bewoonbaar was,

liep deze dag kalm voorbij. Wel werden eenige colonneleden merkbaar nerveus, omdat zij niet wisten waar hun familie heen was gegaan. De artsen zetten hun geneeskundige bemoeienissen ten behoeve van hun patiënten in Oudewater voort.

Machtiging voor het verlenen van doortocht. (Jan Hoedeman, Veenendaal in de Tweede Wereldoorlog, 1985.)

16 mei 1940

Inderdaad werden inlichtingen verkregen, dat een deel der Veenendaalsche bevolking weer terug was gekomen. Bovendien werd in Oudewater omgeroepen, dat bakkers en slagers etc. naar Veenendaal terug moesten komen in verband met de levensmiddelenvoorziening. Na overleg met Majoor Weis werd besloten arts Kets met enkele colonneleden naar Veenendaal te zenden om de zieken te gaan verzorgen, die al teruggekeerd zouden zijn. In den middag werd van arts Kets namens den Burgemeester bericht ontvangen, dat de gehele bevolking van Veenendaal terug kon komen, mits voorzien van mondvoorraad voor een dag. Met medewerking van den gemeentesecretaris van Oudewater werd dit bericht nog denzelfden avond per omroeper ter kennis van de geëvacueerden gebracht. De uittocht zou dan de volgende morgen plaats hebben.

Majoor Rappard stelde, met goedvinden van de Duitse plaatselijke autoriteit, 5 groote autobussen en 15 vrachtauto's ter beschikking. Het teruggekeerde gedeelte der colonne heeft zich in Veenendaal belast met de inrichting van een gebouw (de Teekenschool) voor die daklozen, die bij hun familie geen onderdak konden vinden. Het door de soldaten in der haast ontruimde gebouw werd in dusdanigen staat gebracht, dat deze menschen ontvangen konden worden. Door de colonneleden werd toezicht gehouden en hulp verleend, terwijl een der leden, zelf dakloos, er een onderdak vond en 's nachts voor toezicht zorgde. Zooveel mogelijk werd tevens hulp verleend bij terugkeer, vooral van die bevolkingsgroepen, die weer per boot in Elst aankwamen, terwijl onder geleide der colonneleden retourtransporten van zieken werden georganiseerd. 's Avonds hebben wij afscheid genomen van Majoor Weis, Majoor Rappard en de overige officieren van gezondheid.

17 mei 1940

's Morgens om 8 uur stond een colonne van 20 voertuigen klaar en met deze colonne hebben wij de Veenendalers uit Oudewater, Hoenskoop, Benschop en IJsselstein weer naar huis gebracht. Zelf heb ik deze voertuigen nog in Oudewater afgeleverd, waarna nog met een autobus een zevental Veenendalers en een achtergebleven ploeg colonneleden van Oudewater naar Veenendaal terugkeerden. De 11 colonneleden uit Rhenen konden niet naar hun woonplaats gaan. Aan deze werd, na overleg met Majoor Weis, verlof gegeven de Rhenensche geëvacueerde bevolking, welke in hoofdzaak in Krimpen a/d Lek ondergebracht was, te gaan opzoeken. In acht dagen was het werk der transportcolonneleden afgelopen. Het waren dagen van spanning en dagen van soms veel werk en ontbering. Nochtans hebben allen hun plicht gedaan en veel geleerd.

VERGOUWEN

Cdt der Transportcolonne Veenendaal

N.B.

Inzake de helpsters nog het volgende. Toen op 10 Mei om 9 uur het telegram kwam om de "Helpsters ambulancetreinen terstond naar Hoofdbureau Den Haag (te) zenden" was er geen treinverbinding meer mogelijk, terwijl de autobussen ingeschakeld dienden te worden voor de evacuatie. Na overleg met den Voorzitter der Afd. Veenendaal werd toen besloten om de dames over de evacuatieschepen te verdeelen ten behoeve van de bevolking. Daar hebben zij allen buitengewoon veel en mooi werk gedaan. Ook de twee wijkzusters van het Groene Kruis, beiden instructrice voor de Afd. Verpleging van de helpsters, hebben uitgeblonken. Zuster Van Leeuwen temidden van de geëvacueerde bevolking, zuster De Kloet eerst als assistente van arts Remme bij de zware verlossing te Elst, daarna als verpleegster in het Licht Ziekenverblijf te Rijnsburg en later te Amsterdam.

Noten

1. Deze foto staat ook in *Oud Veenendaal*, april 2005, pagina 42. Het bijschrift daar is niet correct.
2. De redactie is onbekend met de door dokter Vergouwen genoemde afkorting N.Kr. We zijn erg benieuwd of een lezer(es) de betekenis van de afkorting wel kent. Uw reactie graag aan een van de redactieleden of per e-mail aan redactie@oudveenendaal.nl.

De sleepbootkapitein en de evacuatie

Als jonge sleepbootkapitein maakte Herman van Gelderen in mei 1940 de evacuatie van de inwoners van Veenendaal mee. Jaren later – hij is inmiddels zesentachtig – kijkt hij terug op die roerige periode. Een verslag van een ooggetuige van de Vaartuigendienst.

DOOR HERMAN VAN GELDEREN

In augustus 1939 kwam de mobilisatie. Ik was van de lichte '39 en werd bij het paardenvolk ingedeeld. Omdat ik kostwinner was kreeg ik uitstel van dienst en werd ik buitengewoon dienstplichtig.

Vaartuigendienst

Met onze sleepboot Egbertha lagen mijn broer Goos en ik in maart 1940 in Rotterdam. Vanwege de oorlogsdreiging werden er steeds meer voorzorgsmaatregelen genomen. Zo kreeg ik bericht dat de sleepboten in de omgeving van Rotterdam zich moeten melden bij adjudant Koorn van de Vaartuigendienst. De

Vaartuigendienst had tien sleepboten nodig voor werk in de buurt van Veenendaal en legde ook beslag op de Egbertha. Tegelijk kreeg ik een oproep voor de militaire dienst. De adjudant wist het zo te regelen dat ik schipper werd voor de Vaartuigendienst op mijn eigen sleepboot. Ik werd niet bezoldigd, maar de boot werd gehuurd voor f 2,- per dag. Wij waren dus gewoon in militaire dienst. Ik was eenentwintig jaar.

Naar Veenendaal

Het was nog maart toen we opdracht kregen naar de Grebbelinie te varen. Daar moesten we blijven liggen met het oog op een eventuele evacuatie van mensen uit dit gebied naar het Westen. Militairen zag je niet. Er was een sergeant die het allemaal kwam regelen. "Dan moeten jullie klaar liggen om de mensen aan boord te nemen", zei hij. Inmiddels lagen er zo'n veertig schepen en tien sleepboten bij het Ingense Veer in de Rijn. Het waren sleepschepen, voornamelijk kempenaars en spitzen van vier- en vijf-

Proefvaart van de Egbertha, 1931. (Collectie Jan Visser.)

honderd ton. Niet alleen Veenendaal moest geëvacueerd worden, maar ook Ede, Wageningen en al die plaatsen uit de omtrek. Wij moesten met de Veenendalers naar Zeeland en dan zouden ze over die provincie verspreid worden. Contact met omwonenden hadden we niet. Wel zeiden wij tegen elkaar: "Als er vier- of vijfhonderd mensen op zo'n schip moeten, dan wordt het een grote rotzooi." Volgens ons waren de voorzieningen onvoldoende en was er weinig coördinatie. De sergeant die bij ons was, was geen leider en beslist ook geen varensman. Het was een beroepsmilitair.

Oorlog

Op 10 mei 1940 kwamen er ineens vliegtuigen over. We hoorden mitrailleurs ratelen, maar omdat we geen wapens hadden konden we niets doen. Alleen de sergeant had een geweer. Het was natuurlijk onzin om met een geweer op een vliegtuig te schieten. Toch hadden we die krengen best willen raken. Achteraf is het misschien wel goed geweest dat we geen geweren hadden.

Evacuatie

Wij lagen er klaar voor. De tiende mei begon om tien uur 's morgens de evacuatie van Veenendaal. Kleine kinderen, oude mensen, zwangere vrouwen, zieken en stervenden: ze gingen allemaal het ruim in en zitten konden ze alleen op de buikdenning. Dus moesten veel mensen staan. Omdat de sleepboot opzij van het schip lag, hebben we zelf ook wel mensen aan boord geholpen. Elk schip nam gemiddeld vijfhonderd man mee. Je had vier schepen en daar zaten dan ongeveer tweeduizend mensen op. Er was geen sprake van paniek, hoewel sommige mensen misschien nog nooit een schip gezien hadden. Zo tegen een uur of vier, vijf was iedereen aan boord. Eigenlijk ging het nog wel vrij snel.

Vertrek

Het konvooi vertrok omstreeks vijf uur. Lambert Zurink, een van de kapiteins, nam de leiding op zich. Hij was wat meer geletterd en is later

Herman van Gelderen, omstreeks 1938. (Collectie Jan Visser.)

hoofd van de sleepafdeling geworden in Rotterdam. Door de Noord en de Kil zouden we naar Zeeland varen. Maar wij zijn er nooit aangekomen! Terwijl we binnen vierentwintig uur op de plaats van bestemming hadden moeten zijn. En dat had ook gekund. De mensen hadden maar voor één dag proviand meegenomen. Sommigen hadden misschien een paar boterhammen extra bij

zich en een kruik drinken – en dan kom je een dag wel door. Maar het liep anders. Onder normale omstandigheden hadden we die nacht gewoon door kunnen varen. Maar het was oorlog en dus brandden er nergens lichten meer. Zeker in Zeeland kon je niet zonder kaart, gasboeien en lichten aan de wal. Noodgedwongen gingen we daarom in de buurt van Culemborg met z'n allen ten anker. Wij lagen verspreid over de hele rivier vanaf Culemborg tot beneden Vreeswijk. Dat werd overnachten in het donker.

Niet verder

's Morgens gingen we verder, niet wetende dat vijftientig kilometer verderop, bij Groot-Ammers en Streefkerk, de Duitsers zaten. Die waren niet de Grebbelinie al over, maar als parachutisten uit de lucht komen vallen. Bij Kinderdijk namen ze ons met mitrailleurs onder vuur. Waarschijnlijk dachten ze dat we een militair transport waren. Wonder boven wonder bleven ongelukken uit. Door de radio hoorden we dat de Duitsers ook al doorgedrongen waren tot de Dordtse Kil. Rotterdam, de Maasbrug; overal zaten ze. Met watervliegtui-

gen waren ze daar geland. Daar kon je nooit meer door. Het was veel te gevaarlijk om door te varen en dus gingen de schepen ten anker bij Lekkerkerk.

Eten en drinken

Met twintigduizend mensen en zonder eten, drinken en medische voorzieningen lagen we ineens verspreid over Groot-Ammers, Bergambacht, Streefkerk, Kinderdijk en al die andere plaatsen. Er gingen mensen dood en er werden baby's geboren. Het was een vreselijke toestand en er dreigde muerij. Sommige mensen waren zo bang dat ze met de sleepboot terug wilden. We zijn toen met de schepen weggegaan en ergens aan de kant gaan liggen. Door toedoen van een burgemeester aan de wal kwamen in al die dorpen langs de rivier de bakkers in het geweer. Ze bakten de hele nacht en zelf verdeelden wij het brood over de schepen. We regelden nog meer, want aan de overheid en de militairen had je weinig. Wie had er nu ook op zo'n oorlog gerekend? Dat parachutisten achter de linies zouden landen?

Rotterdam

Toen, op 14 mei, begon het bombardement op Rotterdam. We zagen het gebeuren. De vliegtuigen kwamen over en Rotterdam brandde. De hele binnenstad stond in brand.

Naar huis

Na de capitulatie waren we blij dat het afgelopen was. Met de bezetting hadden we weinig op, maar gelukkig konden de Veenendalers weer naar huis. Op bevel van onze commandant, die krijgsgevangen was maar nog wel de leiding had, keerden we nog dezelfde dag terug naar het Ingense Veer. De stemming aan boord was nu heel anders natuurlijk. De terugreis duurde een uur of negen. Op donderdag 16 mei kwamen we met de lege schepen terug in Rotterdam en meldden we ons weer bij de commandant van de Vaartuigendienst.

Herman van Gelderen, 2001. (Collectie Jan Visser.)

De auteur goochelt wat met het aantal inwoners van Veenendaal en het aantal evacués. Feit is dat Stichts Veenendaal in 1940 ruim twaalfduizend inwoners had. Met dank aan Wim Dijkstra te Veenendaal en Jan Visser te Stavoren. Laatstgenoemde interviewde Herman van Gelderen op 26 april 1999. De oud-sleepbootkapitein is geboren op 14 april 1919 en woont in Gorkum (redactie).

De eerste oorlogsdagen

In het aprilnummer van vorig jaar publiceerden we de brieven die Jan Kets aan het eind van de oorlog aan zijn familie schreef. Maar ook zijn broer Geert, tandarts van beroep, heeft zich niet onbetuigd gelaten. Hij hield een dagboek bij van zijn belevenissen in de eerste week van de Tweede Wereldoorlog. Zijn dochters hebben deze aantekeningen bewaard en gaven Oud Veenendaal toestemming voor publicatie.

DOOR ELS VAN BAREN-KETS

Tussen oude papieren en foto's van mijn ouders vonden we destijds vier blocnotevelletjes waarop mijn vader, Geert Kets (tandarts in Veenendaal), zijn belevenissen van 7 tot en met 14 mei 1940 geschreven had. Opa en oma Kets hadden een huis in Noordwijk en mijn vader probeerde daar samen met zijn vrouw Janny en haar ouders heen te gaan. Ze kwamen in Noordwijkerhout terecht. Daar schreef mijn vader:

Noordwijkerhout,

Dinsdag 7 mei

De verloven waren alweer eenige dagen ingetrokken, maar daar waren we al wel aan

Geert Kets als jongeman. De foto is omstreeks 1925 genomen. (Collectie Els van Baren-Kets.)

gewend, wel waren de verloven ditmaal slechts kort weer uitgereikt en kwam het ditmaal die Dinsdag in Scherpenzeel zeer onverwacht. Zoo goed als alle verloven ingetrokken. Janny hoorde het op haar bezoek in Nijmegen. Toch leefden we nog zoo rustig als wat.

Oma en opa Kets in Noordwijk. (Collectie Els van Baren-Kets.)

Woensdag 8 mei

Moeder¹ vertrok woensdag met Mies² en de kleinen naar Noordwijk, maar dien middag gingen we nog eens naar het nieuwe tentje op de tennisbaan kijken en 's avonds speelde ik nog een partij met Ad³. Hoony (?) behandelde me 's avonds af. Met Pa⁴ en Henriët⁵ dronken we nog een glaasje van die goeie roode wijn van 't eerste en laatste dineetje in ons huis.

Donderdag 9 mei

Donderdag was een rustige dag. 's Avonds ging het uitgestelde Ruitersfeest in Nol in 't

Geert Kets met herdershond. (Collectie Els van Baren-Kets.)

Bosch door. De avond was heel aardig en juist zouden Janny en ik een dansje wagen toen het sensationeele bericht bekend werd dat de 3e phase ingegaan was.

Vrijdag 10 mei

't Was ongeveer een uur. De Veenschen besloten vrijwel direct naar huis te gaan. We wekten Jan en Time⁶ ongeveer half twee. Ze hadden het bericht om 12 uur gehoord, maar na overleg met Joop vd Bosch besloten af te wachten. De troepen moesten zich gereedmaken en om 5 uur in de stellingen zijn. De radioluchtwacht was Donderdags juist weer ingesteld. Ik meen dat Daan Blankespoor, die op 't gemeentehuis geweest was, zeide dat vele vliegtuigen van Oost naar West vlogen. 't Drong echter niet tot me door dat die voor Holland bedoeld waren. 'k Raadde Time aan te gaan, maar noemde de kans op oorlog toch nog 1 op 100. Na lang wiken en wegen belden we Linqunda⁷ op. Henriët zowel als pa waren er direct voor te vertrekken en zoo werd besloten. We namen afscheid en gingen naar huis, 't zal wel bij drieën geweest zijn. We paktten alles zoveel mogelijk in. Half vier lagen we op bed. We sliepen niet gauw en waren nog zoowat wakker toen de telephoon ging. Moeder⁸ aan de telephoon. Wat doen jullie? Ze hebben hier al op een vliegtuig geschoten. Nog dacht ik: Ze vliegen alleen over ons land. Ik beloofde moeder ze direct te komen halen. We kijken vanuit de slaapkamer naar buiten, talrijke vliegtuigen

zien we. Ad, Frans en Let⁹ loopen op straat. We zijn in oorlog, is mijn conclusie, en toch wil ik er nog niet "aan". We zien de luchtdoelkogels onhoog zweven en ontploffen. We kleedden ons, roepen Annie (?). Ik loop naar buiten, net achter 't huis komen drie groote vliegtuigen rakelings over de beukeheg. Janny pakt alles bij elkaar, wollen goed. Ik doe niets, alleen een bus benzine in de D.K.W., en stop de koffers in de auto. Een kwartier later rijden we weg, roepen nog tegen de jongens dat we de ouderen gaan halen. We hebben nog het plan terug te keeren.

Kerkewijk 34 vóór de verwoestende brand. De foto is vóór 1940 genomen. (Collectie Els van Baren-Kets.)

Vliegtuigen

Het aantal vliegtuigen is talloos. In Elst gaan we over. Tante Bas en oom Hein¹⁰ staan aan de weg. Annie zetten we af in Kesteren. In Ochten zijn vader en moeder klaar. Net terwijl ik even binnen ben vertelt Dirk dat er een vliegtuig brandend is neergestort. De piloot was er nog uitgesprongen met parachute. Dan vertrekken we en besluiten niet naar 't Veen terug te keeren, maar op Utrecht aan te rijden. In de Betuwe vliegen nog enkele Duitsche vliegtuigen zeer laag voorbij. We denken soms dat ze zullen dalen. In Wijk bij Duurstede varen we over. Nog vragen we of het nu werkelijk oorlog is en met wie. Definitieve berichten hooren we niet, maar toch wordt het steeds zekerder. Op weg naar Utrecht via Houten worden we onderweg wel eenmaal aangehouden. Om half acht waren we zoo ongeveer in Utrecht. Het groote aantal vliegtuigen werd toen al zoo langzamer-

hand minder. Na een kopje koffie met een broodje op 't Vreeburg was de vraag: Waarheen nu? Volgens de berichten waren de vliegaanvallen erg op de kustplaatsen gericht. Ondertusschen passeerde Henriët op 't Vreeburg in de richting Veenendaal, maar we konden haar niet te pakken krijgen. We besloten toen maar om even naar van Schoonhoven te gaan. Op weg hiernaartoe kwamen we langs oom Kees¹¹, waar ik even aanging. Tante Bets was naar omstandigheden vrij goed. Ze nodigden ons uit daar te komen, wat we na aarzeling aannamen. We wandelden wat door Utrecht, waar men heel rustig naar het schieten van het afweergeschut op de bommenwerpers keek. We lazen de eerste couranten en hoorden door de radio de proclamatie der koningin.

Naar Noordwijk

Toch voelden we ons nog niet erg veilig en besloten toch nog maar een poging te doen naar Noordwijk te komen. Bij den H..... reed Jan Mate achterop een vrachtauto ons voorbij. De weg naar Leiden was vrij rustig. We namen expres de oude weg. Daar we gehoord hadden dat de nieuwe weg al gebombardeerd was. In Alphen zagen we J. die er op wacht stond. Hij was erg rustig. Ondertusschen reden Cor en Wout van Sch. ons voorbij. Na Leiden werd de reis lastiger. Rechtstreeks werden we tegengehouden. We namen toen de weg naar Sassenheim. We zagen een bus met soldaten die een voltreffer had gehad, een verschrikkelijk gezicht. Met angst en beven reden we vlug het stukje grote weg en van hier naar Noordwijk. Helaas mochten we de plaats niet binnen, zoodat we terugkeerden naar Noordwijkerhout. Hier mochten we ook niet binnen. Na in café een kopje thee gedronken te hebben kwamen we bij de familie Warmerdam aan, die ons zo buitengewoon gastvrij ontvingen dat we het niet beter hadden kunnen treffen. De avond werd iets rustiger, maar de angstige spanning wilde ons niet verlaten. Het niets weten van eenig bericht der andere familie en vrienden geeft vooral in 't begin een gemoedstoestand die zeer onbe-

haaglijk is. Ook het gevoel dat ik was weggegaan en zieken en minder goed gesitueerden achter te laten knaagde toch aan mijn geweten. Toch was het een groot geluk met z'n vieren samen te zijn. Diep medelijden hadden we met onze dappere soldaten. Degenen die je sprak waren vol bittere haat tegen de laffe aanvallen. We hoorden nog dat Mej. Warmerdam in pension Verloop in Noordwijk werkzaam was, zoodat die een briefje naar Noordwijk kon meedenemen.

Kerkewijk 34 zoals dat na de oorlog is herbouwd. (Collectie Els van Baren-Kets.)

Zaterdag 11 mei

De volgende dag was het gelukkig heel wat rustiger. We hoorden dat de weg naar Noordwijk weer vrij was, zoodat ik met Janny 's morgens naar Noordwijk wandelde. We troffen daar talrijke Veenendaalers aan. En constateerden dat de familie in goeden welstand was. Ook Joop en Henriët waren er aangekomen. Ik voelde me danig opgelucht dat ook de anderen toch geen hulp meer hadden kunnen bieden, zoodat ik ook niets had kunnen doen al was ik terug gegaan. We hoorden dat 's middags de evacuatie al in vollen gang was geweest in Veenendaal en dat men aanstalten begon te maken om de sigarenfabriek in brand te steken. We wandelden maar weer terug naar

huis, daar we er toch niet geheel gerust op waren. De verhalen die de ronde deden over parachutisten begonnen toe te nemen. 's Middags en 's avonds zagen we in de verte een groote brand, vermoedelijk de Waalhaven die door de Engelschen gebombardeerd was. De vliegtuigen waren overdag gelukkig veel minder dan de eerste dag.

Zondag 12 mei

1e Pinksterdag was een erg kalme dag voor ons. Een vrachtauto met NSB'ers passeerde onverwacht de wacht en werd achterna gezeten tot Noordwijk, waar hij werd overmand. 's Middags waren we van plan de fam. v.d. Bovenkamp te bezoeken. Het was echter nogal ver. Toen we er bijna waren, werden we aangehouden en moest ik met de handen op de rug voor hen uit lopen. Bij de wacht werden we vriendelijk ontvangen en spoedig weer op vrije voeten gesteld. De korporaal die me opbracht, presenteerde me zelfs een sigaret. Het was een erg koude Pinksterdag. De geruchten over parachutisten in de omtrek namen erg toe en het was niet geraden om ver van huis te gaan. De vliegmachines waren overdag weinig talrijk.

Maandag 13 mei

Het was een koude dag maar haast rustiger als de vorige dag, misschien wel het meest doordat de radio stuk was en we geen berichten konden opvangen. We gingen maar weinig de deur uit, daar het gevaarlijk en angstig was.

Dinsdag 14 mei

Een rustige dag gehad vandaag. Vanmiddag passeerden drie Duitsche vliegtuigen. De mitrailleurpost op 't kruispunt schoot erop. De vliegmachines schoten terug. De kogels vlogen tegen de muren en daken. De sergeant kreeg er een op zijn helm maar bleef ongedeerd. Onze radio is nog stuk, zoodat we weinig berichten hooren.

Hier houdt het verhaal op. Jammer genoeg heeft hij niets opgeschreven over de terugkomst in Veenendaal en hoe en wanneer ze

Kerkewijk 34 na de verwoestende brand, mei. 1940. (Collectie Els van Baren-Kets.)

hoorden dat hun huis aan de Kerkewijk door de Nederlandse soldaten in brand gestoken was om vanuit de Teekenschool schootsveld richting Amersfoort te krijgen.

Noten

1. Kets.
2. Zus van mijn vader, getrouwd met Joop van Schuppen.
3. Van Schuppen.
4. De oude dokter Kets.
5. Zus van mijn vader, die toen nog bij haar ouders woonde.
6. Jan Kets, arts, broer van mijn vader en zijn vrouw Time.
7. Het huis aan de Kerkewijk waar mijn grootouders woonden.
8. Van Klinkenberg, moeder van mijn moeder, woonde met haar man in Ochten.
9. Van Schuppen.
10. Broer en schoonzus van oma Van Klinkenberg.
11. Van Essen, broer van oma Kets.

De Vaartbrug

Op 6 mei 1945 om 18.30 uur wordt de Vaartbrug door de Hollandse SS opgeblazen. De heer Stuijvenberg, technisch hoofdamtenaar van bureau gemeentewerken, heeft van een aantal van zijn werken dagboek-aantekeningen bijgehouden, zo ook van het herstel van de Vaartbrug. Al op 7 mei wordt de bouw van een noodbrug opgedragen aan de firma Zanen en Verstoep, die door het gemeentepersoneel bijgestaan zal worden. Op 9 mei wordt begonnen met het leggen van de brug. De firma van Zanen en Verstoep maakt een pomp in orde en 's middags worden zeven palen gespoten. Aan de zuidzijde wordt puin geruimd.

DOOR INEKE VAN SCHUPPEN

Op 10 mei, de officiële bevrijdingsdag van Veenendaal, wordt niet aan de brug gewerkt, maar des te vroeger wordt er de volgende dag begonnen: om 5.00 uur. Om 11.00 uur die dag is het spuiten van de palen al klaar en zijn ze gedeeltelijk op hoogte gezaagd.

De opgeblazen Vaartbrug in mei 1940. Rechts de villa Repos Ailleurs. (Collectie Historisch Museum Het Kleine Veenloo.)

Bovenkamp en Schreuder zijn begonnen met het in orde maken van de noordelijke toerit. Dat werk hebben ze aangenomen voor f 150,-. Op 12 mei wordt ook om 5.00 uur begonnen en niet zonder resultaat: om 11.00 uur is de noodbrug klaar om voetgangers te laten passeren. De heer Van Stuijvenberg houdt nauwkeurig bij welke werkzaamheden op welke dag worden

De opgeblazen Vaartbrug in mei 1940. Rechts opnieuw de villa Repos Ailleurs. (Collectie Historisch Museum Het Kleine Veenloo.)

uitgevoerd, maar op 16 mei gaat er klaarblijkelijk wat mis: de werklieden van Zanen en Verstoep vertrekken om 10.00 uur omdat ze geen brood krijgen. Alleen uitvoerder De Waard blijft. Desondanks gaat het werk aan de brug gestaag door, want op 18 mei om 11.30 uur wordt de brug voor alle verkeer opengesteld. De brug is nog niet afdoende beveiligd, want eerst op 13 juni is men klaar met het aanbrengen van de beide brugleuningen, die op 14 juni in de carbolineum worden gezet. Rijkswaterstaat deelt op 7 november 1945 aan de burgemeester mee dat de kosten van de noodbrug, die niet tegen molest is verzekerd, ten laste van de wederopbouw zullen worden gebracht. Pas in 1947 nemen de plannen voor een definitieve brug vaste vorm aan.

Winter van 1947/48. De houten noodbrug over het Omleidingskanaal begint door te zakken, maar de nieuwe brug komt er aan. Links de villa Repos Ailleurs en rechts het pakhuis van Epskamp. (Teus van Beek, *Wij groeiden op in Veenendaal*, 2003.)

Aanbesteding

Op 28 april 1947 wordt om 14.00 uur in het gemeentehuis een onderhandse aanbesteding gehouden. In het bestek wordt erop gewezen dat de aanbesteder (de gemeente Veenendaal) "zich het recht voorbehoudt het werk al of niet aan de laagste inschrijver te gunnen of in het geheel niet te gunnen, zonder dat zij verplicht zijn zich omtrent hun beslissing nader te verklaren". De hoogste inschrijver is de heer A. Oddens uit Ede, die een bedrag van f 66.345,- nodig denkt te hebben. De firma C.G. de Kroon uit Rhenen sleept het contract in de wacht. Deze firma schrijft in voor een bedrag van f 44.500,-.

Een fietser passeert de noodbrug. Op de achtergrond de villa Linquenda. (Teus van Beek, *Wij groeiden op in Veenendaal*, 2003.)

Hoewel de basisplannen al lang klaar liggen, ontstaat er vertraging in verband met de plan-

nen van de Nederlandse Spoorwegen om ter plaatse de spoorlijn Utrecht-Veenendaal-Arnhem te projecteren. De spoorlijn wordt echter enige honderden meters meer naar het zuiden verlegd, zodat de bouw van de brug, die intussen zeer urgent is geworden, in werking kan worden gezet. De kadastrale leggers geven het provinciaal bestuur van Utrecht als eigenaar van het kanaal en de brug aan, zodat bij de ingenieur van de Provinciale Waterstaat wordt geïnformeerd naar de eisen betreffende de waterafvoer die deze dienst stelt. Op grond van deze eisen wordt een brug ontworpen en aanbesteed met één overspanning en een dagwijdte van zeven meter. Nadat deze overkluising is aanbesteed, blijkt dat het kanaal eigendom is van Defensie. Hierdoor is het noodzakelijk het plan nogmaals te laten beoordelen, maar nu door Defensie. Omdat het Omleidingskanaal nog steeds van groot belang wordt geacht voor de inundatie van de Gelderse Vallei stelt de verantwoordelijke ingenieur, A.M.S. Perquin, de eis dat in plaats van één overspanning van zeven meter twee doorvaarten van elk vijf meter moeten worden gemaakt. De directeur gemeentewerken, de heer Tj. Jarings, is uit architectonisch oogpunt van mening dat het mooier is om drie overspanningen van 3,50 meter te maken en daar gaat de ingenieur mee akkoord.

Geschiedenis

Alvorens zijn toestemming te geven, zoekt ingenieur Perquin eerst de geschiedenis van de brug uit. Dan blijkt dat het Omleidingskanaal in 1866 is gegraven door het ministerie van Oorlog en daarom eigendom was van de Staat der Nederlanden. In 1922 is het onderhoud van de brug overgegaan naar het toenmalige departement van Waterstaat, maar de grond bleef eigendom van het ministerie van Oorlog. Er blijkt een ingewikkelde toestand te bestaan. Volgens een akte van 3 augustus 1943 zijn door de staat alle rechten die de staat zou kunnen doen gelden op het Omleidingskanaal, in eigendom overgedragen aan de provincie Utrecht. Deze overdracht geschiedde door het departement van Financiën na overleg met de

commissaris voor de belangen van de voormalige Nederlandse weermacht. Omdat naderhand bleek dat het nog niet in de bedoeling van de Duitse militaire autoriteiten lag om de tot de Grebbelinie behorende gronden en wateren weer ter vrije beschikking van de Nederlandse staat te stellen, kon voornoemde commissaris de akte niet tekenen. Daar de inspecteur der Domeinen te Utrecht in de mening verkeerde dat de ondertekening zeker plaats zou vinden, liet hij de akte op voorhand inschrijven in het kadaster. Hoewel stappen werden ondernomen om deze niet-geldige overeenkomst te ontbinden, blijft het bij pogingen zodat de inschrijving van kracht bleef. Het college vindt het door gemeentewerken uitgewerkte plan te zakelijk van opzet en wil aan de retourmuren, die aan beide zijden zichtbaar zijn, een bemetseling aanbrengen. Dit brengt een extra kostenpost van f 1.700,- met zich

mee. Daarnaast wil men op de leuningën een paar reliëfversieringen in natuursteen aanbrengen, zoals op de ene leuning het gemeentewapen en op de andere leuning het embleem van de winkeliersvereniging Handel en Nijverheid, eventueel met de jaartallen van verwoesting en wederopbouw. Maar nog is het college niet tevreden: de wens bestaat een oorkonde in de brug in te metselen en de bouwlieden bij het gereedkomen van de brug een tractatie aan te bieden. Voor dit alles wordt op 14 mei 1947 aan de gemeenteraad een krediet van f 50.000,- gevraagd.

Na alle verwarring wordt opnieuw onderhandeld met de aannemers aangaande het gewijzigde plan en op 29 mei wordt begonnen met het sloopwerk van de oude brug. Het aanvullende krediet van f 10.000,- wordt op 14 juni aan de gemeenteraad gevraagd en gekregen.

Stroomvloer

Maar zoals bij elke bouw doen zich ook hier onverwachts problemen voor. Tijdens de werkzaamheden blijkt dat onder de noordelijke doorlaat van de vernielde brug nog een stroomvloer aanwezig is, die afkomstig is van een oude damsluis. Deze vloer, die bestaat uit een grote hoeveelheid puin, blijkt een dikte te hebben van 1 – 1,30 meter en ligt op ongeveer 2,10 + N.A.P., ofwel een halve meter dieper dan de op dat moment gemaakte kanaalbodem. Het ministerie van Oorlog, nog steeds eigenaar van de grond, wordt verzocht de helft van de verwijderingskosten, die circa f 15.000,- bedragen, voor zijn rekening te nemen. Het ministerie gaat akkoord. Hoewel de firma De Kroon ervan overtuigd is dat dit bedrag aan de lage kant is gezien de grote risico's die het werk met zich meebrengt, is de directie zo vriendelijk de kosten met f 750,- te verlagen tot f 14.250,-. Men schrijft "door deze verlaging het onze te willen bijdragen in de thans ver boven de begroting gestegen kosten van de nieuwe Vaartbrug". Begin maart 1948 gaan de laatste betonnen heipalen de grond in. Nadat de laatste paal op zijn plaats is gezet, wordt de Nederlandse driekleur gehesen. Burgemeester Bakker en wethouder Ant. de Ruiter zijn bij dit

VOORDRACHT VAN BURGEMEESTER EN WETHOUDERS

14 Mei 1947.

VOORDRACHT VAN BURGEMEESTER EN WETHOUDERS TOT HET VERLENEN VAN EEN KREDIET VOOR HET MAKEN VAN EEN OVERKLUISING OVER HET ONLEIDINGSKANAAAL.

In Uw vergadering van 30 Januari 1947 heeft Uw raad zijn goedkeuring aan het door ons opgestelde vijfjarig plan voor de verbetering van de verschillende wegen in deze gemeente en de uitvoering van nieuw werken.

In dit plan is voor het jaar 1947 o.m. opgenomen het maken van een nieuwe brug over het Onleidingskanaal.

Door de dienst van Gemeentewerken werden inmiddels de plannen voor dit werk onder uitgewerkt en heeft op 28 April j.v. de aanvoering plaats gehad, waaraan door 9 aannemers werd deelgenomen.

De hoogste inschrijver was de heer A. Oddina te Rho, voor de som van f. 66345,-. De laagste inschrijver was de firma C.B. de Kroon te Alphen voor de som van f. 44.500,-, die wij wij het werk zouden willen opdragen.

Het plan was streng zakelijk opgesteld in betrekking tot het ontbreken van een achtermoeder ongeschiktteiger op aan de retourmuren, die vanaf beide zijden zichtbaar zijn, een bemetseling aan te brengen.

Wij hebben hiervoor prijsverzoek gevraagd aan de firma De Kroon. De kosten bedragen f. 1700,-.

Bovendien zouden wij op de leuningën een paar reliëfversieringen in natuursteen willen doen aanbrengen, bijvoorbeeld op de ene leuning het gemeentewapen en op de andere leuning het embleem van handel en nijverheid eveneens met jaartallen van verwoesting en wederopbouw. De kosten hiervan zijn niet precies op te geven. Ook stellen wij ons voor om oormuurs in de brug te plaatsen en de bouwlieden bij het gereedkomen van het werk een tractatie aan te bieden.

Door een en ander zullen de kosten stijgen tot rond f. 50.000,-. Deze kosten zullen, althans voorlopig, kunnen worden gefinancierd uit eigen middelen. De afschrijving zouden wij willen heipalen op 25 jaar.

Wij stellen U uitdrukkelijk voor om een krediet tot een bedrag van f. 50.000,- te verlenen en daartoe dit bedrag in de begroting 1947 op te nemen.

De afgevaardigde ontwerp-besluit tot wijziging van de begroting leggen wij hierbij aan Uw Raad ter vaststelling over.

Burgemeester en Wethouders van Veenendaal;
De Burgemeester en,
De Secretaris.

RAADSVOLGERS
De Raad van Veenendaal

Voordracht van burgemeester en wethouders voor de raadsvergadering van 14 mei 1947. (Archiefven gemeente Veenendaal 1942-1990, voorlopig inventarisnummer 973, Gemeentearchief Veenendaal.)

heugelijke feit aanwezig en de arbeiders die aan de brug werken, krijgen "pannenbier". Volgens de heer Van Stuijvenberg zijn er een paar grote tegenvallers bij de bouw, zoals het aantreffen van de al eerdergenoemde stroomvloer van puin. Hij spreekt in de *Veenendaalsche Courant* van 5 maart 1948 het vermoeden uit dat het puin omstreeks 1866 met hoogwatertij moet zijn aangeslibd en dat over een oude vergane stellage in het verleden zomaar een nieuwe brug is gebouwd.

DE VLAG IN TOP

De overkluising aan de Vaartbrug te Veenendaal begint thans, na de vele tegenvallers, aardig op te schieten. De betonschotten zijn bijna gereed gekomen. Donderdagmorgen waren we geluigen dat de laatste betonnen heipaal in de grond werd gedreven. Dit bijzondere feit ging niet onopgemerkt voorbij. Onder de aanwezigen merkten we op de Burgemeester de heer A. Bakker en wethouder A. de Ruiter. Toen dan de laatste paal op de goede plaats was gezet, werd in de top van de drie heipalen, de driekleur gehesen. Verder ceremonieel was er niet aan verbonden, alleen de arbeiders die aan de brug werken, zal het bekende „pannenbier“ worden aangeboden.

We spraken nog even met de ontwerper van de brug-overkluising de heer van Stuijvenberg, technisch hoofdambtenaar van bureau gemeentewerken en deze deelde mede dat een van de grootste tegenvallers bij de onderbouw was geweest het stoten met het heien op een enorme hoeveelheid puin. Verder werden op een diepte van wel vier meter zware palen van 8 à 9 meter lengte ontdekt. Dit alles moest natuurlijk verwijderd worden waardoor een flinke vertraging ontstond. De heer van Stuijvenberg vermoedde dat het puin omstreeks 1866, met hoogwatertij, voor een lage overkluisingen moest zijn aangeslibd en verder dat over het oude vergane stellage, toendertijd zo maar een nieuwe brug was gebouwd. Thans zijn de werkzaamheden zo ver gevorderd dat binnen enkele maanden de werkzaamheden als geëindigd kunnen worden beschouwd.

Er werd gevraagd. (*Veenendaalsche Courant*, 5 maart 1948, collectie Gemeentearchief Veenendaal.)

Ook zijn op een diepte van vier meter zware palen van acht à negen meter lengte ontdekt, die verwijderd moesten worden, en vervolgens werd de bouw gestagneerd door het hoge water in de wintermaanden. Daardoor kon er van 3 tot 29 januari niet worden gewerkt. In een door Van Stuijvenberg geschreven verslag staat te lezen:

"Aangevangen met oude damwand. Verzoek van aannemers om toewijzing voor hout voor nieuwe damwand werd door Bureau Wederopbouw afgewezen, zoodat met de reeds meerdere malen gebruikte damwand die

tevens nog aan de korte kant was moest worden gewerkt. Stalen damwand was op dat moment niet te krijgen. Een kleine stijging van het water was oorzaak dat de eerst gespoten damwanden moesten worden getrokken op last van het polderbestuur, een eisch welke zeer voorbarig was wegens de tijdelijke regenval, terwijl het uitzagen van eenige damplanken een voldoende waterafvoer had kunnen waarborgen. Het verkleinen van de bouwput door het verplaatsen van de damwanden gaf de volgende moeilijkheden: 1e. De natte damwand moest meteen weer worden gebruikt. 2e. Het plaatsen gaf dusdanige moeilijkheden, dat het maken van een sprong in de wand noodzakelijk was. De weerstand die werd ondervonden werd geweten aan de oude middenpeiler doch bleek later een oude stroomvloer te zijn, bestaande uit meer dan 1 m dikke puinstorting. Aanvankelijk diende te worden gewacht op het storten van de gewapend betonnen damwanden, het betonijzer werd vooreerst door de aannemer voorgeschoten, terwijl later 10 ton door Bureau Wederopbouw werd verstrekt. Toen met het inspuiten van de planken was begonnen, konden enkele niet worden geplaatst wegens het in de weg staan van oude houten palen. Deze laatste bleken ook niet te trekken te zijn. Stonden waarschijnlijk met de punt in een oude boomenlaag. Het tusschenstorten van de open ruimten was daardoor noodzakelijk. Toen de kopdamwanden waren omgezet ter verkrijging van de N. bouwput en het water gedeeltelijk was afgepompt, bleek bij peiling dat een stroomvloer van een oude damsluis aanwezig was, waarvan de bovenkant op $\pm 2,10 + \text{N.A.P.}$ De planken konden niet dóór deze vloer heen gespoten worden."

De afwijzing van bureau wederopbouw heeft tot gevolg dat de oude damwand tot driemaal toe doorbreekt en de put telkens volloopt.

Opening

Ondanks alle tegenslag komt de brug gereed en plannen voor een feestelijke opening worden gemaakt. De gasten wordt verzocht op zaterdag 8 mei 1948 om 15.15 uur op het

gemeentehuis aanwezig te zijn. Om 15.30 uur zal de brug door burgemeester Bakker worden geopend, waarna de gasten thee aangeboden krijgen in hotel De Korenbeurs. Harmonie Caecilia zal de genodigden vergezellen op hun tocht naar de brug en zal voor aanvang en na afloop van de plechtigheid een marslied spelen. Helaas, enkele leden van de gemeenteraad hebben er bezwaar tegen achter de muziek aan te lopen, dus wordt dit onderdeel van het programma nog op de dag zelf geschrapt.

Tijdens zijn toespraak staat burgemeester Bakker stil bij het feit dat het 6 mei 1948 juist drie jaar geleden is dat de brug werd opgeblazen. De verbinding, aldus de burgemeester, tussen noord- en zuid-Veenendaal is weer tot stand gekomen. Vooral met het oog op de toekomst is deze brug groot en royaal gebouwd, want de gemeente heeft rekening moeten houden met het in het zuiden liggende industrieterrein, terwijl aan de overkant van deze brug een nieuwe, grote woningwijk zal ontstaan.

Een bijzonder woord van welkom spreekt de burgemeester tot oud-waarnemend-burgemeester J.H. van Schuppen. Als dank voor het vele werk dat de heer Van Schuppen na de bevrijding voor de gemeente heeft verricht, heeft de gemeenteraad voorgesteld deze brug naar hem te vernoemen. Nadat burgemeester Bakker de vlag heeft weggenomen, wordt een gedenkplaat zichtbaar, waarop staat gegrift: "Burgemeester J.H. van Schuppenbrug. Verwoest 6-5-1945. Herbouwd 8-5-1948." Mevrouw Van Schuppen knipt hierna het oranje lint, dat dwars over de brug is gespannen, door en daarmee is de brug officieel in gebruik genomen. Na dit officiële gedeelte wandelen de genodigden over de brug, gevolgd door duizenden belangstellen-

den en een lange file van versierde luxe en vrachtauto's. In de brug zijn 37.000 kilo ijzer, 265 m³ beton en ruim 20.000 metselstenen verwerkt.

Ambtelijke molens

Ook in de jaren na de oorlog werkt het ambtelijk apparaat langzaam. Pas op 7 december 1953 stelt het ministerie van Financiën een bedrag van f 6.648,96 ter beschikking voor de aanleg van de noodbrug. In dezelfde brief wordt een vergoeding voor de definitieve brug van f 22.618,50 toegezegd. Pas op 10 juli 1954 verzoeken burgemeester en wethouders het ministerie rekening te houden met de veel hoger uitgevallen kosten – en gelukkig kan het ministerie zich verenigen met een bijdrage van f 28.553,41.

In de beginjaren zestig van de vorige eeuw worden vanuit de gemeenteraad veel vragen gesteld over verbreding van de brug. De heren Diepeveen en Van Hardeveld en mevrouw Buddingh vinden de trottoirs te smal en het uitzicht bij het oprijden vanaf de Kanaalweg naar de Kerkewijk slecht. Maar het college vindt dat de bijbehorende uitgave van f 40.000,- tot f 50.000,- niet verantwoord is vanwege de precarie financiële positie van de gemeente. Er is niets nieuws onder de zon!

De Vaartbrug in 1949 met de Kerkewijk, gezien in de richting van het centrum. (Collectie Gemeentearchief Veenendaal.)

Meevallers en mededelingen

Goed nieuws hoor je zelden of nooit, maar voor de Historische Vereniging valt het soms nog best mee. Hier hebben we er een hele pagina voor nodig.

DOOR INEKE VAN SCHUPPEN

Meevallers

Hette Wassenaar, Kees Stipdeskundige bij uitstek, heeft ook onderzoek gedaan naar het leven van vader Jan Stip. Het resultaat daarvan is gebundeld en één exemplaar heeft hij aan de HVOV geschonken.

De heer D.J. van Stuijvenberg uit Arnhem heeft de genealogie van zijn familie, in de vorm van een aanzienlijk boekwerk, aan de HVOV geschonken.

Het bestuur van de Stichting Het Veense Boek heeft de stichting opgeheven. Het batig saldo is aan de Historische Vereniging geschonken. Daaraan is de voorwaarde verbonden dat de vereniging een manuscript van Wout Jansen zal uitgeven. Aan die voorwaarde voldoet de vereniging graag, zodat in het voorjaar *Een Gelders Verhaal. Meester Van de Westeringh en Gelders Veenendaal* het licht zal zien.

Via de heer G. Verhoef hebben wij van de familie Van Hensbergen zeven certificaten ontvangen die Arie Hensbergen waren toegekend als dank voor de giften die hij regelmatig aan het Joods Nationaal Fonds heeft gedaan. Alle gulle gevers hartelijk bedankt.

Mededelingen

Het Gemeentearchief Veenendaal beschikt sinds 1 december 2005 over een eigen website. Het adres is www.gemeentearchief.veenendaal.nl. Iedereen die meer wil weten over de Veense geschiedenis kan op deze site terecht. Ook stamboomonderzoekers vinden er volop informatie. Leuke onderdelen zijn de nieuwtjes en de grote fotocollectie. Belangstellenden

kunnen alle foto's oproepen en bekijken.

In dit verband noemen we ook nog een keer het adres van onze eigen website:

www.oudveenendaal.nl. Evan Pierik Grafisch Ontwerp en Hennie Henzen Reclame hebben het door hun belangeloze medewerking mogelijk gemaakt dat de activiteiten van de HVOV nu overal ter wereld te volgen zijn.

In de afgelopen jaren werd penningmeester Roland Ottens bij het afwikkelen van de financiële administratie geassisteerd door zijn medewerker Jan van Offeren. Wegens tijdgebrek heeft Jan zijn ondersteuning moeten staken, maar tot onze grote vreugde hebben we Berry Henzen bereid gevonden deze taak over te nemen. Berry zal in de loop van de tijd ook de ledenadministratie onder zijn beheer nemen.

De homepage van de website van het Gemeentearchief Veenendaal.

Jaarverslag 2005

De Historische Vereniging Oud Veenendaal kan terugkijken op een geslaagd 2005. Het bestuur, bestaande uit Henk van 't Veld, Ineke van Schuppen, Roland Ottens, Hennie Henzen, Wout Brands, Jaap Pilon en Dick Bouwhuis is onveranderd gebleven en er melden zich regelmatig nieuwe leden aan. Steeds meer inwoners van Veenendaal zien het belang in van een goede geschiedschrijving. Zoals Bilderdijk reeds zei: "In het verleden ligt het heden, in het nu wat worden zal".

DOOR INEKE VAN SCHUPPEN

Omdat de watersnood van 1855 in maart 2005 werd herdacht, verscheen het decembern timer 2004 van *Oud Veenendaal* in januari 2005 als themanummer, waardoor dit jaar vijf uitgaven telde. Het eerste exemplaar van *Watersnoodramp 1855* werd op 10 januari in een korte maar gezellige bijeenkomst overhandigd aan burgemeester T. Elzenga. In april, juni, september en november verschenen de reguliere nummers. Bij elkaar waren dat 152 pagina's vol boeiende artikelen en andere informatie. De redactie, bestaande uit Cor Slok, Gert Groenleer en Ineke van Schuppen, zal worden

uitgebreid met Kees-Willem Bruggeman.

Bijeenkomsten

Het feit dat *Oud Veenendaal* dit jaar vijf maal verscheen, had als consequentie dat we ook vijf bijeenkomsten hadden. Op 27 januari sprak mevrouw M. Mijnsen-Dutilh over: *Zwaar met ijs bezet, bovenmate met water bezwaard*, een lezing over de doorbraak van de Wageningse Grebbedijk op 5 maart 1855. Op 7 april presenteerden Johan Slok en Hennie Henzen een diaserie over het *Veranderd dorpsbeeld van Veenendaal* en op 23 juni hield drs G.

Verlaat 18-18a, Hollandia Wolfabriek. (Jan van 't Hof, Marinus Kooiman en Taeke Stol, Veenendaal. Geschiedenis en architectuur, 1992.)

Beckerman een lezing over *Voortgezet onderwijs in Veenendaal: een zaak van gewicht*. Donderdag 15 september sprak dr H. van 't Veld over: *Uitschelle doe gien zeer!?* en als laatste maar niet als minste werd op 10 november het 20-jarig bestaan van de vereniging gevierd. Deze laatste bijeenkomst vond niet, zoals gewoonlijk, plaats in de Binnentuin van Verpleeghuis De Meent. Vanwege het grote aantal bezoekers was het Ichthus College zo vriendelijk deze avond onderdak aan de vereniging te verschaffen. Tijdens deze bijeenkomst werd de lustrumuitgave *Geschiedenis van Veenendaal 2* gepresenteerd. Op vertoon van de bon die de leden toegestuurd hadden gekregen, kon men een gratis exemplaar van dit prachtige boek mee naar huis nemen. Het eerste exemplaar werd overhandigd aan jhr P.A.C. Beelaerts van Blokland, oud-commissaris van de Koningin in de provincie Utrecht. Jaap Pilon boeide zijn gehoor door zijn impressie van *Veenendaal gedurende de jaren vijftig van de 20e eeuw*.

Uitgaven

Hierboven werd al *Geschiedenis van Veenendaal 2* genoemd. De redacteurs Kees van Grootheest, Roelof Bisschop en Gert Groenleer stelden het boek samen, maar bijna veertig scribenten leverden hun bijdrage aan dit naslagwerk. Kees-Willem Bruggeman, Gert Groenleer en Bert de Groot stelden namens de werkgroep Industriële Geschiedenis een boek samen over de SKF: *Een zwaar bedrijf. De lagerindustrie in Veenendaal in woord en beeld*. Hoewel het geen boek is, hoort in dit overzicht toch de uitgave van de cd-rom *Veenendaal op papier* van Paul Hageman thuis. De titels van alle tot dusver bekende boeken en andere publicaties over Veenendaal zijn op deze cd-rom bijeengebracht. Ook is steeds iets over de inhoud vermeld.

Werkgroepen

De werkgroep Dialect, Veldnamen, Straatnamen en Bijnamen heeft gezorgd voor een verkenning van de veldnamen, een beschrijving van het Vèëns en een uitvoerige typering

van de bijnamen in bovengenoemd lustrumboek. Ook hebben de leden actief meegewerkt aan het in november verschenen eerste deel van het *Woordenboek van de Gelderse dialecten. Veluwe*, waarin ook Vèënsse voorbeelden zijn opgenomen. Er wordt hard gewerkt aan een uitgave *Veldnamen in Veenendaal* (2006), voorzien van duidelijke deelkaarten, een uitgave *Nie zelluf bedaach. Uitschelle in 't Vèën* (begin 2007), die de meer dan 1000 'uitschelle' die Veenendaal rijk is, zal bevatten en een woordenboek *Vur zo laang as 't nog duurt... Eige klaanke en woorde in 't Vèën* (eind 2007). De werkgroep Industriële Geschiedenis heeft veel werk verzet met betrekking tot de publicatie van het al eerdergenoemde SKF-boek *Een zwaar bedrijf. De lagerindustrie in Veenendaal in woord en beeld*. De werkgroep Genealogie heeft de voorbereidende werkzaamheden voor het tweede deel van *De leggers van de Morgentalen* afgerond en deze uitgave zal in 2006 van de persen komen.

Documentatiecentrum

De langgekoesterde wens van de HVOV een eigen documentatiecentrum te bezitten, lijkt in 2006 in vervulling te gaan. Evenals de bibliotheek, de kunstuitleen en het Historisch Museum Het Kleine Veenloo heeft de HVOV ruimte toegewezen gekregen in de voormalige Hollandiafabriek aan het nieuwe Kees Stipplein. Het gaat om 100 m². De HVOV heeft actief deelgenomen aan de voorbereidende besprekingen, maar er zal nog veel werk verzet dienen te worden voor het zover is.

Website

In 2005 kwam onder auspiciën van bestuurslid Hennie Henzen en met de belangeloze medewerking van Evan Pierik de website van de HVOV tot stand. Door het intikken van www.oudveenendaal.nl kan eenieder de activiteiten van de HVOV op internet volgen.

Algemeen

Een heet hangijzer dit jaar was de sloop van het oude fabrieksgebouw van Hollandia Wol. De HVOV heeft bij de gemeente met klem

De homepage van de website van de HVOV.

tegen de sloop van het gebouw geprotesteerd. De vereniging is voorstander van restauratie van het gedeelte dat op de plaatselijke monumentenlijst staat. In dit verband kan ook vermeld worden, dat de Monumentencommissie, waarin bestuurslid Dick Bouwhuis zitting had, door de gemeente is opgeheven en wordt vervangen door het Monumentenplatform. Dit platform is geen formeel adviesorgaan van het college, maar krijgt slechts als taak mee te denken over het beleid.

De jaarlijkse overlegbijeenkomst met de historische verenigingen uit de regio, waartoe de HVOV het initiatief heeft genomen, heeft ook in 2005 plaatsgevonden. De HVOV heeft acte de présence gegeven bij de uitreiking van het eerste exemplaar van het boek over woon- en zorgprojecten van Patrimonium woonstichting. Ook de opening van de tentoonstelling *Kunst van mensen met een handicap* in Het Kleine Veenloo werd bezocht. Op de instuif voor nieuwe inwoners, die door de gemeente Veenen-

daal werd georganiseerd, was de HVOV met een voorlichtingsstand aanwezig.

Tot besluit

Vastgesteld kan worden dat de HVOV met rond de 750 leden een gezonde, actieve vereniging is, die in een snelgroeiende gemeente als Veenendaal in een duidelijke behoefte voorziet. Want laten we niet vergeten: de wortels van het heden liggen in het verleden, de wortels van de toekomst liggen in het heden.

Financieel verslag 2005

Uit deze twee pagina's blijkt dat de Historische Vereniging Oud Veenendaal ook financieel een zeer gezonde vereniging is.

DOOR ROLAND OTTENS

Historische Vereniging Oud Veenendaal Resultatenrekening 2005

Resultatenrekening per 31-12-2005				
	Werkelijk	Begroot	Werkelijk 2004	Begroting 2006
BATEN				
Contributies en donaties	11.887,00	11.000,00	10.683,30	11.000,00
Sponsorbijdragen/donaties	2.000,00	0,00	0,00	0,00
Boekverkoppen	12.461,17	450,00	3.479,73	1.450,00
Bankrenten/kosten	551,08	350,00	359,06	350,00
	26.899,25	11.800,00	14.522,09	12.800,00
LASTEN				
Blad Oud Veenendaal	9.401,74	9.150,00	9.181,42	9.150,00
Aanschaf boeken derden	0,00	100,00	0,00	100,00
Lezingen/bijeenkomsten	2.988,27	350,00	285,39	1.350,00
Vakgroepen/commissies	155,20	350,00	44,15	350,00
Administratiekosten	801,30	450,00	351,01	450,00
Bestuurskosten	165,35	550,00	312,84	550,00
Contributies/lidmaatschappen	210,22	150,00	75,82	150,00
Website	0,00	600,00	374,85	600,00
Diversen	0,00	100,00	-10,05	100,00
	13.722,08	11.800,00	10.615,43	12.800,00
RESULTAAT BOEKJAAR	13.177,17	0,00	3.906,66	0,00
Res. Een Geldersch Verhaal	1.500,00		0,00	
Dotatie voorz. doc.centrum	4.000,00			
Dotatie voorz. Boekuitgaven	2.000,00			
Dotatie algemene reserve	5.677,17		3.906,66	
	13.177,17		3.906,66	
SALDO	0,00		0,00	

Historische Vereniging Oud Veenendaal

Balans per 31-12-2005

	2005	2004
ACTIVA		
VASTE ACTIVA		
Depot TPG-Post	133,07	68,07
VLOTTENDE ACTIVA		
Vorderingen		
Nog te ontv. Bedragen	22.616,39	6.312,64
Nog te ontv. Contributies	0,00	0,00
Vooruitbetaalde kosten	100,00	0,00
	22.716,39	6.312,64
Liquide middelen		
Kas	290,05	427,76
Rabobank rek.courant	26.054,73	2.838,86
Rabobank rendement	26.511,94	25.911,81
Postbank	19.959,43	2.758,88
	72.816,15	31.937,31
	95.665,61	38.318,02
PASSIVA		
Eigen vermogen		
Eigen vermogen	5.244,47	5.244,47
Algemene reserve	18.742,78	13.065,61
	23.987,25	18.310,08
Voorzieningen/reserveringen		
Voorziening lustrumboek	0,00	4.537,80
Voorz. documentatiecentrum	12.325,14	8.325,14
Voorz. Boekuitgaven	2.000,00	0,00
Reserv. Een Geldersch Verhaal	1.500,00	0,00
	15.825,14	12.862,94
Schulden		
Nog te betalen	50.313,72	7.050,00
Vooruitontv. Contributies	5.539,50	95,00
	55.853,22	7.145,00
	95.665,61	38.318,02

Bijzonder belicht

Ook in dit nummer plaatsen we weer een aantal foto's uit de uitgebreide collectie van de Historische Vereniging. Weet u waar de foto's zijn genomen of wie erop staan? Bel dan met Gert Groenleer overdag (0318 538203) of 's avonds (0318 518204) of met Cor Slok 's avonds (0318 513062).

DOOR HENNIE HENZEN

Op de in het novembernummer geplaatste foto's zijn vier reacties gekomen. Mevrouw Versteeg-Smit en de heer Nico van Manen reageren beiden op de foto op pagina 133. Dankzij de vele namen die mevrouw Versteeg heeft genoemd, komen we tot de volgende constructie. Het gaat om de wandelclub van de PeHaVe, die aan de Vijgendam was gevestigd.

De achterste rij van links naar rechts: Gert van Manen (met nummer 386), Kees de Gooijer, Maartje van Eden, Thea van Viegen, ... Gijsbertsen, Teunie Smit, Nellie Smit (nu mevrouw Versteeg), Wim van den Heuvel en de leider van de wandelclub, Wim van Hunnik. De voorste rij van links naar rechts: Bep van Kruistum, Gerda van Hardeveld, Riek van de Bovenkamp, Jannie Tijssen, Wil van de Bijl (met nummer 386) en Hennie Nap.

Op de foto bovenaan pagina 134 reageert de heer Evert Brouwer uit Bladel. Helaas weet hij maar één naam, namelijk die van de ene heer

op de foto: de bovenmeester van de Boerschelandsschool, de heer A.H. Nijhoff.

Op de laatste foto op pagina 134 een uitvoerige reactie van Wim van Elst, die we onverkort overnemen.

"De redactie heeft het bij het goede eind, wanneer zij denkt dat hier vier broers op de foto staan. Van links naar rechts: Hendrik Jan van Leeuwen (zittend met hondje), Cornelis van Leeuwen (sigarenmaker), zijn tweelingbroer Johan van Leeuwen (zittend, katoenwever) en Arie van Leeuwen (kleermaker). Het viertal is in Veenendaal geboren en heeft hier ook gewoond. Wanneer en ter gelegenheid waarvan de foto is genomen, is niet bekend.

Het zijn de vier zonen van Arie van Leeuwen (geboren te Arnhem op 2 juli 1868) en Francina Hoevers (geboren te Voorst op 9 oktober 1869).

Van deze Arie vinden we een foto afgedrukt in *Kent u ze nog... de Veenendalers* van Rik Valkenburg, foto nummer 53 (1972). Lees ook

het onderschrift bij deze foto.

Bij onderzoek in het archief van de gemeente Veenendaal bleek dat Arie van Leeuwen en Francina Hoevers vier dochters en vier zonen hadden. In volgorde van geboorte: Bieltje, geb. 17 november 1890; Gerdina, geb. 14 oktober 1892; Teuntje, geb. 23 november 1894; Hendrik Jan, geb. 7 februari 1896; Cornelis, geb. 17 december 1897; Johan, geb. 17 december 1897; Francina, geb. 29 mei 1901 en Arie, geb. 4 juni 1904.

Tot slot nog het volgende. Hendrik Jan van Leeuwen is te zien op foto nummer 62 (gedateerd 5 april 1930) van het eerdergenoemde boekje van Rik Valkenburg. Lees ook het onderschrift bij deze foto. Op foto nummer 69 zien we hem als lid van het mannenkoor De Veenzangers (vooraan zittend, tweede van links)."

Dan hebben we weer twee nieuwe foto's. Indertijd kregen we ze van mevrouw A. Brummel uit Scherpenzeel. Beide foto's zijn op 10 mei 1945 tijdens het bevrijdingsfeest gemaakt. Op de eerste foto marcheert een muziekkorps vanaf de Markt. De redactie is

benieuwd of er lezers zijn die de personen op de foto herkennen.

Op de tweede foto lopen de trompetters voor de Rotterdamsche Bank onder aan de Markt en staat het publiek rijen dik te kijken. Het zal niet makkelijk zijn, maar toch durven we te vragen of iemand namen kan noemen van muzikanten of toeschouwers.

Recensie Iustrumuitgave

Geschiedenis van Veenendaal 2

Het is alweer vijf jaar geleden dat ik in dit blad mijn mening mocht verkondigen over het kloeke eerste deel van deze 'dorpsgeschiedenis' en nu mag ik het nog forsere tweede deel voor u bespreken. Met een hoofdstuk meer is het een aantal bladzijden dikker dan zijn voorganger. De Historische Vereniging Oud Veenendaal verdient opnieuw een forse pluim op de hoed en de leden een gelukwens. De vorige keer heb ik geklaagd dat de redactie te veel feilen over het hoofd had gezien. Nu kwam ik er nauwelijks tegen en dus maak ik ook de redactie de nodige complimenten. Alstublieft!

DOOR PIET 'T HART

Je zou na het verschijnen van deel 1 toch denken dat het nu wel afgelopen zou zijn met de geschiedschrijving over een betrekkelijk kleine plaats als Veenendaal, maar dat blijkt toch anders te liggen. Er is in de loop van de jaren ook nog zo het een en ander in dit tijdschrift gepubliceerd en er zijn – volgens de bibliografie die in dit tweede deel is opgenomen – nog meer boeken en artikelen over Veenendaal verschenen. En de stroom gaat vast en zeker verder, want de redactie somt een reeks thema's op die heel wel in aanmerking komen voor nader onderzoek. Zo wachten nog boeiende onderwerpen als de bevolkingsgroei, de industrialisatie, de volksgezondheid en de eigendomsverhoudingen op hun beschrijver. Ik zie het er daarom nog van komen dat we over vijf jaar deel drie kunnen begroeten. En dan misschien – weer vijf jaar later – een overzichtswerk waarin de kennis die nu is verzameld, wordt samengebundeld.

Deel vier

In dat vierde deel kan dan de relatie tussen de gang van zaken in Veenendaal en de rest van de wereld meer aandacht krijgen dan in de delen 1 en 2 het geval is. Daardoor zouden de Veenendaalse verhalen een extra dimensie

krijgen. Pas dan wordt immers duidelijk of er daar iets bijzonders aan de hand was. Was men er bijvoorbeeld trager of vlotter met de aanvaarding en toepassing van nieuwe ideeën dan elders en hoe kan dat worden verklaard? Zo'n vergelijkende analyse zou wel eens de krachten te boven kunnen gaan van de talrijke 'beroepsamateurs' die hun bijdragen aan deze twee delen hebben geleverd.

Ik spreek hiermee geen oordeel uit over hun bijdragen: ze zijn vaak de vrucht van intensief en langdurig speurwerk. Het is ook zeker niet mijn bedoeling het enthousiasme te temperen dat van de meeste bijdragen afstraalt. Ik wil alleen maar zeggen dat het nog breder en dieper kan en dat het dan handig is als de auteur brede kennis heeft van het verleden.

In zo'n overzichtswerk zouden – in het belang van de leesbaarheid – veel namen uit de tekst geschrapt kunnen worden (kijk maar eens hoeveel er in het register staan). Die hadden ook in dit deel – samen met allerlei details – in de noten en bijlagen ondergebracht kunnen worden. Enkele auteurs verontschuldigen zich nu voor het feit dat zij niet alle *ins* en *outs* van hun thema behandelen omdat zij dan in hun eentje zo ongeveer het hele boek nodig zouden hebben. Desondanks zijn sommige bijdragen wel

Geschiedenis van Veenendaal 2

erg vol en bedoeld voor ingewijden.

Een bredere benadering zou ook mooi passen in de doelstellingen van de redactie. Die wil met dit boek verder onderzoek stimuleren en 'een synthetiserende bijdrage aan de lokale historiografie bieden'. Ik heb het voorgevoel dat die synthetisering pas komt nadat er nog meer onderzoeksresultaten zijn neergelegd in (minstens) een volgend deel. Zo worden dan de bouwstenen aangedragen voor het overzichtswerk.

Caleidoscoop

Ik ga de 23 hoofdstukken niet afzonderlijk bespreken. Ze zijn ondergebracht in vier rubrie-

ken, net als in deel 1: ruimtelijke omgeving, bestuur, economie en als vierde religie, cultuur en maatschappij. Met elkaar vormen ze een caleidoscoop vol interessante kijkjes in het verleden. Mooi uitgevoerd, leuke illustraties, verhelderende kaderteksten, wat wilt u nog meer!?

Om te bewijzen dat ik echt heb gelezen, een paar opmerkingen en een vraag. In de goede oude tijd was de jeugd ook in Veenendaal baldadig en bereid de regels te overtreden. (p. 424). Dat hangt dus niet samen met de invloed van de tv of met drankmisbruik, zoals wel wordt beweerd. De geheimzinnigste mededeling vond ik op p. 375: 'Atletiek werd zijdelings bedreven...'. Sinds ik dat las, schrik ik soms wakker met de vraag hoe dat ging. Wat tabak spinnen is, staat in de tekst op p. 208 maar pas op p. 212 wordt in een kadertekst uiteengezet wat dat is. Wat moet ik mij voorstellen bij papier spinnen? (p. 238). De mededeling dat de overheid in de 19e eeuw liberaal was en dat ze daardoor de

zorg voor volksgezondheid en voor de onvermogens overliet aan het particuliere initiatief (p. 145), is te ongenueanceerd. Net als de mededeling (op p. 193) dat de armen alleen werden geholpen als sociale onrust dreigde. En tot slot, de pest werd en wordt niet veroorzaakt door een virus maar door een bacterie (p. 121).

En nu maar wachten op deel drie. Gelukkig gaat de tijd snel.

Dr P.D. 't Hart was van 1996 tot 2001 de eerste hoogleraar Utrecht Studies aan de Rijksuniversiteit Utrecht (redactie).

Verslag lustrumbijeenkomst

Twintig jaar Historische Vereniging Oud Veenendaal is het waard om aandacht aan te besteden. En dat gebeurde ook op 10 november 2005. Al vroeg betraden de eerste bezoekers de aula van het Ichthus College. De koffie werd door aardige dames rondgedeeld en 450 stoelen stonden klaar. En die waren ook allemaal nodig op deze feestelijke avond. Om 20.00 uur heette voorzitter Henk van 't Veld de aanwezigen welkom en gaf hij een terugblik op de afgelopen twintig jaar.

DOOR INEKE VAN SCHUPPEN

Op 14 november 1985 ging de HVOV van start en dat was al laat in vergelijking met bijvoorbeeld Bennekom, Renswoude en Rhenen, waar de historische verenigingen al veel langer bestaan. Bestuursleden van het eerste uur waren Kees van Grootheest, Roelof Bisschop, Martin Brink, Henk Diepeveen en Govert Kool. Na een jaar telde de vereniging al 278 leden en na vijf jaar was dat aantal gestegen tot 500. Toen al bestond het verlangen naar een eigen documentatiecentrum. In de loop van de jaren ontstonden actieve werkgroepen op het gebied van industriële geschiedenis, genealogie, documentatie en niet te vergeten op het gebied van dialect, veldnamen, straatnamen en bijnamen. In 1994 werd Kees van Grootheest opgevolgd door Gert Verhoef en aan het einde van het twee lustrum had de vereniging 600 leden. In 2001 nam de spreker, Henk van 't Veld, het stokje over van Gert Verhoef.

De HVOV heeft een groot aantal uitgaven op haar naam staan. In 1996 verscheen *Kadastrale Atlas Veenendaal 1832* en ter gelegenheid van het derde lustrum werd *Geschiedenis van Veenendaal* aan alle leden uitgereikt. Maar ook *Wij groeiden op in Veenendaal* van Teus van Beek, *Noe eerst effe praote* van Paul Hageman en *Een zwaar bedrijf* van de werkgroep Industriële Geschiedenis verrijkten de boekenmarkt. En nu is er dan het lustrumgeschenk *Geschiedenis van Veenendaal 2*. In dit boek ligt het accent op het menselijk handelen. Een groot aantal schrijvers heeft er aan meegewerkt en de redactie, bestaande uit Kees

van Grootheest, Roelof Bisschop en Gert Groenleer, heeft een prachtige klus geklaard. Het boeket bloemen dat de drie heren aangekeerd kregen, was dan ook ten volle verdiend.

Oproer

Het eerste exemplaar van dit lijvige boekwerk werd aangeboden aan de oud-commissaris van de Koningin in de provincie Utrecht, jhr P.A.C. Beelaerts van Blokland. Hij werd op dichterlijke wijze door Henk van 't Veld aangekondigd. De heer Beelaerts van Blokland stak op zijn bekende, humoristische wijze van wal. Hij complimenteerde de HVOV met haar inzet en benadrukte hoe belangrijk een historische vereniging is voor de geschiedschrijving van een plaats. Ja, met geheven vuist riep hij zelfs op tot oproer met betrekking tot het behoud van historische waarden.

Deze avond werd ook de nieuwe website, ontworpen en gebouwd door Evan Pierik en Hennie Henzen, gepresenteerd. Eenieder, waar ook ter wereld, kan door het intikken van www.oudveenendaal.nl voortaan op de hoogte blijven van het reilen en zeilen van de vereniging. En ook daar hield het niet mee op. Niet alleen de uitgaven van de HVOV, maar alle Veenense uitgaven zijn door Paul Hageman geïnventariseerd en op cd-rom gezet. In de pauze kon men in de hal een presentatie van de cd-rom bekijken en vervolgens kon het zilveren schijfje worden aangeschaft. In de hal werd ook een presentatie getoond van nostalgische plaatjes, waarbij uitroepen als "O ja, daar stond

het huis van..." en "Je weet wel, daar woonde die en die" en "O, dat kan ik me nog goed herinneren" niet van de lucht waren. Dankzij de welwillende medewerking van Van de Craats Partyservice die de catering gedeeltelijk sponsorde en AVS Partyrent uit Ochten die servies- en glaswerk kosteloos ter beschikking stelde, konden de bezoekers genieten van heerlijke hapjes en drankjes.

Jaren vijftig

Na de pauze was het de beurt aan ras-Veenendaler en rasverteller Jaap Pilon. Hij nam het Veenendaal van de jaren vijftig van de 20e eeuw onder de loep. Hij herinnert zich hoe hij als vijfjarige met zijn stepje over de Kerkewijk scheurde langs de Vivowinkel van Hofland, langs bakker Hament waar af en toe een ijsje werd gekocht en langs de sigarenwinkel van De Koning. In die buurt stond ook het Veense station, de patatwagen van Bouw van der Laak, de kapsalon van Klaas Visser en het kleuterschooltje. Deze mensen zijn intussen overleden, maar wat bleef er van de gebouwen? Veenendaal had geen Cunera-kerk zoals Rhenen of een kasteel zoals Amersfoort, maar wat gebeurde er met de gebouwen die Veenendaal wel had: het Suikervat, het Oudeliedenhuis, het oude gemeentehuis, het oude postkantoor, het Polderhuis, boerderij De Geer en het witte huisje van dokter Reydon? Jaap vroeg zich af waarom er in Veenendaal schijnbaar zo lichtvaardig naar de slopershamer is gegrepen zonder dat er ooit een volksoptstand uitbrak.

Om iets van de afbraak te begrijpen ging Jaap terug naar de jaren vijftig van de vorige eeuw. Het waren de jaren waarin Veenendaal

Boerderij De Geer aan de Dr. Colijnstraat 2, kort vóór de sloop, 1963/1967. (Collectie Gemeentearchief Veenendaal.)

daal de eerste flatgebouwen kreeg, waarin het gemeentebestuur besloot dat er in de bebouwde kom geen varkens meer mochten worden gehouden en waarin je met de groene NBM-bus of de rode bus van De Haas naar Utrecht reisde. De eerste verkeerslichten verschenen in het straatbeeld en de VEWIBETO trok duizenden bezoekers. De SKF en de Boxal kwamen naar Veenendaal, waardoor de behoefte aan moderne woningen toenam. Het toenemend gebruik van de auto deed de infrastructuur veranderen. Het streven naar een modern winkelcentrum kreeg prioriteit. En last but not

De Hoofdstraat, circa 1962. Aan de rechterzijde de bus van de firma De Haas, die diensten onderhield op onder andere Ede, Amersfoort en Utrecht. (Collectie Gemeentearchief Veenendaal.)

leest: het dorp Veenendaal kende geen historische vereniging of oudheidkamer met enige invloed. Mede daarom is er nooit oppositie van enige betekenis geweest tegen college- of raadsbesluiten met betrekking tot de sloop van oude gebouwen in de gemeente.

Woningnood

Een van de belangrijkste redenen waarom er in Veenendaal veel woningen gesloopt zijn, was het grote aantal woningen in slechte staat. Eind jaren veertig waren er ruim 200 woningen die het predikaat "onbewoonbaar verklaard" verdienden. Dit verschijnsel had een negatieve invloed op de gehele bevolking. In 't bijzonder in Veenendaal, met zijn snelle industriële ontwikkeling, zouden de slechte woningkwaliteit en het gebrek aan woningen gevoelige klappen kunnen toebrengen. Volgens een telling van november 1951 waren er dat jaar maar liefst 717 woningzoekenden. Gerekend naar een normale bevolkingsaanwas en de vervanging van uitgewoonde huizen zouden er minstens 150 woningen per jaar gebouwd moeten worden en dat aantal werd bij lange na niet gehaald. Het was te kostbaar om de oude arbeiderswoningen op te knappen en het is daarom begrijpelijk dat ze werden gesloopt.

Minder begrijpelijk was de situatie rondom de Markt en het Oudeliedenhuis. Om de doorgang Markt-Achterkerk breder en de Markt zelf groter te maken, diende de oude pastorie van dominee Van Wijngaarden te worden gesloopt. De panden aan de zuidzijde van de Markt moesten worden afgebroken, evenals hotel De Korenbeurs, dat een flink stuk naar achter weer werd opgebouwd. Om de ruimte voor het hotel te creëren, moest het oude postkantoor worden afgebroken. Veenendaal moest groter en moderner worden en de

vertrouwde intimiteit van de Markt werd daar het slachtoffer van.

Wat gebeurde er nog meer in de jaren vijftig? In 1955 werd het watersnoodmonument aan de Kerkewijk onthuld en kocht de gemeente boerderij De Geer om die af te breken. In 1956 werd de nieuwe rijksweg tussen Veenendaal en Arnhem in gebruik genomen. Ook in 1956 begon men met de bouw van het Juliana Ziekenhuis. Gemeentesecretaris D. Blanks- spoor en ambtenaar van de burgerlijke stand J. Hille waren veertig jaar in dienst van de gemeente Veenendaal. In de gemeentebegroting van 1957 werd voor het eerst de bouw van een nieuw raadhuis opgenomen. Nadat Jaap voor zijn interessante lezing applaus en een boeket bloemen had gekregen, was het grote moment aangebroken: het nieuwe, 447 pagina's tellende *Geschiedenis van Veenendaal 2* kon op vertoon van de bon in bezit worden genomen. Dit kloeki boekwerk zal de lezer heel veel informatie en leesplezier verschaffen. Jammer dat we weer minstens vijf jaar moeten wachten op zo'n prachtige avond.

Na de verkregen toestemming voor de bouw van het nieuwe Juliana Ziekenhuis werd in 1953 een bijzondere ansichtkaart uitgegeven. (Collectie Gemeentearchief Veenendaal.)

Uitgelezen

Behalve het tweede deel van Geschiedenis van Veenendaal is er nog veel meer te zien en te beleven op het historisch erf. Een cd-rom, een kalender, websites, boeken en boekjes: het kan niet op. Een greep in de papieren.

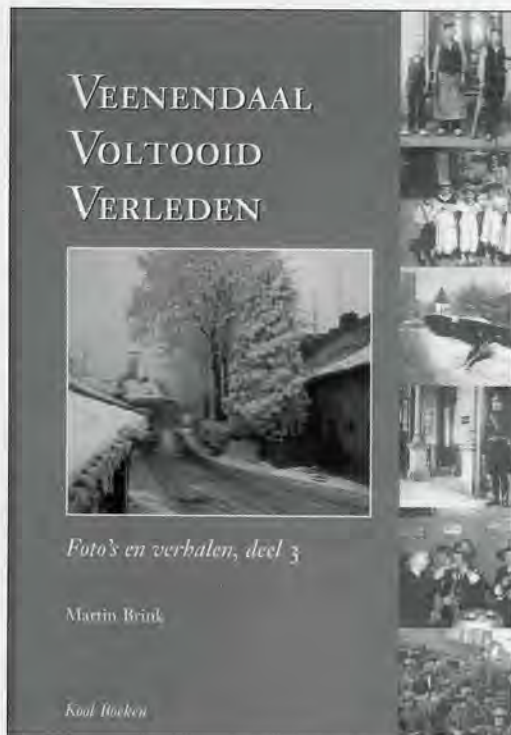
DOOR GERT GROENLEER

Veenendaal Voltooid Verleden. Foto's en verhalen, deel 3 door Martin Brink. Geill., 264 p., Kool Boeken, Veenendaal - Ederveen, ISBN 90 6423 212 1, € 27,50.

Ook het drieluik is nu voltooid. In deel drie besteedt Martin Brink in woord en beeld aandacht aan veranderingen in Veenendaal, de Middelbuurt, groepen en personen, sportclubs en schoolklassen, de politie en de middenstand. De covertekst spreekt van "originele foto's en ander materiaal die geen enkele andere onderzoeker ooit heeft gezien of nog te zien krijgt" en van "tal van onbekende gegevens, die niet zelden uit verloren gewaande collecties tevoorschijn kwamen". Mooi zijn de foto's van de gesloopte panden op pagina 26 en 27, het portret van spoorwegman Gerrit Heikamp op pagina 30, de plaatjes van de woonwagenbewoners op pagina 49 tot en met 52 en die van de melkventers op pagina 247. Mijn favoriete foto is de middelste op pagina 88: de bruiloftsstoet bij de Oude Kerk.

Met zeshonderdvijftig foto's is dit deel het dikste van de drie, maar druktechnisch zeker niet het beste: te veel afbeeldingen zijn nogal wazig. De bijschriften zijn informatief en er zit ook wel humor in. Op pagina 69 steekt een stoet bezetters de vernielde Vaartbrug over, op pagina 114 moet een aanbevelingsbrief belangstellenden over de schreef helpen en op pagina 251 krijgt Dik Ott eerst de doodsteek en doet hij daarna het licht definitief uit.

Omstandig heeft Brink in drie dikke boeken diverse aspecten van de recente geschiedenis van 't Veen vastgelegd. Hulde! En er komt nog meer, want de serie is "nog lang niet opgedroogd" (p. 5).

Orgels in de Hervormde kerken van Veenendaal door E.J. van Beek. Geill., 62 p., eigen uitgave.

Dit in 2003 in eigen beheer uitgegeven boekje is goed verzorgd en helder geschreven. Het vertelt de geschiedenis van de orgels in de Oude Kerk, de Julianakerk, de Vredeskerk, de Sionskerk, de Hoeksteen en de Westerkerk. Merendeels behoren deze gemeenten inmiddels tot de Protestantse Kerk in Nederland. E.J. van Beek gaat niet alleen gedetailleerd in op de orgels, maar behandelt ook de geschiedenis van het orgel, enkele orgelbouwers, de

organisten en de concerten. Op pagina 25 komt zelfs de orgeltrapper om de hoek kijken. Uit de bronnen- en literatuuropgave blijkt hoe zorgvuldig Van Beek is te werk gegaan. Vooral de archieven van de Nederlandse Hervormde Kerk te Veenendaal heeft hij minutieus nageplozen. Omdat ik zelf niet meer dan een blauwe maandag blokfluit heb gespeeld, permitteer ik me slechts één kritische noot: jammer dat het boekje niet in de handel is. Het maakt wel deel uit van de bibliotheek van het Gemeente-archief.

Geven en ontvangen. Twaalf jaar geschiedenis van 'wijkgemeente Zuid' in Veenendaal 1953-1965 door Jan Willem Samsom. Geill., 72 p., eigen uitgave, € 7,50.

In een soortgelijke uitgave schrijft Jan Willem Samsom over de Sionskerk. Zijn boekje omvat de geschiedenis van de komst van de vijfde hervormde predikant tot en met de kerkbouw. Geen 'grote' geschiedenis, zegt hij zelf op pagina 6. Dat klopt: het is een verhaal van collecten, procedures, onderhandelingen en competentiestrijd. Hoofdrollen waren er voor de bouwpastors A. Vroegindewij en D. van den Berg.

Samsom baseert zich met name op primaire bronnen: het *Veens Kerkblad*, *De Vallei*, de notulen van de verschillende kerkelijke colleges, het archief van de burgerlijke gemeente. Het onderzoek is gedegen en het notenapparaat uitgebreid. Hier en daar wordt de tekst ont sierd door tikfouten, vaagheden en modieus taalgebruik. Hoezo morele verplichtingen *naar* de kerkvoogdij (p. 11)?

Al met al leidt de auteur de lezer echter op kundige wijze door een doolhof van feiten en cijfers en trakteert hij hem onderweg ook nog eens op schitterende doorkijkjes naar het leven van hervormd Veenendaal. Zo luidden de bouwpastors op 4 maart 1965 ineens spontaan de klokken van de Oude Kerk voor de opname van een grammofoonplaat. De politie rukte uit, maar naderhand bracht de plaat het mooie bedrag op van f 2000,- voor de klokken van de Sionskerk – en dat was het voornaamste.

Kerkelijk leven in beeld. De Gelderse Vallei II door H. Florijn e.a. Geill., 96 p., Den Hertog - Houten, ISBN 90 331 1861 0, € 17,50.

We blijven op het kerkelijk erf. Op de voorkant van dit stevig gebonden boek prijkt een ingekleurde ansichtkaart van de Nederlandse Hervormde kerk met pastorie te Veenendaal rond 1900. Binnenin is orthodox protestants Veenendaal met vijftien pagina's rijk bedeed. Verder vinden we foto's van en teksten over Nijkerk, Nijkerkerveen, Renswoude, Rhenen, Scherpenzeel, Voorthuizen, Wageningen en Woudenberg. Het gaat om de periode van circa 1875 tot circa 1950.

In het hoofdstuk over Veenendaal zien we veelal bekende foto's van veelal bekende predikanten van de Nederlandse Hervormde Kerk, de Gereformeerde Kerk, de Christelijke Gereformeerde Kerk en de Gereformeerde Gemeente, aangevuld met plaatjes van kerkgebouwen, een pastorie en een jongelingsvereniging. Bijschriften completeren het beeld. Ook in de andere hoofdstukken domineren voorgangers en gebouwen. Dat je de ene trouwe herder na de andere ontmoet is niet erg, maar intussen vraag je je wel af waar hun geliefde schapen blijven. Het kerkelijk leven was toch ook rond 1900 meer dan de dominee? Kennelijk heeft de redactie bewust voor

deze formule gekozen. In 't Veen zien we onder meer de predikanten Hoedemaker, Jongebreur, Vroegindewij, Van Enk, De Bruin en Kok.

Woordenboek van de Gelderse Dialecten. Veluwe. Het huis door Harrie Scholtmeijer. Geïll., 360 p., Uitgeverij Matrijs, Utrecht, ISBN 90 5345 282 6, € 19,95.

Dit regionale woordenboek voor de Veluwe gaat over het huis in de brede zin van het woord: over de kamers, de voorwerpen, de kelder, de deuren en ramen, de tuin. Het is niet alfabetisch, maar thematisch geordend. Uitgangspunt is het begrip: bijkeuken, gootsteen, vliering, heg. Voor een begrip bestaan soms wel twintig of meer verschillende woorden. Een register vergemakkelijkt de raadpleging. Het materiaal is verzameld door middel van een grootschalige enquête, waaraan ook Urkers, Spakenburgers en Veenendalers hebben meegedaan. Van de Veense medewerkers, onder leiding van Henk van 't Veld, heeft de redactie lang niet alle bijdragen verwerkt. Vreemd genoeg schittert Ede helemaal door afwezigheid. Misschien komt er een herkansing bij de samenstelling van de delen over de mens en de wereld?

Leuke woorden kom je tegen. De schoorsteen (binnen) heet in Veenendaal schoorsteengaat, in Garderen schoorsteenpuup of rookverdriever en in Bunschoten-Spakenburg sjoorste of sjoer. Een Veense zegt tegen een kaars, een kussen en een leunstoel respectievelijk keers, kussing en zurgie. In een tijd van globalisering bloeit het dialect. Er wordt in geschreven en gezongen en er worden her en der woordenboeken samengesteld. Op straat hoor je het steeds minder en dus hoeft minister Verdonk het ook niet te verbieden.

100 Jaar Harmonie Caecilia 1904-2004. Een eeuw Veense muziek door Willem Lenderink. Geïll., 86 p., eigen uitgave, € 15,-.

Er zit muziek in dit jubileumboekje en zelfs kleur. Johan van Manen verzamelde het mate-

riaal en Willem Lenderink schreef het boek. Mede gelet op de beschikbare bronnen is, terecht, gekozen voor een thematische aanpak. Aan bod komen onder meer de oprichting, de onderdelen of orkesten, de muziek en de uitvoeringen, het bestuur en de andere leden en de noodzakelijke ingrediënten repetitielokaal, instrumenten, uniformen en geld. "Het muziek van Nannenberg" (p. 7) kreeg in 1913 voor het eerst een gemeentelijke subsidie van f 25,- (p. 79). In 2004 stelde de gemeente de 119 leden van Caecilia (p. 47) een bedrag van € 18.536,- ter beschikking (p. 80). Het zijn vooral de veranderingen binnen en buiten de vereniging die Lenderink voor intimi én niet-ingewijden op onderhoudende wijze beschreven heeft. Terwijl het doel altijd hetzelfde is gebleven. Muziek! Het boek is verkrijgbaar bij Wout van Dam, telefoon 0318 542419.

Het laatste woord

De Historische Vereniging Oud Veenendaal heeft op 10 november 2005 haar twintigste verjaardag gevierd. Na een lustrum is het tijd om vooruit te zien: wat staat ons de komende vijf jaar te wachten en wat denken we te ondernemen? Het eigen documentatiecentrum wenkt. Binnen de gerestaureerde muren van de oude Hollandia – ook wij hebben ons voor het behoud sterk gemaakt – hopen we onze leden van dienst te kunnen zijn met ons archief van boeken, documenten, dia's, films en foto's. Publicaties zijn voorzien: het boek van de onlangs plotseling overleden auteur Wout Jansen: Een Gelders Verhaal. Meester Van de Westeringh en Gelders Veenendaal; een boek over veldnamen aan de hand van prachtige kaarten; een boek over de bijnamen, waarvoor nu zelfs vanuit Amerika al belangstelling is; een Vèens woordenboek.

DOOR HET BESTUUR

Toch zien we ook nog even terug. Secretaris Ineke van Schuppen leidt ons in het jaarverslag 2005 nog eens langs de belangrijkste feiten uit ons verenigingsleven in het afgelopen jaar en penningmeester Roland Ottens legt rekening en verantwoording af van de gelden die we ontvingen en uitgaven. Op onze jaarvergadering op donderdag 23 maart komen beide jaarverslagen aan de orde en zal de kascommissie haar bevindingen meedelen.

Aftredend zijn de bestuursleden Dick Bouwhuis, Hennie Henzen en Jaap Pilon. Bouwhuis en Pilon stellen zich herkiesbaar. Het bestuur ziet hen graag herbenoemd. Henzen stelt zich niet herkiesbaar. Het bestuur is hem zeer dankbaar voor alles wat hij acht jaar lang voor onze vereniging heeft betekend. Gelukkig is hij bereid ons zijn diensten te blijven verlenen. In zijn plaats stelt het bestuur Cor Slok voor, die zich nu al inzet als lid van de redactie van *Oud Veenendaal*.

Na dit algemene gedeelte zal Bert de Ruiter een powerpoint-presentatie houden over 'Het landschap rond Veenendaal in historisch perspectief'. De historie van Veenendaal is onlosmakelijk verbonden met het omringende landschap. Veen, wol en tabak zijn producten die Veenendaal hebben doen ontstaan of bekend

gemaakt. Het zijn de natuurproducten die in het Binnenveld en op de Utrechtse Heuvelrug ruim voorhanden waren, dan wel daar geteeld konden worden. In de lezing gaan we terug naar de tijd waarin natuurlijke processen dit landschap vorm gaven en het geschikt maakten voor de vorming van veen, het hoeden van al die schapen en het telen van tabak. Verder kijken we naar de niet geringe rol van de mens daarin en de sporen die deze verre voorouders in de natuur hebben achtergelaten. Ruime aandacht wordt tevens geschonken aan de flora en fauna door al deze eeuwen heen, zoals ze uit onderzoek zijn komen vast te staan. Uiteindelijk komen we weer terug bij ons huidige landschap met al het natuurleven dat nog zo rijkelijk aanwezig is rondom onze woonplaats.

Alle leden zijn van harte welkom op:

Donderdag 23 maart, jaarvergadering HVOV
De heer B. de Ruiter: 'Het landschap rond Veenendaal in historisch perspectief'
De Meent, Grote Beer 10
Aanvang: 19.45 uur, toegang gratis

Bijeenkomsten na 23 maart: de donderdagen 22 juni, 21 september en 23 november.

Oud Veenendaal

Juni 2006

- 21e jaargang, nummer 2
verschijnt 4 maal per jaar

REDACTIE

Kees-Willem Bruggeman

Gert Groenleer

Ineke van Schuppen

Cor Slok

redactie@oudveenendaal.nl

BESTUUR

Dr H. van 't Veld, voorzitter

Mevr. G.M.J. van Schuppen-Diepeveen, secretaris

Mr R. Ottens, penningmeester

D.J. Bouwhuis

W. Brands

J.M.J. Pilon

C.J. Slok

Secretariaat:

Eekwal 3, 3904 DL Veenendaal,

telefoon 0318 511066

Ledenadministratie:

Berry Henzen, Paddestoelenlaan 110, 3903 GG

Veenendaal, telefoon 0318 527491

Werkgroepen en commissies:

D.J. Bouwhuis, Bezaan 1, 3904 PA Veenendaal,

telefoon 0318 528830

Postbank:

Nr. 4043117, t.n.v. Historische Vereniging Oud

Veenendaal

De contributie bedraagt € 15,- per jaar.

Losse nummers van dit blad € 3,40.

Het lidmaatschap van de vereniging loopt gelijk met het kalenderjaar.

Opzegging alleen schriftelijk en tot vier weken vóór het begin van het nieuwe verenigingsjaar.

Druk: Grafisch Bureau Steitner, Veenendaal

Niets uit deze uitgave mag worden gereproduceerd zonder schriftelijke toestemming van de redactie.

ISSN: 0926-2857

Historische Vereniging Oud Veenendaal

Inhoud

38	Om te beginnen
	De redactie
39	Herinneringen aan de Koningin Juliana School
	D. Thoomes
45	Ambachtslieden en neringdoenden in Veenendaal in 1615
	E. van Engelenburg
48	Honderdjarigen in Veenendaal (5)
	W.C. van Elst
56	Uitgelezen
	G.C. Groenleer
58	Bijzonder belicht
	H. Henzen
60	Het landschap rond Veenendaal
	G.M.J. van Schuppen-Diepeveen
64	Het laatste woord
	Het bestuur

Om te beginnen

Geachte lezers van ons periodiek! We zijn er als redactie natuurlijk niet trots op, maar we moeten beginnen met een deemoedige buiging van ons hoofd. In het maartnummer is namelijk een fout geslopen. In de onderschriften bij de foto's van de verwoeste brug staat het jaartal 1940 genoemd. Uiteraard moet dit 1945 zijn. Verder zijn als gevolg van een misverstand de registers over de afgelopen jaren bij het vorige nummer niet meegezonden, zodat u deze bij dit nummer alsnog ontvangt.

DOOR DE REDACTIE

Dan ter zake. Na het nummer van maart, dat in het teken stond van 'de oorlog', is het dit keer weer de beurt aan een bonte stoet onderwerpen. Hoewel, zo erg bont is de stoet nu ook weer niet, want na de kloeke vorige editie telt deze juniuitgave een normaal aantal pagina's, 28 in getal. Dat betekent uiteraard dat er wat minder artikelen zijn te bewonderen. Wat hebben we zoal?

Allereerst blijkt dr Daan Thoomes terug op zijn vader, de beroemde directeur van de Koningin Juliana School, het gebouw waar tegenwoordig het kantoor van ons bestuurslid Roland Ottens huist.

Verder heeft Elleke van Engelenburg voor ons een tekst uit 1615 ontcijferd, die we naar huidige termen min of meer zouden kunnen betitelen als een verzoek tot oplegging van extra waterschapslasten. Ook toen wisten ze de burger al te vinden. Wim van Elst zet een nieuwe honderdjarige in de schijnwerpers, waarmee deze leuke en boeiende reeks al een behoorlijke omvang begint te krijgen. In de boekenrubriek worden twee nieuwe Veenendaalse uitgaven besproken.

Hennie Henzen blijft een nieuwsgierig mens. Ook nu weer heeft hij de nodige foto's opgesnord, waar hij het fijne van wil weten. Dan volgt

een uitgebreide samenvatting van de ledenbijeenkomst van 23 maart jongstleden. Als u er die avond niet bij was, kijk dan zelf wat u heeft gemist. En ten slotte is, zoals het hoort, het laatste woord aan de voorzitter, Henk van 't Veld. Veel leesplezier!

De Koningin Juliana School. De foto is circa 1950 gemaakt. (Collectie Daan Thoomes.)

Herinneringen aan de Koningin Juliana School

Als oud-redactielid van het krantje van de Vereniging Vrienden van het Nationaal Onderwijsmuseum, De School Anno, kreeg ik onlangs het verzoek om enige persoonlijke herinneringen op te schrijven uit de eigen lagere schooltijd. Heel in het kort heb ik toen iets vermeld over mijn schooltijd op de school van mijn vader, de Koningin Juliana School. Die was in de jaren vijftig van de vorige eeuw.

DOOR DAAN THOOMES

De redactie van *Oud Veenendaal* heeft daarna gevraagd of ik die herinneringen niet wat uitvoeriger wilde opschrijven. Daar voldoe ik uiteraard graag aan. Het is mooi dat het oude gebouw van de school er nu nog staat en een andere bestemming heeft gekregen met het notaris- en het make-laarskantoor. Maar voor oudere Veenendalers is dit gebouw toch nog steeds de 'ULO-school aan de Vaartbrug' en daar wil ik graag nog iets over vertellen.

Hieronder volgen enige persoonlijke herinneringen uit de periode waarin ik in de ambtswoning naast de school heb gewoond. Dat was van 1949 tot 1970. Voor de illustraties heb ik geput uit een stapel familiealbums en oude kranten. Herinneringen van sommige Veenendalers aan de 'Thoomes-school' zullen wellicht nog verder teruggaan, want mijn vader was al in 1936 benoemd als schoolhoofd (als opvolger van de heer Prins) en hij is in 1975 met pensioen gegaan. Zijn ambtsperiode als directeur beslaat dus een tijdvak van 39 jaar.

Naamgeving van de school

Toen prinses Juliana koningin werd, was de

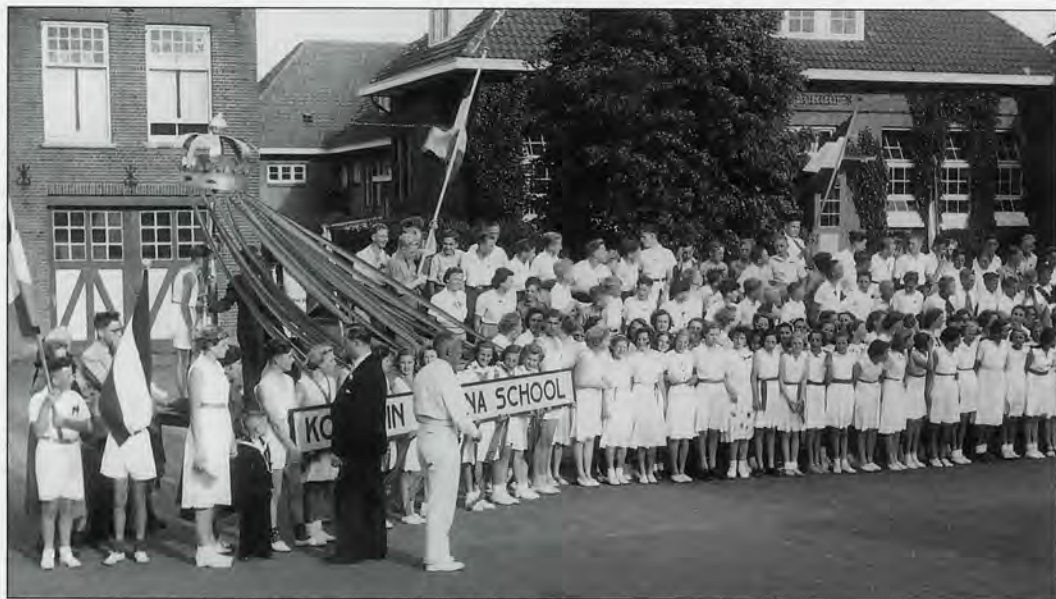

Robje Thoomes in matrozenpak met een doos chocola in de hand voor de koningin, 1950. (Collectie Daan Thoomes.)

Christelijke ULO-school te Veenendaal de eerste school in Nederland die zich Koningin Juliana School mocht noemen. In 1950 maakte de koningin een korte rondrit door Veenendaal. Voor de school stonden alle leerlingen opgesteld met vlaggen en het bord 'Koningin Juliana School', dat kort daarna boven de ingang zou worden opgehangen. Bij die gelegenheid bood de zesjarige Robje Thoomes de koningin een doos chocola aan 'voor Marijke'.

In de plaatselijke krant stond het volgende bericht:

"Een Koninklijk bezoek aan een stad of dorp brengt altijd een zekere opwinding teweeg, en

De kinderen opgesteld voor de Koningin Juliana School, 1950. (Collectie Daan Thoomes.)

zeker in Veenendaal, dat niet vaak met een Koninklijk bezoek vereerd is geweest.

Het bezoek van Z.K.H. de Prins der Nederlanden van het vorige jaar lag nog vers in het geheugen, maar geen Veenendaler zou gaarne de kans missen om zijn of haar Koningin te begroeten. Aangezien ook het oponthoud aan de Markt slechts zeer kort was, hadden velen een goede plaats gezocht langs de route, welke de Koninklijke stoet zou nemen, zodat er op het Marktplaats geen abnormale drukte was. Maar langs de gehele route, vanaf La Montagne tot aan de Nieuweweg, stonden rijen mensen hun Vorstin toe te juichen.

Bij het Juliana-Ziekenhuis, bij de Koningin Julianaschool, het Oudenhuis, de Chr. Huisouderschool toonde onze Vorstin de nodige attenties. Aan de Markt stond het voltallige Gemeentebestuur met hun dames opgesteld, alsmede enkele duizenden schoolkinderen.

Hare Majesteit bleef in de open Cadillac zitten, ter-

wijl Burgemeester Bakker haar begroette en haar de diepe aanhankelijkheid van de Veenendaalse bevolking verzekerde. Zijn dochter bood daarna een prachtig bouquet anjers aan, waarna uit duizend kindermonden het Wilhelmus klonk. Het oponthoud had slechts enkele minuten geduurd, maar de Veenendaalse bevolking kreeg gelegenheid haar vorstin toe te juichen."

Zingen op de Markt op Koninginnedag

In optocht naar de Markt waar alle schoolkinderen in 'oranje kledij' zongen voor de Koningin.

Opstellen voor de optocht naar de Markt, omstreeks 1950. (Collectie Daan Thoomes.)

Elk jaar vertelde burgemeester Bakker van het telegram dat hij aan de koningin had verstuurd om haar te feliciteren. Bij terugkomst op school kregen alle kinderen een attentie van de Vereniging Oranjedag. Vader zei na afloop meestal met enige trots in zijn stem: "Mijn school mocht toch weer best gezien worden!"

Bijzonderheden

Aan de ULO is begin jaren vijftig een lagere school toegevoegd. Toen daar duidelijk belangstelling voor bleek te bestaan, is het schoolgebouw naar achteren uitgebreid met het 'nieuwe gebouw'. In de bloeiperiode rond 1960 telde de school wel twaalf klassen. Voor elk leerjaar was er een parallelklas. Het aantal leerlingen steeg enorm: in 1936 waren er zeven examenkandidaten en in 1975 waren dat er zeventig.

Behalve de ULO en de lagere school was er ook nog een Handelsavondschool. Aan die opleiding hebben veel Veenendalers in de avonduren hun middenstandsdiploma gehaald.

'Competentiegericht leren' bestond toen nog niet. Er was gewoon klassikaal onderwijs. Leerkrachten hadden dikwijls diverse bevoegd-

heden. Vader had naast zijn universitaire studie theologie ook nog onderwijsbevoegdheden voor de vakken Nederlands, Frans, Duits, Engels, handelsrekenen en boekhouden. Voor Frans zelfs een middelbare akte. Ingewijden weten hoeveel studie daarvoor nodig was. Onderwijsgeevenden wilden de leerlingen in die tijd nog 'graag wat leren'. Leraren bleven doorgaans lang aan de school verbonden. Om slechts enkele bekende namen te noemen: mejuffrouw Jager en de heren Van Essen, Thijs, Augusteijn, Bogerd en Van Asselt.

Het 'nulde klasje' van juffrouw Arnoldussen

Een bijzondere onderwijzeres die aan de school verbonden was, was juffrouw Arnoldussen. Aanvankelijk had zij een aanstelling aan de Boerschelandse School en daarna vele jaren aan de Koningin Juliana School. Na haar pensionering zette zij haar werk nog voort met het 'nulde klasje'. Dat was bestemd voor leerlingen die 'onvoordelig' jarig waren. Kinderen die in het najaar zes werden, moesten bijna een heel jaar wachten voordat ze naar de 'grote school' mochten, terwijl ze er wel duidelijk aan toe

Juffrouw Arnoldussen in gesprek tijdens een receptie in La Montagne, omstreeks 1960. (Collectie Daan Thoomes.)

waren. In het nulde klasje konden om die reden vijfjarigen al terecht en na een jaar stroomden deze leerlingen dan door naar de tweede klas van de lagere school. Het onderwijs werd gegeven in een soort huiskamersfeer op de schoolzolder. Het was doorgaans maar een klein groepje van vijf of zes kinderen. Deze taak heeft juffrouw Arnoldussen tot haar tachtigste vervuld! Uiteraard met toestemming van de inspectie en aan het eind bekroond met een koninklijke onderscheiding.

Juffrouw Arnoldussen, voor velen 'tante Cor', had de gave om met kinderen te kunnen omgaan en vooral ook met moeilijke kinderen. Als alles met een kind dreigde mis te lopen, wist zij altijd weer resultaten te bereiken. Als ze op haar oude dag nog eens een enkele keer inviel voor een zieke leerkracht, ging er een gejuich op onder de leerlingen. Ze was er trots op dat ze 'half Veenendaal 't lezen had geleerd'.

Conciërges

Onmisbaar voor de school was de conciërge. F. Leppers verrichtte de vele werkzaamheden die in dat grote gebouw zoal te doen waren, maar

verder was hij ook medebepalend voor de sfeer op school. Het grappige was dat hij meestal sprak over 'die rotjongens', vooral als er weer proppen papier in het aquarium dreven, maar dat de leerlingen erg op hem gesteld waren. Later werd hij opgevolgd door de heer Ditewig, die in elk opzicht een waardige opvolger was. Het werk van conciërges had in die tijd voor een deel betrekking op heel andere taken dan nu. Zo was er een schoolkelder waarin drie enorme kolenkachels stonden opgesteld voor de centrale verwarming in het oude gebouw, het nieuwe gebouw en het woonhuis naast de school. 's Morgens voor dag en dauw stond Leppers al kolen te scheppen.

Schoolreisjes

De leerlingen van de ULO gingen op de fiets een weekje naar Ellecom. Kinderen van de lagere school hadden elk jaar een schoolreisje, het ene jaar met de rode bussen van Garage De Haas en het andere jaar met de blauwe bussen van Garage Vonk. Flesjes en krentenbollen werden meegenomen, want het was allemaal al duur genoeg. Naar bestemmingen als de Heilige

Conciërge F. Leppers met Daan Thoomes die nog een beetje bang is voor Sinterklaas. (Collectie Daan Thoomes.)

Het 25-jarig ambtsjubileum in 1953. Voor die gelegenheid gaat het 'matrozenpakje' aan. Van links naar rechts: Frits, het echtpaar Thoomes, Daan en Rob. (Collectie Daan Thoomes.)

Land Stichting, de Bedriegertjes, de Efteling, de haven van Rotterdam of het Bijbels Museum.

Ambtsjubilea en afscheid

Uit mijn jeugd zijn het vooral de ambtsjubilea die me zijn bijgebleven. Die werden nog officieel gevierd.

Dan in 1968 het 40-jarig ambtsjubileum met huldigen in de gymnastiekzaal met de leerlingen en een receptie in Hotel De Korenbeurs. De huldiging door de leerlingen vond plaats in de gymzaal met een gevarieerd programma met zang en volksdansen. Mejuffrouw G. Zwolsman, onderwijzeres, sprak enkele woorden tot de bovenmeester. Daarbij maakte ze een grappe over zijn onafscheidelijke sigaar: "Toen ik u de eerste keer zag, achter uw bureau, dacht ik meteen: Dat is nou echt de directeur van een grote sigarenfabriek."

Het *Utrechts Nieuwsblad* van 16 oktober 1968 berichtte over de receptie het volgende: "Het

was dan ook een bijzonder drukke receptie in hotel De Korenbeurs waar het heuglijke feit werd gevierd dat dr. Thoomes 40 jaar geleden bij het onderwijs kwam. Predikanten, oud-leerlingen, raadsleden, collega's, leerlingen kortom "alles" was er om het populaire schoolhoofd te feliciteren."

De leerlingen zongen het lied 'Adieu baas Jan':

*Adieu baas Jan met uw titel
De enige was u in 't land
Een witte raaf aan de Mavo
Aan ons had uw hart zich verpand
U gaat nu voorgoed van ons scheiden
Dat doet ons een heleboel zeer
Dag baas van een baas, 't allerbeste
Adieu monsieur, au revoir*

Het afscheid in 1975 in het Verenigingsgebouw van Sola Fide. (Collectie Daan Thoomes.)

Een citaat uit *Ons Mavo-Blad* van 25 juni 1975: "De heer Thoomes en zijn medewerkers hebben vele Veenendaalse jongeren opgeleid voor een goede baan in onze samenleving. In de latere jaren zagen zij hem vooral als een vaderlijke figuur die altijd opkwam voor hun belangen. Leerlingen van alle kerkelijke gezindten vonden onder zijn leiding op de Koningin Julianaschool een plaats. Daarbij vasthoudende aan een duidelijke richtlijn namelijk het Evangelie van de Heer Jezus Christus."

Al vrij snel daarna is er een einde gekomen aan het ULO/Mavo-tijdperk en ging dit schooltype op in het VMBO. Door fusies met andere scholen kwam er zo een eind aan de Koningin Juliana School. Lokalen van het schoolgebouw aan de Kerkewijk zijn nog een aantal jaren gebruikt door het Christelijk Lyceum.

In 2004 is mijn vader op 94-jarige leeftijd in een verzorgingshuis in Baarn overleden. Wat zou hij trots zijn geweest als hij nog had geweten dat er in Veenendaal in de wijk Brouwerspoort een plein naar hem vernoemd zou worden.

Ambachtslieden en neringdoenden in Veenendaal in 1615

In 1615 richtte secretaris Steven Pelt namens de veenraden der Gelderse en Rhenense Venen een verzoekschrift aan de gedeputeerden van de Staten van Utrecht. Hij deed dat omdat de kosten van het onderhoud van de Rhenense Grebbedijk, waarvoor het Veenraadschap verantwoordelijk was, vierhonderd gulden hoger uitvielen dan begroot en ook de Wageningse dijk gerepareerd moest worden. Dit geld kon niet alleen opgebracht worden door de jaarlijkse contributie van de veengenoten van drie gulden per morgen.

DOOR ELLEKE VAN ENGELENBURG

Er waren in Veenendaal 63 ambachtslieden en neringdoenden gevestigd die geen bezit in het veen hadden en dus niet contribueerden aan het Veenraadschap. De veenraden verzochten de gedeputeerden om hen eenmalig een bijdrage te laten betalen. Het totaalbedrag was 'ongeveerlick 1c LXX (170) gulden', volgens de veenraden ongeveer de helft van wat de veengenoten alleen al voor het onderhoud van de Rhenense dijk hadden bijgedragen.

Bij het verzoek werd een 'cedulle' (lijst) gevoegd met namen en bedragen en aan de gedeputeerden verzocht de 'voorseeid gedane settinge te approberen'. Of dit de lijst is die zich in inventarisnummer 195 van het Veenraadschapsarchief bevindt, is niet duidelijk.

Uit het verzoek blijkt dat het niet ging om een vrijwillige bijdrage, maar dat de bijdrage was 'gequotiseert elck nae haerluyden faculteyt'. Ook blijkt hieruit dat de lijst niet alle ambachtslieden en neringdoenden omvat. Er zullen er ongetwijfeld ook geweest zijn die wel bezit in het veen hadden en daarover hun jaarlijkse contributie aan morgengeld betaalden. Het aantal ambachtslieden en neringdoenden in Veenendaal was dus groter dan het aantal dat op deze lijst staat.

Een kopie van het verzoek aan Gedeputeerde Staten van Utrecht bevindt zich ook in inventarisnummer 195, maar is helaas niet gedateerd.

Een antwoord van de gedeputeerden is niet in het archief aangetroffen.

*De Mandemaaker.
'tOndichte Vat, En houd geen nat.*

*Die waatter schepte met een Mand,
Die scheen niet wel by Zyn Verstand:
Veel Handen soecken Heil te grypen,
In't gaatich Vat van deesen tyd,
Maar 't sal haar altemaal ontsypen,
Schep Heil in 't Vat der Eeuwigheid.*

(Johannes en Caspaeres Luiken, Het menselyk bedryf, 1694.)

Anno 1615

Settinge bij veenraden van de
Gelderse ende Rhenense veenen
gedaen onder die neringsluiden tot
solaisement van den groete kosten
aen de Wagenenschen dijk als aen den
Renensche dijk door de ordinantie
van de mogende heeren Staten
van Utrecht gevallen.

De wedue van Crijn Evertse, brouwer	III gulden
en haeren man	
Bernt Philipsz, tapper ende veenmeijer	II gulden
Goijert de mandemaecker	VI gulden
Boudewijn Petersz, brouwer	I gulden
Henrick Henricxsz Moff, brouwer	VI gulden
Meester Adriaen, timmerman	V gulden
Johannes de Vries, tapper	I gulden
Evert Bosch, tapper ende veenmeijer	I gulden
Joest Jacobsz, houtcoper	III gulden
Goert de breijer	I gulden
Claes Gerritsz, veenmeijer	II gulden
Peter Willems, backer ende cremer	IIII gulden
Dirck Petersz, cleermaecker	I gulden
Evert Willemsz	X stuivers
Gerrit de metselaer	III gulden
Huijbert de snijder	II gulden
Willem Eelgisz, backer	VI gulden
Jan Lambertsz, smit	I gulden
Marcelis Cristiaensz, cremer	V gulden
Geertge, brouwer	VI gulden
Jan Corsz, smit	II gulden
Jan Cornelisz Boon, hoijsmaecker	I gulden
Gerrit Tonisz, timmerman	I gulden
Willem Gerritsz, timmerman	I gulden
Matijs Matheusz, hoijsmaecker	III gulden
Dirck Adriaensz, schoenmaecker	II gulden
Jan Gerritsz, cremer	II gulden
Willem Dirxsz de Beer, snijder ende laeckecoper	X gulden
Jan Jansz Malecontent, tapper	I gulden

Claes Jansz, schoenmaecker	I gulden
Gijsbert Willemsz, cleermaecker	I gulden
Henrick de Galicker, voerman	X stuivers
Peter van Brinck, herbergier	I gulden
Cornelis de cuijper	II gulden
Crijn Joppen, schoenmaecker	III gulden
Aert Aertsz Bull	III gulden
Jeronimus Eerstensz, glaesmaecker	II gulden
Gerrit Jacobsz, cremer	X gulden
Ernst Jeronimusz, glaesmaecker ende cremer	VII gulden
Roelff Hermensz, cleermaecker ende laeckencoper	IIII gulden
Aert Reijersz, cuijper	I gulden
Meester Anthonis, timmerman	III gulden
Joest de metselaer	X stuivers
Harman Stoffelsz, clompmaecker	II gulden
Jan Wesselsz, vleijshouwer	V gulden
Baltus Jansz, tapper	III gulden
Willem Malecontent, brouwer	VI gulden
Jan Jansz, trompet	X stuivers
Dirck de Comen, cremer	X stuivers
Jan Berntsz	X stuivers
Jan van Nimwegen, tapper	X stuivers
Lambert Jansz, moelenaer ende de erffgenamen	
van Marcelis Sandersz tesamen	XIIII gulden
Cornelis Michielsz	IIII gulden
Willem Adriaensz, brouwer	III gulden
Fijchge, Gerrit Henricxs wedue	III gulden
Henrick Petersz, cuijpers veenmeijer	III gulden
Jan Cornelisz, veenmeijer	II gulden
Jan Willemsz, veenmeijer	III gulden
Peter Harmensz, veenmeijer	III gulden
Dirck Breborst, veenmeijer	II gulden
Gerrit Gerrits, veenmaeijer	III gulden
Aeris Aertsz, veenmeijer	I gulden

Ter ordonnantie van de veenraden voer-
noemt,

(handtekening:) Steven Pelt

Vreemde woorden

Approberen	goedkeuren, zijn zegel hechten aan
Cedulle	lijst, akte, schriftelijke verklaring
Contribueren/ contributie	jaarlijks verschuldigde bijdrage over de ingebrachte veengronden
Faculteyt	vermogen
Gequoteceert	opleggen van een aandeel in een hoofdelijke omslag
Gevallen	goedgekeurd
Morgengeld	polder- en waterschapslasten, geheven per morgen
Ordinantie	bevel, verordening
Settinge	schatting, taxatie, hoofdelijke omslag
Solaisement	verlichting
Veenraadschap	bestuur van het waterschap
Veengenoten	bezitters van veengronden

Bronnen en literatuur

Gemeentearchief Veenendaal, Archief van het Veenraadschap der Geldersche en Stichtsche Veenen te Veenendaal, inv.nr. 195.

D. van Manen, Aanzienlijk vlek in 't Stichtse. Kroniek van de Veenendaalse samenleving tot 1840. Veenendaal 2001.

J. en C. Luiken, Het menselyk bedryf. Amsterdam 1694 (herdruk z.j.).

J. Verdam, Middelnederlandsch handwoordenboek. Den Haag 1932.

P.J.W. van den Berk, Latijn bij genealogisch onderzoek. Den Haag 1997.

De Brouwer.

Dekaving staat gereed, Waar is het dorstend Leed?

*Als Dorst en Dranck malkaar ontmoet,
Is't Bitter d' oorspronck van het Soet:
ô Ziel! Begeeren en het Geeven,
Uw Dorst, en 's Leevens springfontyn,
Sal Eeuwige Verquickung Zyn,
Die weelden lust, soeck sulcke een leeven.*

(Johannes en Caspaars Luiken, Het menselyk bedryf, 1694.)

geweest. Zij had grote moeite met het schrijven van haar naam;

3. Waarschijnlijk had Rijk Homoet, de eerste getuige, veel last van zenuwen. Hij tekende met R. Hoemet;

4. Als ambtenaar van de burgerlijke stand fungeerde niet burgemeester A.H. Metelerkamp (1875-1884), maar H. v.d. Schans. Ook tijdens de ambtsperiode van de burgemeesters P. de Wijs (1884-1888) en jhr mr L.H.J.M. van Asch van Wijck (1888-1902) komen we hem regelmatig tegen als degene die huwelijken voltrok;

5. Opvallend is het prachtige schoonschrift van deze ambtenaar, maar hij heeft een grote blunder gemaakt door in de akte te vermelden dat Dirkje Verhoef, moeder van de bruid, was overleden en daarna af te sluiten met: "Waarvan wij deze Acte hebben opgemaakt en na voorlezing ondertekend met den bruidegom, de bruid, de vader van de bruid en de vier getuigen, verklaarende de moeder des bruidegoms en de moeder der bruid niet te kunnen schrijven als hebbende zulks niet geleerd."

Het jonge echtpaar Middelhoven-Homoet ging wonen op het adres Valleistraat 97 in Gelders Veenendaal. Zij kregen acht kinderen, waarvan de oudste in Stichts Veenendaal en de overigen in Gelders Veenendaal (gemeente Ede) werden geboren:

Dirkje Middelhoven, geboren op 10 oktober 1883, kluwenwindster. Zij huwde op 9 maart 1907 in Ede met Hermanus van Ravenswaaij.

Roelofje Maria (Roelefien) Middelhoven, geboren op 6 november 1886, katoenspinster. Roelefien trouwde op 23 juli 1910 in Veenendaal met Hendrik van Capelle.

Otto Middelhoven, geboren op 31 juli 1889, fabrieksarbeider. Ongehuwd gebleven.

Teunisje Middelhoven, geboren op 26 maart 1892. Getrouwd in Ede op 11 april 1914 met Evert van Walsem.

Albertus Middelhoven, geboren op 19 oktober 1894. Op 16 april 1921 trouwde hij in Veenendaal met Antje Demoet.

Rijk Middelhoven, geboren op 1 januari 1898, rijwielhersteller. Trouwde op 26 juni 1924 te Veenendaal met Rekje van Schoonhoven.

Jan Middelhoven, geboren op 22 mei 1900,

schilder. Jan trouwde op 22 december 1923 in Renswoude met Petronella Catharina Lam.

Johan Middelhoven, geboren op 29 september 1901, overleden op 28 januari 1902.

Valleistraat 101

Janna Homoet stierf in Gelders Veenendaal op 24 mei 1940. Niet lang daarvoor had zoon Rijk, die met zijn gezin op Valleistraat 99 woonde, de stenen schuur naast zijn huis laten ombouwen tot woonruimte voor zijn ouders, die zich daar samen met hun ongetrouwde zoon Otto vestigden. De ruimte op Valleistraat 101 was beperkt, maar men had het goed naar de zin. Zelfs oom Bart (Albertus Middelhoven, een broer van Jan) trok nog bij hen in.

Valleistraat 101, 2005. (Collectie Wim van Elst.)

Na het overlijden van moeder Janna verzorgde Otto zijn vader beter dan iemand anders dat zou kunnen en hij deed ook de boodschappen. In het kleine, knusse huisje was iedereen welkom. Jan Middelhoven mocht zo graag een praatje

dat de jeugd hem toezong: "Wij zijn verheugd, omdat veertig jaar geleden Gij deze school mocht betreden". De pers was er getuige van dat hij de volledige tekst van het lied moeiteloos uit het hoofd kon opzeggen. Hij vond het maar wat leuk om als arbeidersjongen tussen de burgerdeertjes te zitten op de enige school die er op dat moment in Veenendaal was. Vijf jaar heeft Jan lager onderwijs genoten en al vond hij het niet altijd even leuk, hij heeft er in zijn latere leven ontzettend veel plezier van gehad.

Aan de slag

Op tienjarige leeftijd moest Jan Middelhoven in de katoen gaan werken, zoals hij dat uitdrukte. *Triangelklanken*, het personeelsblad van de Veenendaalsche Stoomspinnerij en -Weverij, stond in 1957 stil bij de loopbaan van de honderdjarige oud-medewerker. Martin Brink nam dit verslag in 1996 integraal op in het juni-nummer van *Oud Veenendaal*.

Zijn eerste baan vond Jan Middelhoven bij de firma H. van Schuppen. In de kledingmagazijnen van dit bedrijf was een handweverij gevestigd, waar Jan als spoeljong ervoor moest zorgen dat de spoelen voor de wevers klaar waren om op de machines te worden geplaatst. Hij werkte van 's morgens zes uur tot 's avonds acht uur en verdiende daarmee f 1,- per week.

Een paar jaar later ging hij naar de VSW, waar men hem wel kon gebruiken als opsteker in de spinnerij tegen een wekelijkse vergoeding van f 1,50. Op deze afdeling bleef hij echter niet lang, want we lezen dat hij op een kwade dag ruzie kreeg met een van zijn medearbeiders, daarbij een zware klos op zijn voet kreeg en vertrok.

Jan zal zo'n vijftien jaar zijn geweest toen hij bij zijn derde baas aan de slag ging: het bedrijf van de heer H. van de Poll in de Van de Pollstraat in Veenendaal. Interessant is dat genoemde firmant van 1844 tot 1855 ook burgemeester van onze gemeente was, dat wil zeggen van het Stichtse deel. Jan Middelhoven moest in eerste instantie nieuwe weefgetouwen poetsen voor de

weverij, later werd hij leerling-wever bij baas Koolhuis en omdat het weven hem wel lag, kreeg hij daarna zelf twee getouwen toegewezen en verdiende hij daarmee f 6,- per week. Niet gek voor zo'n knaap! Helaas kwam aan zijn baan spoedig een einde omdat de fabriek werd verkocht en de inventaris vrijwel geheel werd overgenomen door de VSW. Volgens het verslag werden de honderd nieuwe getouwen in bedrijf gesteld en de oude stukgeslagen.

Voor oudere Veenendalers is het zeker ook leuk om te weten waar de fabriek van Van de Poll precies was gesitueerd. Vooraan in de straat, waar later de groentehandel van Van Barneveld was gevestigd, stond een grote villa met koetshuis. Achter de villa tot aan de vaarsloot waren de weverij, winderij, sterkerij en machinekamer gebouwd. De vroegere handweverij was inmiddels omgebouwd tot een stoomververij.

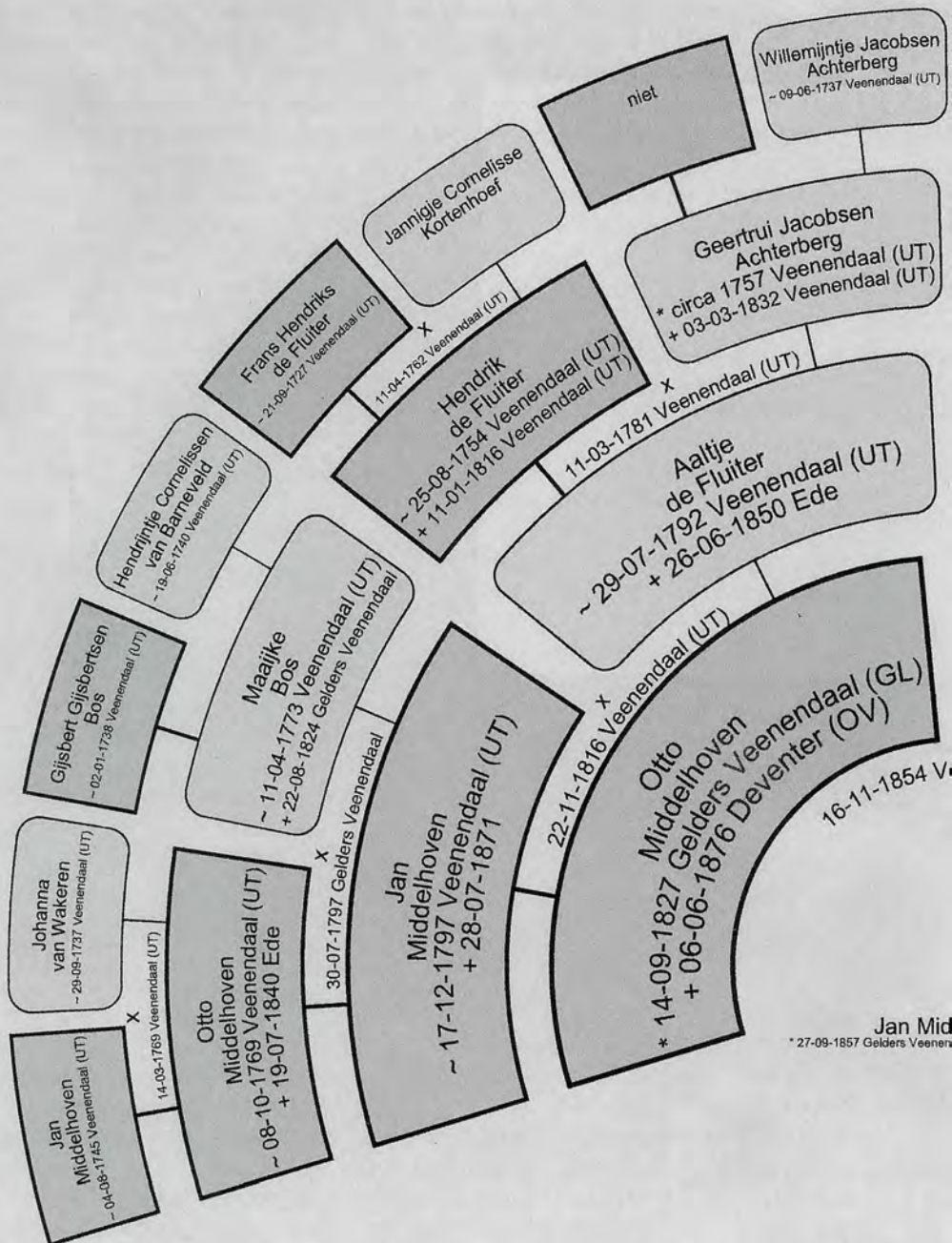

De ambulante handel van groenteboer Van Barneveld in 1939 voor het pand Zandstraat 58, het ouderlijk huis van de auteur. Van links naar rechts: C. van Elst-Harselaar (zijn moeder), slager Adrie van den Broek, groenteboer Frits van Barneveld, C. van Elst-Schoonderbeek (de opoe van de schrijver) en W. van Elst (zijn tante). (Collectie Wim van Elst.)

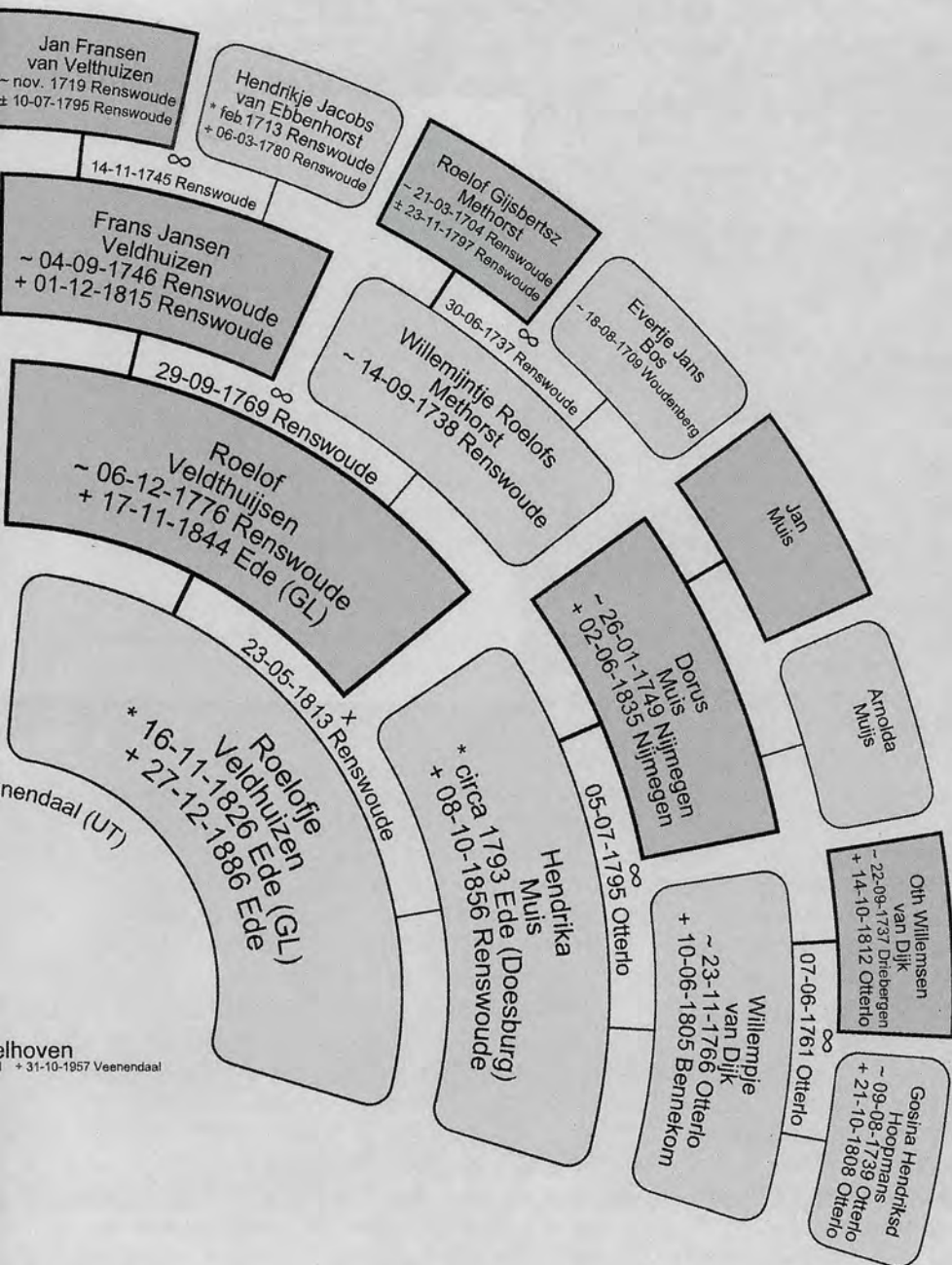
In gedachten ga ik terug naar de tijd dat ik als kind in de Zandstraat woonde en groenteboer Van Barneveld met zijn volgeladen handkar bij ons aanbelde om te vragen of moeder misschien aardappelen, groente of fruit nodig had. Groenteboer Van Zetten, die even verderop in onze straat woonde, bracht zijn waar op dezelfde manier aan de man.

We gaan terug naar Jan Middelhoven. Hij kon opnieuw terecht bij de Veenendaalsche

Kwartierstaat van Jan Middelhoven

Samenstelling: C.J. Slok (Veenendaal 1 mei 2006)

Stoomspinnerij en -Weverij, kwam te werken onder touwbaas Kobus Bouman en kreeg in de weverij twee getouwen onder zijn beheer. Uit het verhaal blijkt dat het wel een paar oude exemplaren waren. Maar met Bouman werd afgesproken dat hij na het vervullen van zijn militaire dienstitijd terug kon komen en dat hij dan betere getouwen zou mogen bedienen. Dus niet... Jan Middelhoven kreeg dezelfde machines toegewezen, pikte dat niet en hield het bij de VSW voor gezien.

Eigen baas

Hij werd koopman in manufacturen. Tot zijn klantenkring behoorde vooral de boerenbevolking in de omgeving van Veenendaal, Bennekom en Wageningen, maar ook in Nijmegen en Apeldoorn kon men Jan Middelhoven met zijn handel tegenkomen. Het beviel hem uitstekend en hij was zeker niet jaloers op zijn collega's. In het *Nieuw Utrechts Dagblad* van 26 september 1957 werd dat zo verwoord: "Neen, het verging Jan niet als zijn collega's in de lapjeshandel, die nu over grote zaken beschikken. Jan blééf klein en mogelijk is het juist dit wat hem zo'n gelukkig mens maakt en bovendien hem stempelt als een doodeerlijk mens, die de slagen van het leven niet kon ontlopen, maar steeds de moeilijkheden het hoofd wist te bieden en in vertrouwen zijn levensweg bewandelde."

Een kleinzoon van Middelhoven wist zich te herinneren dat zijn opa, als deze een dag naar Nijmegen moest, meer dan eens urinemonsters van zieke dorpsgenoten meenam voor de daar wonende 'waterkijker'. De urine werd nauwkeurig door de man bekeken en hij zag direct wat er aan mankeerde en aan welke ziekte de patiënt leed. Middelhoven kreeg tegelijkertijd een advies voor behandeling mee.

In Apeldoorn gebeurde het dat hij tijdens zijn rustpauze in het park eens een praatje maakte met iemand die daar aan het vissen was. Hij zag wel dat op enige afstand een agent op de uitkijk stond. De visser was allervriendelijkst en bood hem zelfs een sigaar aan. Bij vertrek liep hij langs de agent en deze vroeg hem of hij wist van wie hij de sigaar had gekregen. Toen hij op deze vraag ontkennend antwoordde, kreeg hij te

horen dat het prins Hendrik was.

Soldaat

In 1876 werd Jan Middelhoven in het inschrijvingsregister van de gemeente Ede ingeschreven voor de lichting 1877. Hij kreeg bij loting nummer 51, werd op 7 mei 1877 ingelijfd en is uit hoofde van expiratie van dienst op 6 mei 1882 uit de dienst ontslagen. Is daar alles mee gezegd? Nee, want voor Jan Middelhoven waren deze vijf jaren zo belangrijk, dat hij er uren over kan praten. Het valt bij het lezen van de interviews die hem werden afgenomen op dat hij steeds weer zijn dienstitijd aan de orde stelde. Geweldig vond hij het dat hij als soldaat zijn koning heeft mogen dienen en, zoals hij dat uitdrukte, 'oppasser bij de hogen' mocht zijn. Met enige trots vertelde hij dat hij brieven van zijn maats moest lezen en schrijven, want mochten zij dat laatste al kunnen, "zij letten niet altijd precies op de d's, de t's en vooral de dt's". Jan Middelhoven bracht zijn dienstitijd door in Nijmegen en had in het nabijgelegen Groesbeek veel schietoefeningen en manoeuvres, grote veldoefeningen die door de oudere Veenendaalers meneuvels werden genoemd.

Handtekening

De trouwdag van Jan Middelhoven viel op 11 augustus 1883. Hij had kennis gekregen aan de fabrieksarbeidster Janna Homoet, geboren op 4 maart 1857 in Stichts Veenendaal, en samen durfden zij de grote stap wel te wagen. De ouders van Janna waren Teunis Homoet en Dirkje Verhoef.

Het huwelijk vond plaats in Veenendaal. Als getuigen waren aanwezig Rijk Homoet, 23 jaar, fabrieksarbeider, broeder van de bruid, Jan Roor, 33 jaar, wolkammer, zwager van de bruid, beiden wonende in Veenendaal, Hendrik Middelhoven, 59 jaar, wolkammer en Hermanus Middelhoven, 53 jaar, ooms van de bruidegom, beiden wonende in Ede. De huwelijksakte is om enkele redenen bijzonder te noemen.

1. De bruidegom zette een duidelijk leesbare handtekening. Niemand zal eraan twifelen dat hij vijf jaar lager onderwijs heeft gevolgd;

2. De bruid is vermoedelijk niet op school

geweest. Zij had grote moeite met het schrijven van haar naam;

3. Waarschijnlijk had Rijk Homoet, de eerste getuige, veel last van zenuwen. Hij tekende met R. Hoemet;

4. Als ambtenaar van de burgerlijke stand fungeerde niet burgemeester A.H. Metelerkamp (1875-1884), maar H. v.d. Schans. Ook tijdens de ambtsperiode van de burgemeesters P. de Wijs (1884-1888) en jhr mr L.H.J.M. van Asch van Wijck (1888-1902) komen we hem regelmatig tegen als degene die huwelijken voltrok;

5. Opvallend is het prachtige schoonschrift van deze ambtenaar, maar hij heeft een grote blunder gemaakt door in de akte te vermelden dat Dirkje Verhoef, moeder van de bruid, was overleden en daarna af te sluiten met: "Waarvan wij deze Acte hebben opgemaakt en na voorlezing ondertekend met den bruidegom, de bruid, de vader van de bruid en de vier getuigen, verklaarende de moeder des bruidegoms en de moeder der bruid niet te kunnen schrijven als hebbende zulks niet geleerd."

Het jonge echtpaar Middelhoven-Homoet ging wonen op het adres Valleistraat 97 in Gelders Veenendaal. Zij kregen acht kinderen, waarvan de oudste in Stichts Veenendaal en de overigen in Gelders Veenendaal (gemeente Ede) werden geboren:

Dirkje Middelhoven, geboren op 10 oktober 1883, kluwenwindster. Zij huwde op 9 maart 1907 in Ede met Hermanus van Ravenswaaij.

Roelofje Maria (Roelefien) Middelhoven, geboren op 6 november 1886, katoenspinster. Roelefien trouwde op 23 juli 1910 in Veenendaal met Hendrik van Capelle.

Otto Middelhoven, geboren op 31 juli 1889, fabrieksarbeider. Ongehuwd gebleven.

Teunisje Middelhoven, geboren op 26 maart 1892. Getrouwd in Ede op 11 april 1914 met Evert van Walsem.

Albertus Middelhoven, geboren op 19 oktober 1894. Op 16 april 1921 trouwde hij in Veenendaal met Antje Demoet.

Rijk Middelhoven, geboren op 1 januari 1898, rijwielhersteller. Trouwde op 26 juni 1924 te Veenendaal met Rekje van Schoonhoven.

Jan Middelhoven, geboren op 22 mei 1900,

schilder. Jan trouwde op 22 december 1923 in Renswoude met Petronella Catharina Lam.

Johan Middelhoven, geboren op 29 september 1901, overleden op 28 januari 1902.

Valleistraat 101

Janna Homoet stierf in Gelders Veenendaal op 24 mei 1940. Niet lang daarvoor had zoon Rijk, die met zijn gezin op Valleistraat 99 woonde, de stenen schuur naast zijn huis laten ombouwen tot woonruimte voor zijn ouders, die zich daar samen met hun ongetrouwde zoon Otto vestigden. De ruimte op Valleistraat 101 was beperkt, maar men had het goed naar de zin. Zelfs oom Bart (Albertus Middelhoven, een broer van Jan) trok nog bij hen in.

Valleistraat 101, 2005. (Collectie Wim van Elst.)

Na het overlijden van moeder Janna verzorgde Otto zijn vader beter dan iemand anders dat zou kunnen en hij deed ook de boodschappen. In het kleine, knusse huisje was iedereen welkom. Jan Middelhoven mocht zo graag een praatje

maken. Hij voelde zich in dit huisje op Gelders thuis. Heel vaak trof men hem aan gebogen over zijn oude, opengeslagen bijbel of een prekenboek. Hij was een eenvoudig en vroom mens, die zonder de relatie met zijn Hemelse Vader niet leven kon.

Hij ging alleen de deur uit om naar z'n land te gaan, vooraan op het Benedeneind, even voorbij de Polderweg. Daar was hij veel te vinden.

Jan Middelhoven op zijn moestuin aan het Benedeneind. (Collectie J. van der Poel-van Ravenswaaij.)

En waar hij ook voor naar buiten kwam was de Ouden van Dagentocht, georganiseerd en verzorgd door de Vereniging Oranjedag. Daar keek hij ieder jaar weer naar uit. De tocht van 1951 was voor hem iets geweldigs. Men ging naar Nijmegen en omgeving en dat was toch de streek waar hij zijn militaire dienst had doorgebracht?

Een van Jans kleindochters vertelde mij dat voor het schoonmaken van het huisje een regeling was getroffen door kinderen en kleinkinderen. "Waren we klaar met onze beurt, dan legde opa een krant op tafel, we pelden wat pinda's en daarna kregen we een gulden."

Receptie

De viering van zijn honderdste verjaardag op vrijdag 27 september 1957 werd een hele hap-pening. In de Valleistraat en een deel van de Prins Bernhardlaan werd royaal gevlagd. In een auto werd de jarige 's morgens rondgereden, zodat hij met eigen ogen kon zien hoe de hele buurt met hem meeleefde. Zijn jongste zoon Jan, die op Valleistraat 125 woonde, had zijn huis opengesteld voor familiebezoek en voor de receptie, waar iedereen die Jan Middelhoven wilde feliciteren 's middags na twee uur welkom was.

Het werd een drukte van belang. Buurtbewoners boden een prachtige leunstoel en enkele andere geschenken aan. Burgemeester Oldenhof van Ede kwam feliciteren en overhandigde de honderdjarige een enveloppe met inhoud. Burgemeester Bakker kwam de gelukwensen overbrengen van de inwoners van Veenendaal. De vier plaatselijke predikanten van de Hervormde Gemeente van Veenendaal waren aanwezig, alsmede pastoor Beckers en kape-laan Egbers van de Rooms-Katholieke Pa-rochie. Bijzonder verrast was de jarige met de komst van de familie Van Ravenswaaij uit Canada. Zij hadden hun verlof zo gekozen dat zij nu op zijn verjaardag konden zijn. Telegrammen en brieven werden ontvangen uit binnen-en buitenland en laten we ook niet de overige geschenken en de vele bloemstukken vergeten. De serenade, die een Veenendaals koor hem wilde brengen, werd op verzoek van de jarige afgezegd. Voor Jan Middelhoven, zijn kinderen en kleinkinderen was het een onvergetelijke dag.

Afscheid

Valleistraat 125 was het laatste huis van de zogenaamde Lindeboom, bij de Veenendalers beter bekend als De Leindeboom. Het was een rijtje van acht woningen, genummerd van Valleistraat 111 tot en met 125 en werd zo genoemd vanwege de drie lindebomen die voor deze huizen stonden. Martin Brink weet te ver-tellen dat ze werden gebouwd in opdracht van fabrikant Recter.

Het rijtje huizen bekend als De Leindeboom, 2005. (Collectie Wim van Elst.)

Wie had dat gedacht? Een maand na de viering van zijn eeuwfeest, op 31 oktober 1957, overleed Jan Middelhoven en moest hij het huisje aan de Valleistraat 101 verlaten om intrek te nemen in het Huis van zijn Hemelse Vader met de vele woningen. Hij werd begraven op de

algemene begraafplaats aan de Munnikenweg in graf nummer 2e klasse 290.

Graag wil ik mevrouw D. Hazeleger-van Ravenswaaij en mevrouw W. Oosterbeek-Middelhoven bedanken voor het gesprek dat ik met hen mocht hebben en mevrouw G. Middelhoven voor de telefonische informatie.

Kwartierstaat van Jan Middelhoven

Bij dit artikel is een kwartierstaat, in de vorm van een waaier, van Jan Middelhoven weergegeven. Een kwartierstaat geeft het voorgeslacht weer via ouders, grootouders enzovoorts. Aan de linkerkant in rechte lijn het geslacht Middelhoven en aan de rechterkant in rechte lijn het voorgeslacht van moederszijde. Er zijn in totaal vijf generaties weergegeven. Zoals u ziet, is de redactie niet met alle gegevens bekend. Kunt u als lezer deze kwartier-

staat aanvullen? Wij stellen het op prijs uw opmerkingen te ontvangen of per brief of op ons e-mail adres redactie@oudveenendaal.nl.

Enkele verklaringen van tekens in de kwartierstaat:

- * geboortedatum
- ~ doopdatum
- ∞ ondertrouwdatum
- x trouwdatum
- + overlijdensdatum

Uitgelezen

Een boek over een bijzondere school in Veenendaal en een boek over een bijzondere Veenendaler. Over een school met een serieuze boodschap en over een man die de lach aan zijn kont had hangen. Maar wie meent dat er op die school niet gelachen wordt en dat die nar ook niet ernstig kon zijn, vergist zich. De uitersten raken elkaar, zeggen ze in Frankrijk.

DOOR GERT GROENLEER

“... en te doen onderwijzen”. Geschiedenis van de Johannes Calvijnsschool te Veenendaal 1931-2006 door M.H. Karels-Meeuse, A. Kok en C.W. Pronk-van Middelkoop (redactie). Geïll., 278 p., eigen uitgave, € 17,50.

Het boek bestaat uit een integrale herdruk van het gelijknamige jubileumboek uit 1991 en een kleiner tweede deel dat de laatste vijftien jaar behandelt. Is deel 1 vooral gebaseerd op archiefonderzoek, in deel 2 zijn het herinneringen en anekdotes die de boventoon voeren. Door deze formule lijkt het op het eerste gezicht op een lappendeken. Wie echter verder leest en kijkt, ontdekt vanzelf het samenbindende element: de betrokkenheid bij de school van personeel, bestuur en ouders. Allerlei lapjes, één patroon.

In 1930 richtte dominee R. Kok van de Gereformeerde Gemeente een eigen, kerkelijke schoolvereniging op. Hij deed dat naar aanleiding van ‘de op vele scholen gebrachte oppervlakkige, aangepaste godsdienst’ (p. 15). Een jaar later gingen 176 kinderen voor het eerst naar de ‘Kokse school’ aan de Hoogstraat (p. 24). Als enige grondslag golden daar de Bijbel en de belijdenisgeschriften. In de oorlog stelde het bestuur zich principieel op bij de opgave van joodse leerlingen en de benoeming van personeel. Ook bij de zuivering na de bevrijding voer de school haar eigen koers. ‘Geen opgave verstrekt, kunnen we zelf wel beoordelen’, aldus de secretaris in 1945 (p. 56).

De kerkstrijd over het ‘aanbod van genade’

bracht dominee Kok en zijn gemeente in 1956 in de Christelijke Gereformeerde Kerk. In hetzelfde jaar werd een nieuwe, interkerkelijke schoolvereniging op reformatorische grondslag opgericht en een nieuw schoolgebouw betrokken aan de Duivenwal. De Kokse school heette voortaan netjes Johannes Calvijnsschool (p. 80). Momenteel heeft de school 700 leerlingen en twee locaties. De gebouwen hebben in het boek een prominente plaats.

In deel 1 zijn de illustraties er door de herdruk niet op vooruitgegaan. Ze zijn zwarter en daardoor onscherper geworden. Een heel verschil ook met de kleurige plaatjes in deel 2, enkele onheldere exemplaren (p. 189, 192 en 218) buiten beschouwing gelaten. Ongewild komisch is de werking van de niet herkende letters uit 1991. Zo werd de Zandstraat de Zandstraal, W. Vaartjes W. Vaanjes en dominee Point du Jour dominee Po int du Jour. Humor zit er ook in sommige terugblikken. Het jongetje dat met een ernstig snuitje een psalmvers opzei: ‘Hij, de Vorst der aard’ is die gulden waard’. De muis op Het Kompas. De klusjesman van de Duivenwal die de waterleidingen liet lopen. Informatief is het verhaal van juffrouw C.N.A. Luteijn over haar werk als remedial teacher en zelfkritisch dat van juffrouw G. van de Vendel over haar rol als kleuterjuf.

Je kunt zien dat veel mensen zich hebben ingezet voor het boek. Het ziet er goed uit. Dat het in de eerste plaats bedoeld is voor de eigen kring, is logisch. Maar dat het ook volop een Veens boek is, is mooi meegenomen. Imposant zijn de

de Johannes Calvijnsschool, 0318 553733.

Liefde voor Veenendaal. Jan van Hardeveld, een creatieve duizendpoot door Martin Brink. Geïll., 208 p., Kool Boeken Veenendaal - Ederveen, ISBN 906423213x, € 22,50.

Etaleur en decoratieschilder, tekenaar, cabaretier, fopwinkelier, aannemer van krantenartikelen en advertenties, VVV-agent, Kangoeroe, Lion, promotor van Veenendaal: Jan de Leut (1925-2003) was inderdaad actief, creatief en veelzijdig. Dit stevig gebonden boek gaat over zijn leven en meer nog over zijn werk. De tekst is van Martin Brink, de tekeningen zijn van de hoofdpersoon zelf.

In hoofdstuk 3 komen we Jan van Hardeveld tegen als potsenmaker in Nederlands-Indië. Zijn cabaretgroep gaf daar in drie jaar tijd 1375 voorstellingen en Jan stal de show als Sultan van Plurkije. Hij was 'de man die de rest van het leger lachen laat' (p. 31). Hoe gevaarlijk het ook voor een frontcabaretier in Indië was, blijkt uit de aantekeningen die hij in juli en augustus 1947 maakte (p. 38-43). Toch is Indonesië altijd zijn tweede vaderland gebleven. 'We moeten het nu nog jammer vinden dat we het land niet meer hebben', zei hij in 1974.

Jammer is ook dat de tekst nogal rommelt en rammelt en dat de illustraties zo bleek en zo klein zijn. Zo komt het dat je pas na veel inspanning op pagina 45 de blote borsten van de Balinese vrouwen ziet. Mijn eerste gedachte was: 'Die uitgever durft!' Nu denk ik dat het gewoon kunst is. Maar of dat ook geldt voor een passage als 'De pogingen om in Veenendaal

een museum van de grond te tillen, waren in kannen en kruiken'? Misschien is het kleinkunst. Beter op dreef is Brink bij Jan van Hardevelds historische tekeningen van 't Veen. De bijschriften zijn puntig en getuigen van kennis van zaken. Bij veel tekeningen is er iets met het perspectief, maar nostalgisch zijn ze wel. De meeste door Van Hardeveld getekende gebouwen bestaan niet meer. Op pagina 131/132, precies in het toch al krakkemikkige stulpje van Bart van Barneveld, zit een heus gat. Hopelijk ben ik de enige die daar last van heeft. En er tegenover staat dat de verantwoording van bronnen en illustraties voortreffelijk is. Eind goed, al goed. Of is de wens hier de moeder van de porseleinkast? Jan van Hardeveld heeft zijn boek. Ik denk dat hij op zijn best was als practical joker, als decor- en rekwisietenbouwer en als sneltekenaar. Kostelijk zijn de jonge vader achter de kinderwagen (p. 57), de nachtelijke trouwerij (p. 64), de nieuwe begrafenisauto (p. 79), de giraffe in het Valleibad (p. 96), het varken op de leer (p. 103) en de burgemeester met het gemeentehuis (p. 198). Maar diezelfde Jan van Hardeveld kon ook 'een plotselinge ernst van ongekennde diepte' etaleren (p. 106). Hij heeft zijn boek.

Bijzonder belicht

Ook in dit nummer plaatsen we weer een aantal foto's uit de uitgebreide collectie van de Historische Vereniging. Weet u waar de foto's zijn genomen of wie erop staan? Bel dan met Gert Groenleer overdag (0318 538203) of 's avonds (0318 518204) of met Cor Slok 's avonds (0318 513062).

DOOR HENNIE HENZEN

De tamboer-maître op de foto rechtsboven op pagina 27 van het maartnummer is door mevrouw F. van Manen-van Leeuwen herkend. Het is Dirk Sukkel. Helaas is het bij deze ene reactie gebleven.

We hebben deze keer drie nieuwe foto's. Op de eerste foto herkennen we wethouder Ant. de Ruiter, die enthousiast een beker uitreikt aan... We hopen dat u weet wanneer dit is gebeurd en ter gelegenheid waarvan. Natuurlijk hopen we het meest op het bekend worden van de namen.

Op de tweede foto zien we burgemeester Bakker en zijn echtgenote, die een aantal stemmig geklede heren feliciteren. We vragen ons af wie er worden gefeliciteerd en waarmee.

De laatste foto is van oudere datum. Ook daar hoogwaardigheidsbekleders, maar de vraag is wie het zijn en waarom deze foto is gemaakt.

De laatste tijd krijgen we niet heel veel reacties op de foto's. Vandaar een extra aanmoediging: als u hier iets of iemand herkent, belt u ons dan alstublieft! De telefoon is geduldig.

Het landschap rond Veenendaal

Gewoontegetrouw is de eerste bijeenkomst van het jaar tevens de jaarvergadering. Daarom werd op 23 maart, voordat de lezing begon, eerst het huishoudelijke gedeelte behandeld. De voorzitter belichtte enkele punten uit het jaarverslag en ging vervolgens over op het financieel verslag. Dit verslag gaf een financieel gezonde vereniging te zien.

DOOR INEKE VAN SCHUPPEN

Het totale resultaat bleek uit te komen op €13.177,07. Het voorstel van het bestuur om €1.500,- voor het nog uit te geven boek van wijlen Wout Jansen te reserveren, aan de voorziening documentatiecentrum € 4.000,- en aan de voorziening boekuitgaven € 2.000,- toe te voegen en de algemene reserve met € 5.677,07 te verhogen, werd zonder bezwaren door de leden aangenomen. De kas was door de heren Will en Schilperoort in orde bevonden. De kascommissie voor volgend jaar zal worden gevormd door de heren Schilperoort en Looijenga. Nadat het financieel verslag en de begroting voor 2007 waren goedgekeurd, kon aan de penningmeester decharge worden verleend. Ondanks het goede resultaat van het afgelopen jaar stelde de voorzitter voor de contributie voor 2007 met € 2,50 te verhogen tot € 17,50 in verband met de benodigde financiën voor het nieuwe documentatiecentrum. Ook dit voorstel werd door de leden goedgekeurd.

De heren Bouwhuis, Pilon en Henzen waren aftredend, maar alleen de heer Henzen stelde zich niet meer verkiesbaar. In zijn plaats werd de heer Slok als nieuw bestuurslid benoemd. De heer Henzen werd voor zijn vele activiteiten de afgelopen jaren beloond met enige lovende woorden, een bos bloemen en een envelop met inhoud. Hoewel hij afscheid neemt als bestuurslid, zal de heer Henzen wel de commissie Documentatiecentrum onder zijn hoede blijven nemen. Bloemen waren er ook voor mevrouw Heinie Brands, die de afgelopen jaren de ledenadministratie en de boekentafel heeft verzorgd.

Haar taak wordt overgenomen door de heer Berry Henzen.

In de pauze werd veel belangstelling getoond voor de tekeningen van de restauratie van de Hollandiafabriek en de ruimte waarin het documentatiecentrum zal worden gehuisvest.

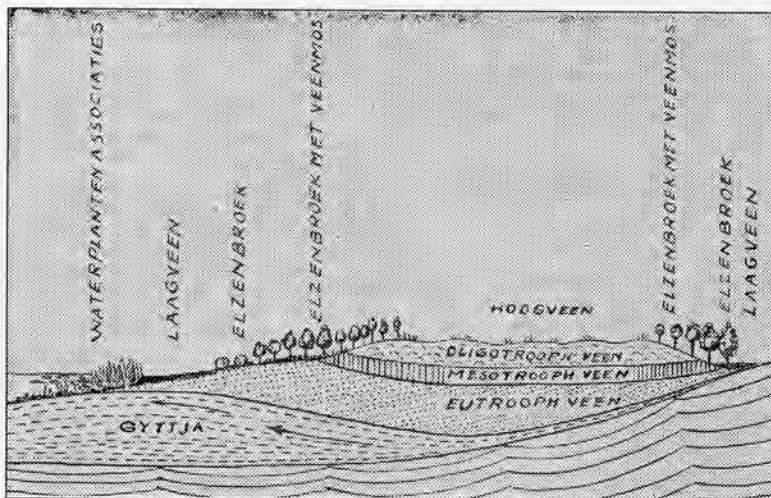
Geologische processen

De lezing van deze avond, 'Het landschap rond Veenendaal in historisch perspectief', werd verzorgd door de heer Bert de Ruiter. Hij legde uit dat, naast natuurprocessen en cultuur-historische invloeden, ook geologische processen in de loop van de eeuwen het landschap rond Veenendaal hebben gevormd. Deze processen en de invloed van de mens daarop hebben geleid tot de natuur zoals we die op dit moment hebben. Hij verhaalde van de ontwikkelingen van de natuur op de hogere gronden (Utrechtse Heuvelrug) en de lagere gronden (het Binnenveld).

Gedurende een flink deel van het Pleistoceen zorgden rivieren voor een constante aanvoer van zand, grind en klei. Vooral de Rijn en de Maas voerden veel materiaal (= fluviatiele afzettingen) aan, zoals is gebleken uit mineralen- en grindonderzoek.

Het Pleistoceen kende meer koude periodes, maar voor de vorming van ons landschap wordt het Saalien (200.000-100.000 jaar geleden) de belangrijkste geacht. Een grote ijskap bedekte toen Noord-Europa. Doordat in het dikke pakket landijs veel water zat opgesloten, lag de zeespiegel circa 100 meter lager dan nu. Dit landijs

stond. Veen ontstaat als planten naar de bodem zakken en door gebrek aan zuurstof slechts gedeeltelijk verteren. Na eeuwen ontstond een veenlaag van ruim zeven meter dik.

Schematisch profiel van een verlandende plas. Dit is het ideaalbeeld van de climax in de veenvorming tot hoogveen toe. Het hoogveen rust op de gytja, de oudste veenlaag van de plas. De zwaarte van de bovenliggende veenlagen drukt deze grondlaag in de richting van de pijlen weg. Zonder de gytja (= oorspronkelijke opvulling van de oerplas met uit organische stoffen opgebouwd laagveen) is het hoogveen niet denkbaar. De lage venen in de Gelderse Vallei hebben dit ideaalbeeld nergens bereikt. Het karakter van laagveen bleef behouden, met als climax de blauwgraslanden. Waar in de Vallei een oorspronkelijke zandbodem aangetroffen wordt, kon nooit hoogveen ontstaan. (Gemeentearchief Veenendaal, collectie A.P. de Kleuver, inventarisnummer 917.)

Mensen

Zevenduizend jaar geleden ontstonden dichte bossen met linde- en eikenbomen, waar runderen leefden. Doordat bomen doodgingen, ontstond er een rijke humuslaag, waarop dichte wouden groeiden. In de aardlagen bleven de diverse stuifmeelkorrels eeuwenlang intact, waardoor het mogelijk is na te gaan welke planten in welke perioden groeiden.

In deze tijd liepen ook mensen rond. In eerste instantie waren dat jagers en vissers, die de natuur nauwelijks beïnvloedden. Maar daarna kwamen de akkerbouwers, die zich onder andere tussen Amerongen en Rhenen vestigden. Ze voorzagen door de akkerbouw in hun levensonderhoud, waardoor ze op dezelfde plaats bleven en hun omgeving wel beïnvloedden. Ze hielden huisdieren en runderen, die de jonge loten van de bomen aten, zodat er open plekken ontstonden. Die kwamen er ook door de aanleg van

akkertjes.

De landbouw bracht een cultuuromslag teweeg en het aantal mensen en boerderijen nam toe. Door intensiveringstechnieken als braakligging,

bemesting en wisselbouw konden steeds meer monden gevoed worden en ontstonden er kleine permanente nederzettingen en gehuchten. Remmerden is zo'n nederzetting uit de IJzertijd (750 tot 0 voor Christus). Eenkoorn (een voorloper van tarwe), emmertarwe, gerst, vlas en erwten werden verbouwd. De eerste sporen van landbouw in onze omgeving werden gevonden op de zuidelijke flanken van de Utrechtse Heuvelrug. Hier werden akkers aangelegd en doden begraven in grafheuvels. Het zijn de grafheuvels, waarvan er tussen Ame-

rongen en Rhenen nog zo'n vijftig te vinden zijn, die de opvallendste sporen uit dit verre verleden vormen.

Langzaam begon de mens de natuur naar zijn hand te zetten. Het bos werd ijler en opener en door overbeweiding verdween het ten slotte helemaal. Rond de negende eeuw werd het paard als trekdier ontdekt en werd de grond omgeploegd voor meer opbrengsten. Buurtschappen ontstonden en men begon in te zien dat voor ontwikkeling en vooruitgang samenwerking heel belangrijk was. De grootste veranderingen deden zich voor van de elfde tot de dertiende eeuw.

Heide

Het bos was verdwenen en daarvoor in de plaats groeide heide. De groepen boerderijen breidden zich uit tot kleine dorpen. Meestal stonden de boerderijen rondom een open ruimte, de

brink geheten, die gebruikt werd om het vee te verzamelen. Bijna alle dorpen op de flanken van de Utrechtse Heuvelrug en de Veluwe zijn van oorsprong zulke brinkdorpen.

Nu kwam ook de potstalcultuur op. De mens ging schapen houden en ontdekte dat de mest van de schapen de grond vruchtbaar maakte. De schapen werden elke avond in een stal ondergebracht en er werden plaggen heide in de stal gelegd, die ook weer door de schapen werden bemest. Laag op laag werd aangebracht en eens per jaar werd de stal leeggehaald en de vruchtbare inhoud over de akkers gestrooid. Door het steken van heideplaggen werd de grond kaal, waardoor zandverstuivingen ontstonden. In de vorige eeuw waren nog slechts bij landgoederen als Remmerstein en Amerongen echte bossen aanwezig. Het potstalsysteem bleef functioneren tot het einde van de negentiende eeuw. Daarna werd de kunstmest uitgevonden. In 1888 werd de Heidemij opgericht. Deze instantie begon met één ploeg en zeven ossen om de hei te ontginnen.

Bij Ede ligt nog een oude stuifwal. De akkers liggen precies op het duin, het zogenaamde kampenlandschap. Het Binnenveld bevindt zich tussen Wageningen, Ede, Rhenen en Veenendaal. In het Binnenveld zijn alle wegen recht, maar een stuifduin is te herkennen aan krommingen in de weg. Op dit moment zijn in ons land nog circa 60.000 hectare heide en 1.000 hectare zandverstuivingen over. Factoren die een bedreiging voor het landschap vormen, zijn de oprukkende bebouwing, de bemesting waardoor planten en vogels verdwijnen en de verdroging. Na de heer De Ruiter bedankt te hebben voor zijn interessante verhaal, wenste de voorzitter ons allen wel thuis. Weer was een boeiende avond ons deel geworden.

Interieur van een potstal in Liempde naar een olieverfschilderij van Piet Teunissen (1890-1958). (Collectie Museum Kempenland Eindhoven.)

Het laatste woord

Tijdens onze volgende ledenbijeenkomst zal er geen lezing worden gehouden, maar worden er films vertoond. Naast een paar korte films waarover wijzelf beschikken, worden er films gedraaid die in de afgelopen decennia door Veenendalers op diverse Veenendaalse locaties zijn opgenomen. We hopen dat, als dit blad verschijnt, heel wat materiaal tot onze beschikking is gekomen; wellicht kan er dan in de toekomst nog een keer zo'n avond volgen.

DOOR HET BESTUUR

Een paar voorbeelden van onderwerpen die op deze films kunnen zijn vastgelegd.

Veranderd straatbeeld

De meeste mensen maakten opnamen van hun kinderen die op straat speelden. Wat die films na tientallen jaren voor een breed publiek nu zo interessant maken, is dat zij beelden oproepen van straten en buurten die in de loop der jaren onherkenbaar zijn veranderd.

Bekende personen en nostalgische opnamen

Er zullen ongetwijfeld films zijn gemaakt van gelegenheden, waarop de toenmalige burgemeester of wethouder te zien is bij het verrichten van officiële handelingen. Of van het bezoek aan Veenendaal van koningin Juliana of van prins Bernhard. Interessant zijn ook films van een personeelsuitstapje van het bedrijf waar men ooit werkte. Het is ook voor anderen leuk om beelden terug te zien van oud-collega's die al lang geleden uit het blikveld zijn verdwenen.

Gebruiken en evenementen

Opnamen van een 'haantje-pik optocht', een voetbaltoernooi, een Koninginnedagviering, bevrijdingsfeesten en wie weet: beelden van de bevrijding zelf.

Wij vragen u om ook in de toekomst contact met ons op te nemen, wanneer u over één of meer films beschikt die interessant zouden kunnen zijn. Het maakt daarbij niet uit van welk materi-

aal er gebruik is gemaakt. Dat kan variëren van 16 millimeter met geluid, tot 8 millimeter normaal of super 8 zonder geluid, of video (Betamax, Video 2000 of VHS). Wij zullen samen met u kijken of het inderdaad interessant is voor een vertoning in brede kring. En natuurlijk overleggen wij met u op welke manier het kan worden vertoond: met gebruikmaking van uw projector of met een beamer, nadat we eerst een kopie hebben gemaakt op DVD. Bedenk vooral: de houdbaarheid van een kleurenfilm is niet veel langer dan 40 jaar. Alle reden dus om er nu iets mee te doen. U kunt contact opnemen met de volgende bestuursleden:

De heer Jaap Pilon, telefoon 0318 510830
De heer Cor Slok, telefoon 0318 513062
De heer Wout Brands, telefoon 0318 513650

Alle leden zijn van harte welkom op:

- Donderdag 22 juni
- Ledenbijeenkomst HVOV
- Filmavond
- De Meent, Grote Beer 10
- Aanvang: 19.45 uur
- Toegang gratis

Bijeenkomsten na 22 juni: donderdag 21 september spreekt jhr P.A.C. Beelaerts van Blokland over 'Een zienswijze bij het Sticht gevoed door cultuur, historie en landschap' en donderdag 23 november is er een Tussen Kunst en Kitsch-avond.

Oud Veenendaal

September 2006

- 21e jaargang, nummer 3
verschijnt 4 maal per jaar

REDACTIE

Kees-Willem Bruggeman

Gert Groenleer

Ineke van Schuppen

Cor Slok

redactie@oudveenendaal.nl

BESTUUR

Dr H. van 't Veld, voorzitter

Mevr. G.M.J. van Schuppen-Diepeveen, secretaris

Mr R. Ottens, penningmeester

D.J. Bouwhuis

W. Brands

C.J. Slok

Secretariaat:

Eekwal 3, 3904 DL Veenendaal,

telefoon 0318 511066

Ledenadministratie:

Berry Henzen, Paddestoelenlaan 110, 3903

GG Veenendaal, telefoon 0318 527491

Werkgroepen en commissies:

D.J. Bouwhuis, Bezaan 1, 3904 PA Veenendaal,

telefoon 0318 528830

Postbank:

Nr. 4043117, t.n.v. Historische Vereniging Oud

Veenendaal

De contributie bedraagt € 15,- per jaar.

Losse nummers van dit blad € 3,40.

Het lidmaatschap van de vereniging loopt gelijk met het kalenderjaar.

Opzegging alleen schriftelijk en tot vier weken vóór het begin van het nieuwe verenigingsjaar.

Druk: Drukkerij van Ree B.V., Veenendaal

Niets uit deze uitgave mag worden gereproduceerd zonder schriftelijke toestemming van de redactie.

ISSN: 0926-2857

Historische Vereniging Oud Veenendaal

Inhoud

66	Om te beginnen De redactie
67	De schijnwerper op... (1) D. van Manen
74	Bijzonder belicht H. Henzen
77	Flitsen uit Veenendaal anno 1906 C. van Viegen
80	Uitgelezen G.C. Groenleer
83	Honderdjarigen in Veenendaal (6) W.C. van Elst
89	Bewegend verleden G.M.J. van Schuppen-Diepeveen
92	Het laatste woord Het bestuur

Om te beginnen

Tijd voor een nieuwe serie. We richten de schijnwerper op Veenendalers van vroeger. Verhalen van bekende en minder bekende plaatsgenoten staan ons voor ogen. Het eerste verhaal, over de dolende herder Hermanus Josephus van Keijenberg, is opgetekend door oud-gemeentesecretaris Dick van Manen. In veel opzichten lijkt het op een soap.

DOOR DE REDACTIE

Voorts vindt u in dit nummer de zoekplaatjesactie, de boekengalerij, een honderdjarige en het slotakkoord van het bestuur. Coen van Viegen geeft Veense wetenswaardigheden door uit 1906 en in het verslag van de vorige bijeenkomst kijken we terug op de filmavond van 22 juni 2006. Het was een waardige vertoning. Als foto's hun duizenden hebben verslagen, dan films hun tienduizenden, zo wees de opkomst uit. Een geslaagde avond, die beslist een vervolg moet krijgen.

In het juni-nummer is voor de eerste keer in de

vorm van een waaijer een kwartierstaat opgeno-
 men. We vinden het leuk dat de heer Herman van
 der Poel hierop gereageerd heeft. Hij geeft de
 volgende aanvullingen door.

Jan Middelhoven is op 14 mei (en niet maart) 1769 getrouwd met Johanna van Wakeren. Laatstgenoemde is op 19 oktober 1809 in Veenendaal overleden. Gijsbert Gijsbertsen Bos is op 14 december 1760 in Veenendaal getrouwd met Hendrijntje Cornelissen van Barneveld. Geertrui Jacobsen Achterberg is in Veenendaal gedoopt op 7 februari 1762. De man van Geertrui Achterberg ten slotte, Hendrik de Fluitier, is op 11 april 1762 bij het huwelijk van zijn ouders geëcht.

Blijft u alert alstublieft, want dat komt de kwaliteit van het blad ten goede. Voor de komende nummers kunnen we ook weer tekstbijdragen gebruiken. Dus als u iets heeft of denkt te hebben of als u iemand kent die wat schrijven wil: neem eens contact met ons op. De geschiedenis van Veenendaal is nooit af. "Het gaat er niet om werken te presenteren in samenhang met hun tijd, maar wel om ze in de tijd waarin ze zijn ontstaan aan de tijd die ze kent - de onze - te tonen." Een waar en ook voor 't Veen actueel woord van de Duits-Joodse cultuurfilosoof Walter Benjamin uit 1931, geciteerd in het op pagina 81 besproken prachtboek *Tastbare Tijd. Cultuurhistorische atlas van de provincie Utrecht*. Eén bladzijde hier alvast als illustratie. En een hartelijke groet.

[illegible]

De schijnwerper op... (1)

... een predikant die in 1699 de gemoederen danig in beroering bracht. Dick van Manen heeft in zijn boek Een aanzienlijk vlek in 't Stichtse uitgebreid verteld over de opzienbarende levenswandel van dominee Van Keijenberg. Het verhaal is te interessant om het u te onthouden. Graag laten wij u meegenieten van de niet alle-daagse wederwaardigheden van een Veense dominee rond 1700.

DOOR DICK VAN MANEN

In 1694 wordt de opvolger van de anderhalf jaar daarvoor overleden ds Brinkhuis bevestigd. Het is Hermanus Josephus van Keijenberg, een Keulenaar van geboorte. Volgens dr C. Veltenaar in *Bijdragen en Mededeelingen Gelre*, 1920 (pagina 34) een gewezen monnik en voor zijn komst naar Veenendaal predikant in Herwijnen. Uit de notulen van de classis blijkt niet waarom zovelen tegen hem zijn, wellicht houdt dit verband met het feit dat hij monnik is geweest. Hij 'haalt' Veenendaal met de hakken over de sloot en de oppositie tegen hem lijkt nooit geheel verdwenen te zijn.

1696

Ds Van Keijenberg heeft het niet gemakkelijk. Vooral op zaterdagen en zondagen worden er bij zijn huis "insolentiën" gepleegd door kwaadaardige jongens en door volwassenen die zich zelfs niet ontzien zijn ruiten in te gooien en dit leidt "tot verhinde- ringe van desselfs studiën". Op verzoek van de kerken- raad stelt het stadsbestuur een verbodsbepaling vast (Gemeentearchief Rhenen, inv.nr. 15).

Roddel

In Veenendaal is in febru- ari 1698 Cornelia van Aken overleden, de echtgenote

van ds Van Keijenberg. Hij blijft achter met twee dochtertjes, een van twee jaar, de jongste is dan nog maar enkele maanden oud. Cornelia's ongetrouwde zuster Mechteld van Aken komt naar Veenendaal om voor de kinderen te zorgen. Beiden zijn dochters van Roeland van Aken, een houthandelaar uit Utrecht en enige malen lid van de vroedschap van die stad.

Eind april 1699 maakt het roddelcircuit zich meester van Van Keijenberg en zijn schoonzuster. De dominee zou een verhouding met Mechteld hebben en zij zou een kind van hem verwachten. Waar de geruchten vandaan komen is natuurlijk niet te achterhalen, maar Van Keijenberg geeft later te kennen "dat de vromen of de fijnen oor- saecke waren van dit werktje". Zelf hoort hij dus kennelijk tot de meer liberale groepering in de

Namenbord van de predikanten in het koor van de Oude Kerk. (Foto: Cor Slok, 2006.)

Veenendaalse kerkgemeenschap.

Als het hele dorp gonst van de roddelpraat, vinden twee vrome vrouwtjes het nodig de dominee in te lichten. Hij en Mechteld doen die nacht - het is 9 mei, "kermis-dinghsdag" - geen oog dicht en Mechteld besluit op staande voet uit Veenendaal weg te gaan. Midden in de nacht maakt zij huilend de dienstmeid Neeltje Aarts wakker en die moet er onmiddellijk op uit om een wagen te huren en dat lukt na veel moeite. De dienstmeid probeert Mechteld over te halen om te blijven - een vlucht zal de geruchten alleen maar aanwakkeren -, maar Mechtelds besluit staat vast: "Sou ik in dat God-loose Veen blijven, daer se mij soo beliegen?" En heel vroeg in de morgen vertrekken Van Keijenberg en zijn schoonzuster met de wagen van de herbergier Dirk Jansz van Gent naar Amersfoort, de dominee keurig in het zwart, zij deftig in "een witte sijde krippe samaer¹ met een swarte voeringh". In Amersfoort missen ze met enkele minuten de postwagen naar Amsterdam, maar door extra hard te rijden kan de voerman die nog net inhalen.

Een postkoets uit die tijd. (Internet.)

Fransje Weppelman

Na drie dagen keert de dominee in Veenendaal terug. Niemand weet waar Mechteld is gebleven, maar lang duurt dat niet, want de wereld is maar klein. De kermis in Veenendaal is voor-

bij en de 21-jarige Veenendaalse jongedochter Fransje Weppelman heeft de smaak zo te pakken dat ze aansluitend kermis gaat vieren in Utrecht. Daar ontmoet ze haar zuster Christijntje, die een dienstje heeft in Naarden. In die plaats is Christijntje ds Van Keijenberg en zijn schoonzuster tegengekomen, die logeren bij ... de Naardense vroedvrouw. Christijntje heeft hen aangesproken en Mechteld heeft "bitterlijk gekreten" en gezegd "dat zij zwaar was van een capitain ter zee". Mechteld aanvaardt de consequentie van deze ontmoeting en heeft na enkele dagen Naarden verlaten.

In Veenendaal slaat het verhaal van Fransje Weppelman in als een bom. De geruchten zijn waarheid gebleken: Mechteld van Aken is inderdaad zwanger. Tevoren had niemand het haar eigenlijk kunnen aanzien, omdat zij "altoos bedeckt en met een peignoor omging". Er is bovendien de uiterst ernstige complicatie dat, als de predikant werkelijk de verwekker is, hier niet alleen sprake is van overspel maar van bloedschande ofwel incest. Zowel de kerkelijke wetten als die van de staat (uit 1584) verboden in die tijd de als incestueus bestempelde omgang van

een man met de zuster van zijn overleden vrouw. Een huwelijk tussen deze beiden was dan ook niet mogelijk! Ds Van Keijenberg is vanuit Naarden naar Veenendaal teruggekeerd en de zondag daarna verzorgt hij de gebruikelijke kerkdiensten. Er zijn geen incidenten. Maar in de daaropvolgende donderdagnacht, aan het begin van Hemelvaartsdag, gebeurt er iets wat hem totaal uit zijn evenwicht brengt. Zelf verklaart hij slechts dat "een vrouw-

mensch, niet wel bij sinnen sijnde, des nachts daer aen 't huijs hadde wesen kloppen". De arts praktiserende chirurgijn Van Glissenberg wordt erbij geroepen en schrijft een aderlating voor, die wordt uitgevoerd - onderscheid moet er zijn - door de chirurgijn Vollewens.

¹ Een samaar is een lang overkleed, al dan niet met mouwen.

Een aderlating. (Internet.)

Ziekteverlof

Later in de nacht wordt deze laatste nogmaals ontboden en "vonde den Domine in een deerlijke staat, soo bleeck als een doode en soo wonderlijk van visiomij off tronie dat ick verschrickte en bevreest was dat den Domine souw sterven en mij de schult souw gegeven worden". Aan de incisie van de aderlating blijkt het niet te liggen en veel meer dan " vertroostinge en moetgevinge"

kan Vollewens niet inbrengen. De predikant is eerst niet van plan op Hemelvaartsdag te preken, doet dit uiteindelijk toch en vertrekt dan om te gaan "diverteeren en medicineeren", hetzij te Kleef, hetzij ergens anders. Met Pinksteren (28 en 29 mei) worden de diensten in de kerk op zijn verzoek waargenomen door ds Van Aken, een broer van Mechteld, en dan hoort men voorlopig niets meer van Van Keijenberg. De kerkenraad beslist dat hij zich vóór 4 juni melden moet, maar dat lijkt zinloos omdat zijn verblijfplaats onbekend is. In de classisvergadering van 20 juni komen vier ouderlingen van Veenendaal opening van zaken geven en advies vragen hoe nu te handelen. De broederen doen of ze nog van niets weten, horen het verhaal "met een groote droefheijt en verbaestheijt" aan en geven de ouderlingen de raad voort te gaan met hun pogingen Van Keijenberg boven water te brengen. Als dat niet lukt, zal in de augustusvergadering van de classis de predikantsplaats in Veenendaal vacant worden verklaard.

De schout

Het kan niet anders, ook de schout van Rhenen moet in actie komen. Hij begint met een conservatoir beslag op de goederen van de predikant en zijn schoonzuster in verband met eventueel kostenverhaal. Inmiddels zijn er door toedoen van de familie Van Aken al diverse zaken uit de pastorie weggehaald.

Eind juni begint de schout met het horen van een aantal getuigen. Eerste en voornaamste getuige is natuurlijk de dienstmeid Neeltje Aarts, die met de twee kindertjes nog steeds in het predikants-

Herman Joseph van Keijenberg
Euto Veenendaals

De handtekening van ds Van Keijenberg. (Archieven Hervormde Gemeente Veenendaal, inv.nr. 141, Gemeentearchief Veenendaal.)

huis woont. Uit loyaliteit jegens haar meester en meesteres geeft ze nietszeggende antwoorden waaruit geen nieuwe feiten naar voren komen en ze zal zich nog bedenken of ze die antwoorden met een eed bevestigen kan. Ook verdere getuigenverhoren leveren niets substantieels op.

Omstreeks half augustus komt ds Van Keijenberg van zijn al of niet gefingeerd ziekteverlof terug. Hij gaat zijn kerkdiensten weer gewoon waarnemen en de kerkenraad doet voorlopig niets. Aan het einde van de maand moet hij in de vergadering van de classis verschijnen om te verklaren of de geruchten waar zijn of niet. Hij erkent zich onvoorzichtig gedragen te hebben, maar de zaak ten principale ontkent hij "als voor Gods aangesicht".

Neeltje Aarts, de dienstmeid, die zich tegenover de schout nog steeds op de vlakte houdt, wordt nu benaderd door de ouderling Cornelis Fransz Ros. Als zij hem zal vertellen wat zij weet, zal dat onder hen beiden blijven en zal hij zorgen dat zij te zijner tijd bij de nieuwe dominee in dienst komt. Van Keijenberg heeft hij duidelijk al afgeschreven. Zij vertelt hem dan in haar argeloosheid dat zij op zekere nacht door het sleutelgat van haar kamerdeur gezien heeft dat de muilen van de dominee voor de slaapkamerdeur van de schoonzuster stonden. Neeltje is doodsbang dat zij daarover door de schout zal worden ondervraagd. "Geefst se een quaed bescheijt en een vuijen beck", zegt Ros, maar hij haast zich naar Rhenen om schout Smissaert van de muilen van de dominee op de hoogte te stellen. Uiteraard wordt Neeltje opgeroepen om het verhaal te bevestigen en daar kan ze niet meer onderuit, nadat de schout haar met harde woorden en dreigementen heeft toegesproken. Gevraagd naar de toestand van de bedden en wat daaruit af te leiden viel, antwoordt zij dat beiden hun bedden elke morgen zelf opmaakten, hij omdat "het goed was dat zijn lijff wat beweeghde" en zij "om 't selve wat te verlochtingen en vloijen te vangen". Neeltje is ziedend vanwege de verradersrol van de ouderling Ros, die met zijn vrouw toch altijd zo vriendschappelijk omging met Van Keijenberg. "Soo lange des Dominees kelder wijn in hadde en zijn schoorsteen rookte", zegt ze schamper.

Een Zwartmaker

In november heeft Van Keijenberg een Amsterdamse advocaat in de arm genomen, Adam Cramer genaamd. Op een zondag verschijnt diens van tafel en bed gescheiden echtgenote Hester Vis in Veenendaal ten tonele. Meteen de volgende dag reist zij naar Rhenen, waar zij probeert de schout Smissaert via zijn vrouw om te kopen, zeggende dat, "soo men Dominee Keijenberg conde helpen, het op een duisent gulden niet en soude aenkomen". Zij krijgt nul op het rekest en keert onmiddellijk naar Veenendaal terug.

Enkele dagen later verschijnen dan 's morgens voor de pastorie de substituut-schout van Rhenen, Van Deventer, met een procureur en nog drie mannen. Ze omsingelen het huis en Van Deventer neemt Hester Vis in arrest. Terwijl urenlang het huis wordt doorzocht, wordt zij scherp bewaakt "tot op het privaet" en in de loop van de middag wordt zij in een koetswagen afgevoerd. Voor het predikantshuis en in de straten heeft zich een grote menigte verzameld. De mensen roepen en schimpen en sommigen zeggen: "Het is een Swartmaeker² in vrouweklederen" en meer van dat fraais. In Rhenen wordt Hester verhoord, vervolgens uit het arrest ontslagen en dan gaat zij subiet naar de Rhenense notaris om haar verhaal te laten vastleggen.

Die notaris heeft het er druk mee. Op 4 december verschijnen voor hem de advocaat Cramer, Hester Vis, een seigneur die zij bekendmaken als Reijnier van de Beern, poorter van Amsterdam en ... Mechteld van Aken. Zij zijn "met een expresse wagen" van Amsterdam gekomen om bij de schout Smissaert een verklaring af te leggen, maar omdat zij de schout niet thuis treffen doen ze dit nu maar via de notaris in Rhenen. Van de Beern verklaart dat hij bij Mechteld geslapen heeft en dat hij gelooft de vader van haar kind te zijn. Mechteld bevestigt dit verhaal.

Uitbarsting

De bemoeiingen van de advocaat Cramer en speciaal de gebeurtenissen rondom Hester Vis hebben Van Keijenberg geen goed gedaan. De stemming tegen hem loopt op en uitgerekend

² De Zwartmakers behoorden tot een roversbende die actief was in Brabant.

op Eerste Kerstdag komt het tot een uitbarsting. Bij het uitgaan van de kerk na de avondpredikatie heeft Gerrit van Wijck de dominee zo'n duw gegeven dat hij "schier omverre gevallen was". En de onderschout van Gelders Veenendaal, Hendrik Slok, heeft hem een schelm en een hoerenjager genoemd. Ook is Van Keijenberg door brieven gewaarschuwd "sijn leven en persoon te secureeren, opdat geen bloetstorting ontstaen mocht". Het predikantshuis wordt in de nacht met stenen bekogeld.

Van Keijenberg kan er niet meer tegenop, vertrekt met onbekende bestemming en de kerkenraad wijst de ouderlingen Cornelis Fransz Ros en Jurriaan Jansz van Langeveld aan om een onderzoek in te stellen naar de gedragingen van de predikant en diens schoonzuster in de eerste helft van het jaar. Beide heren vertrekken eind januari 1700 naar Amsterdam en ontpoppen zich daar als ware speurders.

De Westerkerk in Amsterdam. (Internet.)

Doopceel van het dochtertje van ds Van Keijenberg en Mechteld van Aken. (D. van Manen, Aanzienlijk vlek in 't Stichtse, 2001.)

Doopbriefjes

Bij de koster van de Westerkerk zien ze de doopbriefjes na zonder resultaat, maar bij de koster van de Nieuwe Kerk hebben ze succes. Daar is op 28 juni 1699 het kind Elisabeth gedoopt als dochter van Adriaen van Tack en Mechteld Roelants. Ze laten een uittreksel maken en daarna volgt de ene ontdekking op de andere. Mechteld blijkt bevallen te zijn bij een vroedvrouw, die woont in een keldertje op de Herengracht. Het kind is daar twee dagen na de geboorte weggehaald. Van Keijenberg heeft onder zijn eigen naam zeven weken gewoond bij de schoenmaker Wouter Bijleveld in de St Jacobsdwarstraat en hij heeft enige tijd gewerkt bij de boekhandelaar Jansonius van Waesbergen op 't Water bij de Oude Brug. Zijn zwarte kleren heeft hij opgeborgen. Hij gaat nu meestal in het blauw gekleed met een rapier opzij. Na haar herstel heeft Mechteld elf weken gelogeed bij ds Cornelis Heijcop in Broek in Waterland en Van Keijenberg heeft haar daar enige malen bezocht. Zij hebben daar toegegeven dat Elisabeth hun beider kind is. Waar dit kind gebleven is, blijft overigens onduidelijk. De familie Van Aken geeft voor dat het kort na de geboorte is gestorven, maar het is zeker mogelijk dat het in een pleeggezin is ondergebracht. Als Ros en Van Langeveld na twee weken in

De zuidzijde van de Oude Kerk. (Foto: Cor Slok, 2006.)

Veenendaal terugkomen, is de zaak eigenlijk wel bekeken. De schout van Rhenen laat de personen uit Amsterdam en Broek in Waterland in hun woonplaatsen officiële verklaringen afleggen. Van Keijenberg schrijft in maart nog een uitvoerige brief aan de schout waarin hij opnieuw verklaart onschuldig te zijn, maar hij maakt daar nu wel een voorbehoud bij: "Off hij moeste soo dronken geweest zijn dat hij van sigh selfs niet hadde geweten". Die brief verandert vanzelfsprekend niets meer aan het requisitoir van de schout. Van Keijenberg heeft nog een paar verzegelde kasten in de pastorie door een trouwe volgeling laten openbreken en leeghalen, maar zelf is hij in Veenendaal niet meer gezien.

Vluchtig weerzien

Begin mei gaat Geertruijt van Hummel, echtgenote van de Veenendaalse bijna-dokter Van Gissenberg, op reis naar het land van Munster. Onderweg in Goor moet zij overstappen en daar ontmoet ze zowaar Mechteld van Aken, die op dezelfde postwagen wacht. Van Keijenberg is bij

haar en beiden korten de tijd met het steken van asperges in de moestuin van de herberg. Juffer van Glissenberg vertelt Mechteld dat de heren van Rhenen de pastorie in Veenendaal hebben laten leeghalen, "waerop sij - juffer Van Aken - hadde geseght: "Och, mijn schone goet", en voorts hadde beginnen te schreien, wordende van ds Keijenberg gesust". Waar zij beiden gebleven zijn is niet bekend. Mechteld was op weg naar Munster, Van Keijenberg was van plan naar Holland te gaan. Niemand in Veenendaal heeft ooit meer iets over hen gehoord.

Verbannen en verkocht

Op 22 juni komt de uitspraak van het gerecht van Rhenen. Van Keijenberg wordt vervallen "van sijne staat en digniteit van predicant" en het gerecht verklaart hem "infaem en inhabiell" om in de toekomst nog enige waardigheid te vervullen. Hij wordt voor zijn leven uit Rhenen en de jurisdictie verbannen. Ook Mechteld wordt levenslang verbannen en beiden worden veroordeeld in de kosten van het proces. Die kosten zijn uitzonder-

Drie blote kindjes staan rond een pot met vuur. Een van hen legt hout op het vuur, een wakkert het vuur aan door te blazen en de derde warmt zich eraan. In dit ronde schilderij is het winterseizoen verbeeld. Het werk is in louter grijstonen geschilderd en lijkt net een beeldhouwd reliëf. Dat was ook de bedoeling van Jacob de Wit, die dit werk in 1740 vervaardigde. 'Gauwtjes' werden dergelijke 'en grisaille' (in grijs) geschilderde imitaties van beeldhouwkunst wel genoemd. Ze staan echter ook bekend als 'witjes', omdat De Wit in die tijd dé specialist in dit genre was. (Internet.)

lijk hoog, namelijk rond 3000 gulden, en het is de vraag of de verkoop van de in beslag genomen goederen die kosten wel heeft kunnen dekken. Van Keijenbergs bibliotheek wordt afzonderlijk in Rhenen verkocht. Hij bezat nogal wat boeken, er wordt een catalogus van 7½ pagina's gedrukt in 56 exemplaren. Ook de spullen van Mechteld worden verkocht, waaronder twaalf rode trijpen stoelen en enige schilderijtjes "van de witte konst", waaronder wel grisailles of zogenaamde witjes zullen moeten worden verstaan.

Evaluatie

De affaire Van Keijenbergs is gepaard gegaan met een grote betrokkenheid van de bevolking, hetgeen op zichzelf begrijpelijk is. Bestudering van de enorme hoeveelheid stukken - in het gerechtelijk archief van Rhenen alleen al drie portefeuilles - geeft echter geen antwoord op de vraag om welke reden de publieke opinie zozeer tegen Van Keijenbergs gekant is geweest. Kwam het algemeen rechtsgevoel werkelijk zo in opstand tegen deze nogal theoretische vorm van bloedschande? Of hebben de controverses die al bij zijn aantreden bestonden, hier de grootste rol gespeeld? Wat wél kan worden geconstateerd

is de volstrekte en beschamende harteloosheid bij alle betrokken personen en instanties. Neeltje Aarts, de dienstmeid, is daarop eigenlijk de enige uitzondering.

In november 1700 wordt in de vacature in Veenendaal beroepen Theodorus Camps, een kandidaat uit Arnhem, die heeft gestudeerd aan de Munsterse universiteit. De classis kan zich met dit beroep verenigen.

Deze tekst is onverkort overgenomen uit Dick van Manens in 2001 verschenen *Aanzienlijk vlek in 't Stichtse. Kroniek van de Veenendaalse samenleving tot 1840*.

Bijzonder belicht

Ook in dit nummer plaatsen we weer een aantal foto's uit de uitgebreide collectie van de Historische Vereniging. Weet u waar de foto's zijn genomen of wie erop staan? Bel dan met Gert Groenleer overdag (0318 538203) of 's avonds (0318 518204) of met Cor Slok 's avonds (0318 513062).

DOOR HENNIE HENZEN

We zijn blij dat er zo velen op de in het juni-nummer geplaatste foto's hebben gereageerd. De heren A. Beckerman, C. van Geerenstein, K. de Gooijer en D. van de Scheur reageren op de foto onder aan pagina 58. Het is een foto uit de beginjaren zestig, gemaakt in de kantine van de SKF. Het gaat om de Wolmars, opgezet door de heren Van Spanje en Kruger en overgenomen door Jaap de Fluiter en Chris Alberti.

Op de foto staan van links naar rechts Johan van Veldhuizen, wethouder Ant. de Ruiter, Jaap de Fluiter, Chris Alberti, Thijs van der Poel, onbekend is de persoon die de beker in ontvangst neemt, Hennie Bolderman, Leo Schreuder, Arie Diepeveen, onbekend en Jan Diteweg. Saillant detail is verder dat de versieringen op de bekertjes gemaakt zijn door Adriaan P. de Kleuver.

Ook op de foto boven aan pagina 59 zijn veel reacties binnengekomen. De dames B. van Beek-van Galen en E.F. Maas-Verlare, mevrouw Sterkenburg uit de Achterkerkstraat en de heren A. Beckerman, F.W. van de Craats, T. van Beek, W.C. van Elst, K. de Gooijer, W. de Kleuver, G.H. van Leeuwen, D. van de Scheur en G.L.G. Wielaert geven allen één, meer of zelfs alle

namen. Het gaat om een foto die is gemaakt tijdens de receptie ter gelegenheid van het 100-jarig bestaan van de Nieuwewegschool op woensdagavond 11 december 1963 in hotel De Korenbeurs. De foto staat in het toen door het schoolhoofd A. Visser samengestelde gedenkboekje (pagina 8).

Oud-burgemeester Bakker en zijn echtgenote feliciteren de bestuursleden. Van links naar rechts zien we W. van Leeuwen, S.P.J. Maas, W. van de Weerd, J. Kroesbergen, P.N. van Galen (voorzitter), A. van de Bosch, G. van de Kraats, P.G. van Ojik en E. van Eden. Helemaal rechts staat het hoofd der school A. Visser en op de voorgrond is dominee C. Langbroek in gesprek met juffrouw T. Jager, oud-onderwijzeres. Een bijna identieke opname zal worden afgedrukt in een binnenkort te verschijnen nieuwe publicatie over Veenendaal.

Mevrouw L. van Silfhout-Jansen uit Ermelo en de heer J.C. Jansen uit Veenendaal (inderdaad familie van elkaar) reageren op de foto onder aan pagina 59. Zeker is dat de foto voor de Julianakerk is gemaakt, waarschijnlijk tussen 1945 en 1950. Wat de afgebeelde gebeurtenis voorstelt, is niet bekend. Samen komen ze tot

de volgende namen en dan van links naar rechts: de heer G.H. de Waard, huisarts aan De Klomp, zeer waarschijnlijk is de nauwelijks zichtbare man met de hoge hoed in de hand de heer Wiegeraad, wethouder van de gemeente Ede, de heer H.P. Hoolboom, mevrouw Wiegeraad, de heer W. van de Westeringh, hoofd van de Gelderse school, mevrouw Boot en de heer Boot, burgemeester van Ede.

Dan drie nieuwe foto's. In de eerste plaats een foto met dames en heren met het bordje Concours Aalsmeer. We zijn erg benieuwd of er iemand is die deze foto kan duiden qua plaats, tijd en personen.

De tweede foto heeft waarschijnlijk met de melkfabriek Verniez te maken. We hopen dat iemand van de lezers reageert.

Op de derde foto lopen politieagenten en reservisten over de Kerkewijk ter hoogte van de panden die onlangs zijn afgebroken om plaats te maken voor een nieuw appartementencomplex op de hoek Kerkewijk/Rembrandtlaan. We zijn zeer benieuwd naar de reacties en het zou leuk zijn ook de namen van de geïmponeerde kinderen te horen.

Flitsen uit Veenendaal anno 1906

We noemen iets antiek als het ten minste honderd jaar oud is. Geschiedenis ontstaat na elke seconde. Toch is het aardig de geschiedenis van honderd jaar geleden eens voor het voetlicht te halen. Althans enkele flitsen, omdat het ondoenlijk is alle feiten van een heel jaar op drie pagina's te memoreren.

DOOR COEN VAN VIEGEN

De vrijzinnige democraten richten in Veenendaal een afdeling op van de Vrijzinnig Democratische Bond (een van de voorlopers van de huidige Volkspartij voor Vrijheid en Democratie, de VVD).

Invoering van het rijbewijs voor auto's (zonder rijproef!). Het aantal automobielen is nog zeer beperkt en de snelheid is niet veel hoger dan van een dravend paard, zodat aan de stuurmanskunst van de chauffeur weinig eisen behoeven te worden gesteld. Het rijbewijs is meer een vergunning om te rijden.

Bouw van het Jugendstil-winkelpand Markt 7, vooral bekend als woning en zaak van musicus Gijsbert van Zanten. Het pand is gebouwd onder de architectuur van Bernardus van Kreel voor rekening van winkelier Dirk Hendrik Recter. "De

eerste steen gelegd door D.H. Recter 16 mei 1906". Een aantal onderdelen van de inventaris van Recter kan worden bewonderd in het Historisch Museum Het Kleine Veenloo.

18 april. In Utrecht vindt de oprichting plaats van de Gereformeerde Bond "tot vrijmaking van de Nederlandsche Hervormde Kerk". De Veenendaalse predikant Martinus Jongebreur is een zeer vooraanstaand lid van de Bond. In 1909 vindt men het woord 'vrijmaking' toch te sterk en wordt de gewraakte toevoeging veranderd in "tot verbreiding en verdediging van de Waarheid in de Nederlandsche Hervormde Kerk".

1 mei. J.P.C. Leinweber, kleinzoon van Dirk Stevenszoon van Schuppen, neemt de leiding van de onderneming op zich (later ook samen met zijn neef J.D. Spruyt). In 1907 geeft hij aan de zaak een andere naam, voluit: N.V. Veenendaalsche Sijet- en Vlijschachtfabriek voorheen Wed. D.S. van Schuppen en Zoon, de latere Scheepjeswol.

In het pand Markt 7 is thans De Kolonie gevestigd. (Foto: Cor Slok, 2006.)

Het NPB-huis aan de Vijftien Morgen. (Foto: Cor Slok, 2006.)

1 oktober. Een aantal Veenendalers die hun geestelijk voedsel niet vinden in de plaatselijke kerken, gaat over tot oprichting van de

Afdeeling Veenendaal van den Nederlandschen Protestanten Bond (NPB). De vrijzinnige prediking doet haar intrede in 't Veen.

15 oktober. "DE EERSTE STEENEN ZYN GELEGDDOOR DE H.H. KERKVOOGDEN", aldus een gedenksteen, ingemetseld bij de vergroting van de Hervormde Oude Kerk aan de Markt. Ook de predikanten komen aan hun trekken: ze krijgen een gedenksteen met een duidelijke vermelding van hun deel: "DE EERSTE STEENEN ZYN MEDE GELEGD DOOR DE H.H. PREDIKANTEN H. DOORNVELD [en] M. JONGEBREUR".

De gedenksteen in de noordgevel van de Oude Kerk. (Foto: Cor Slok, 2006.)

De Nieuw Apostolische Kerk aan de Nieuweweg. (Foto Cor Slok, 2006.)

De twee torentjes op de Oude Kerk worden vervangen door de van oude foto's en tekeningen bekende spitse toren (die in 1962 plaatsmaakt voor een kleinere zogenaamde luistoel met twee klokken).

In Veenendaal wonen drie Apostolische families. Tot 1912 komen ze bijeen in boerderij De Grifthoeve van H.J. Anbeek aan het Boveneind. Voorganger is Apostel Kofman. In 1912 verhuist men naar de woning van de familie Van de Pol aan de Nieuweweg, naast De Harmonie, later het gebouw van de Nieuw Apostolische Kerk.

In dit jaar overlijdt Dirk van Woudenberg, oprichter van de Machinale Sajetfabriek. Zijn zonen

Teunis en Ruud zetten de onderneming voort. In april 1907 brandt de fabriek af, maar zij wordt al in 1908 herbouwd. Het vaandel van de MSF hangt in het Historisch Museum Het Kleine Veenloo.

De Stoom Vermicelli- en Macaronifabriek voorheen Blanken-van Buuren wordt in Veenendaal gevestigd. Zij heeft als derde product spaghetti. In latere jaren wordt zij ergens aangeduid als een "stevige schalm van de Veenendaalsche industriële keten". Men adverteert rond 1940 als volgt: "... fabriceert en levert een serie voortreffelijke voedingsmiddelen onder de naam "KRUL", welke iedere huisvrouw de grootste voldoening schenkt."

Uitgelezen

Een paar fotoboeken, enkele naslagwerken, een boek over zeventiende-eeuwse scheepstypen, een cultuurhistorische atlas van Utrecht: aan variatie geen gebrek. Hoewel deze boeken niet specifiek over Veenendaal gaan, hebben zij het Veense lezerspubliek wel degelijk iets te zeggen én te laten zien. Zes korte karakteristieken.

DOOR GERT GROENLEER

Veranderd straatbeeld. De straat in de 20ste eeuw door Wouter van Riemsdijk. Geïll., 108 p., Zaltbommel, ISBN-10: 90 5994 069 5, ISBN-13: 978 90 5994 069 7, € 18,50.

De veranderingen op straat hebben, zegt de samensteller, te maken met "de komst van het gemotoriseerde verkeer, moderne technieken, verandering van leefstijl en de toename van het aantal inwoners in Nederland" (p. 5). Vooral de auto heeft veel veranderd. Vergeleken met een file van nu doet een rijtje auto's in de jaren dertig (p. 64) haast lieflijk aan. Waar de foto's de ontwikkelingen goed in beeld brengen, laten de bij-schriften het soms afweten. Op pagina 102 neigt ook de straatverlichting naar vroeger en op pagina 57 komen we "onnodige verkeersslachtoffers" tegen. Dat de waterpomp omstreeks 1930 uit het straatbeeld verdween, is onjuist. In Veenendaal waren nog in de jaren zestig pompen in gebruik. En toch: voor wie nostalgisch een uurtje onderuit wil zakken, is het een aardig boekje. Het eindigt met drie mobiel bellende jongelui op het trottoir. Zoals iemand onlangs opmerkte is die wijze van communiceren een uitstekende oefening in het spreken in het openbaar.

Zeg, ken jij de mosselman? Verdwenen beroepen door Art de Vos. Geïll., 216 p., Schiedam, ISBN 90 5594 434 3, € 16,-.

De mosselman kennen we niet meer en ook al die andere beroepen zijn verdwenen. Honderdvijftig

foto's belooft Art de Vos ons in zijn inleiding, maar hij komt niet verder dan honderdzestien. Ze zijn mooi, zij het soms wat donker afgedrukt. De samensteller heeft een voorkeur voor technische, roomse én excentrieke beroepen. Maar misschien had u een biljartballendraaier, berenleider of ezelbegeleider in de familie? Opmerkelijk is het gemis van de agrarische sector: de keuterboer, de landarbeider en de koemelker ontbreken op het appèl. Daartegenover staat de aandacht voor bijbaantjes als lantaarnopsteker, dorpsomroeper en porder. Gelukkig voor Veenendaal zijn de textiel en de sigaren niet vergeten (p. 126 en 194). En op pagina 78 wordt de nachtwaker opgevrolijkt met een tekst van Stef Bos. Bij gebrek aan een register blijf je bladeren - en dat heeft ook wel iets. Mijn favorieten zijn de voddeman, de platenverkoopster en de hoorspelacteur. In de botersmokkelaar zie ik slechts een hobbyist en de schooltandarts kan ik nog steeds missen als kiespijn. Leve het gevallen rariteitenkabinet-De Vos!

Van aakschipper tot zwikker. Gids van historische beroepen door Carl Denig. Geïll., 128 p., Utrecht, ISBN 90 5345 245 1, € 14,95.

Wat was een kuisvrouw? En een stadsfabriek? Soms kan een historisch onderzoeker alleen maar raden naar de betekenis van de naam van een beroep. Deze gids bevat meer dan tweeduizend termen van "beroepen die bestonden in de verdwenen wereld van het handwerk, het

ambacht en de landbouw en in de beginperiode van de industrialisatie" (p. 6). Als bron dienden onder meer belastingregisters, bevolkingsregisters en het kadaster. Hier en daar, bijvoorbeeld bij de wagenvoerder van de paardentram, vult Denig De Vos aan. En sommige beroepen vallen mee. Zo was een afzetter een kunstenaar die handschriften of prenten versierde en een zwartwerker een smid of kleermaker. Een omstecker echter was gewoon een aborteur. Vijfentwintig beroepen met turf, twaalf met veen en zestien met wol hebben ook Veenendaal veel te zeggen. Achterin compleeteert een handige synoniemenlijst een voortreffelijke beroepengids. Maar wat een brittelmaker was? En een hagelvanger? Daar kan zelfs Carl Denig alleen maar naar raden.

Bibliografisch apparaat voor de Nederlandse sportgeschiedenis door Wilfred van Buuren met medewerking van Peter Los en Nico van Horn. Geïll., 476 p., Stichting de Sportwereld / Arko Sports Media, Nieuwegein, ISBN 90-5472-004-2, € 32,50.

Met ruim 7500 titels biedt dit apparaat een systematisch overzicht van publicaties op het gebied van de Nederlandse sportgeschiedenis. En dat hadden we nog niet. Het is interessant voor wetenschappers, journalisten, studenten, verzamelaars én auteurs van gedenkboeken. Van voetbal tot fierljeppen en van de Nederlandse Antillen tot Zundert: de sportboeken en -bladen zijn geregistreerd. De meeste hebben een lokale of regionale reikwijdte (p. 101 t/m 331). Alle titels zijn terug te vinden via de inhoudsopgave, de auteursindex en het trefwoordenregister. Op pagina 267 zien we voor Veenendaal negen publicaties over zes sporten: gymnastiek, schaatsen, schietsport, tennis, voetbal en wielrennen. Nummer 4942 is Ineke van Schuppens artikel 'Veense ijspret in vroeger tijden' in *Oud Veenendaal* van december 2003. Maar over de sport in 't Veen is meer geschreven. Dus is het waar dat het overzicht wel veelomvattend, maar niet compleet is (voorwoord).

Schepen van de Gouden Eeuw door Remmelt

Daalder en Elisabeth Spits (redactie). Geïll., 128 p., Vereeniging Nederlandsch Historisch Scheepvaart Museum / Stichting Nederlands Scheepvaartmuseum Amsterdam / Walburg Pers, Zutphen, ISBN 90.5730.373.6, € 19,95.

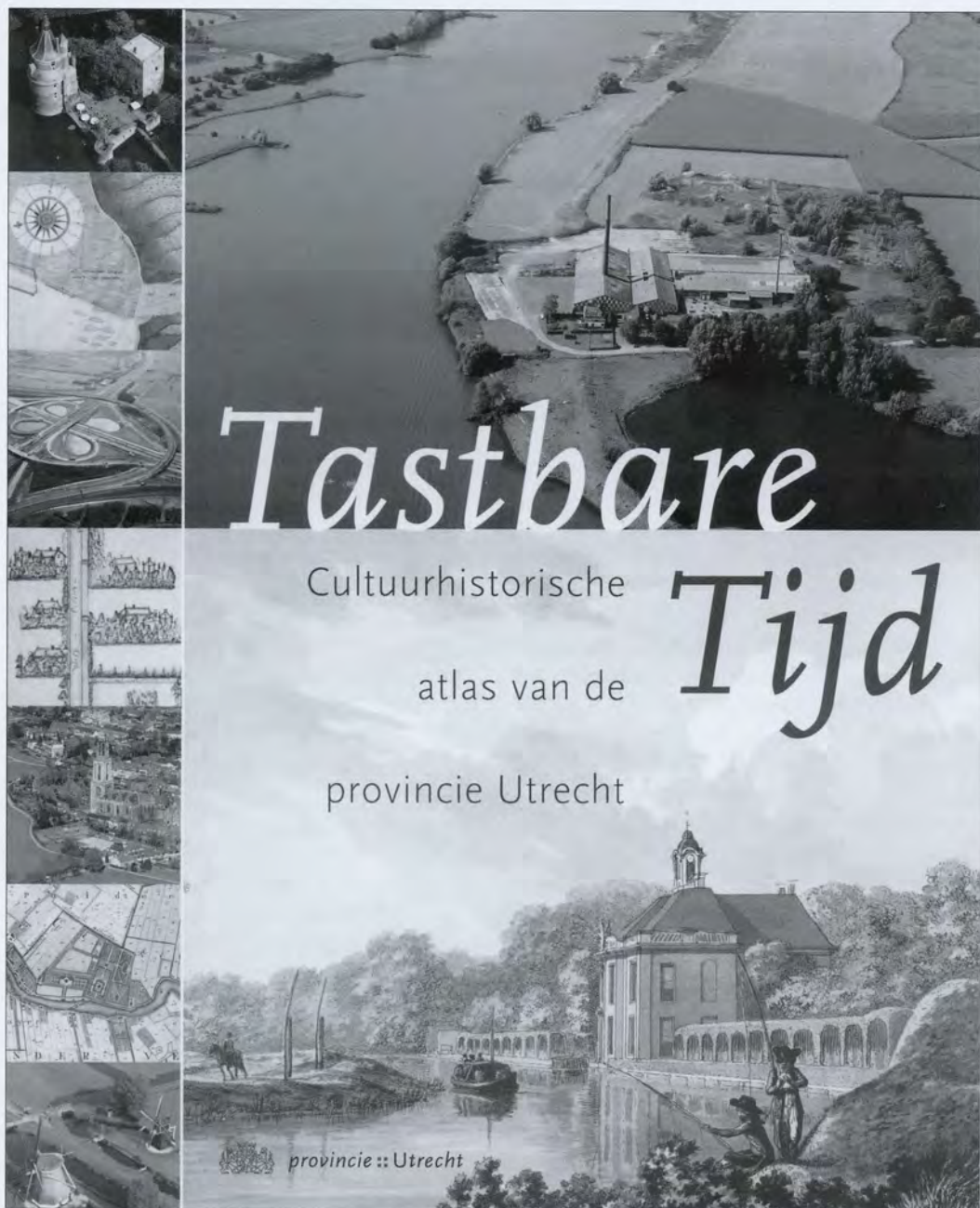
Een van de veertien scheepstypen uit de zeventiende eeuw die hier de revue passeren, is de samoreus. Anders dan de Oost-Indiëvaarder en het oorlogsschip geen type om lang bij stil te staan, zo lijkt het. Voor de veenkolonie Veenendaal was het echter het schip dat de turf naar Amsterdam en Keulen bracht en dus van eminent belang. Zo'n tweehonderdvijftig jaar, van 1590 tot 1840, verzorgde de samoreus of keulenaar het transport tussen Nederland en Duitsland. Het was het grootste binnenvaartschip van zijn tijd, lang en plat, een curieus vaartuig met een enigszins onbeholpen voorkomen. Rond 1650 maakte Reinier Nooms de oudst bekende afbeelding (p. 27). Tegen 'wrede' ladingen als erts en kolen was het houten schip niet bestand. Met de turf uit Veenendaal was het al eerder gedaan. Het boek is mooi: heldere tekst, passende illustraties, fraai drukwerk. Je zou het moeten lezen in de trekschuit van Haarlem naar Amsterdam met een gelijkmatige snelheid van zeven kilometer per uur (p. 22).

Tastbare Tijd. Cultuurhistorische atlas van de provincie Utrecht door Roland Blijdenstijn. Geïll., 320 p., Provincie Utrecht / PlanPlan, Amsterdam, ISBN 90 76092 400, € 29,50.

Het boek van Blijdenstijn fungeert als achtergronddocument van het Streekplan 2005-2015 en is schitterend. "Hier is een geschiedenis gereconstrueerd die de veranderingen van onze ruimte toont en verklaart", zegt gedeputeerde Van Bergen in zijn woord vooraf. Waarmee hij vooral ook de kaarten, tekeningen en luchtfoto's bedoelt die de grote diversiteit van de kleine provincie Utrecht prachtig in beeld brengen. Het toppunt van inzichtelijkheid is het periodiek systeem op pagina 77 dat vijf tijdlagen en tien deelgebieden omvat. Een van die gebieden is de Gelderse Vallei (p. 278 t/m 294). Het verhaal van de turfwinning

rond Veenendaal is na de studies van Deys, Stol en Van Grootheest en Bisschop langzamerhand wel bekend, maar ook hier zijn de illustraties weer uit de kunst. Iets minder wordt het bij de samenvatting van het beleid. Dan overheerst het ambtelijk jargon en gaat het ineens over "het in stand houden van de specifieke kenmerken van

de samenstellende landgoedeenheden" (p. 294). Als we maar niet, zoals in de jaren 1960-1980, bezwijken onder de verstedelijkingsdruk. Toen werd bestaand als voorbij beschouwd en economisch nut tot doel verheven (p. 28 en 29). Blader, kijk, lees, leer, geniet, bewaar en bewonder.

Honderdjarigen in Veenendaal (6)

In dit septembernummer van Oud Veenendaal wil ik de aandacht van de lezers vragen voor Gerritje van Ojik-van Remmerden. Zij komt op de lijst van Veenendaals oudste inwoners sinds 1811 voor op de vierde plaats en bereikte de leeftijd van 102 jaar en 11 maanden.

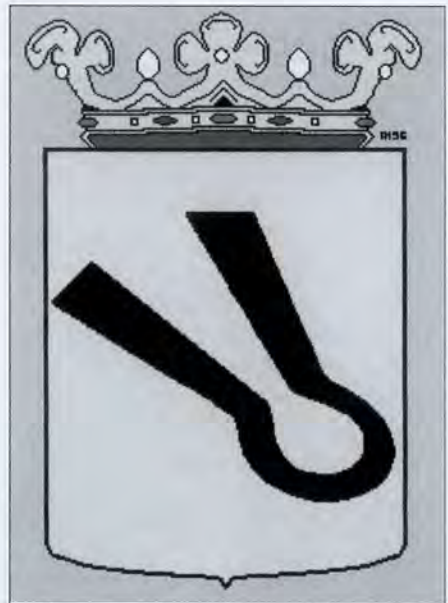
DOOR WIM VAN ELST

Aan de overkant van de Rijn ligt Maurik, een prachtig dorp met een bijzonder rijke historie. De bij

velen bekende Veenendaalse historicus, schilder, schrijver en veldbioloog Adriaan P. de Kleuver heeft veel over deze Gelderse gemeente gepubliceerd en destijds ook in *De Vallei* aandacht besteed aan haar ontstaan en diverse historische vondsten. Voor geïnteresseerden kan verwezen worden naar de inventarisnummers 520-523 en 1257-1258 van de collectie De Kleuver in het Veenendaals Gemeentearchief.

Wortels

Maurik was oudtijds een dagelijkse heerlijkheid en van 1811 tot 1998 een zelfstandige gemeente in de Neder-Betuwe. Sinds 1999 behoort het dorp tot de gemeente Buren. De Kleuver schrijft over de Sint Maartenskerk van de Hervormde Gemeente met de fraaie schepenbank uit 1692 en het imposante orgel, dat rond 1870 waarschijnlijk door Van Oeckelen is gebouwd. In een interview met Sjoerd de Jong vertelt zoon Wim de Kleuver dat zijn vader veel in de Betuwe was te vinden. Dáár immers lagen zijn wortels en dáár mocht hij zo graag in de dorpskerken op het orgel spelen. Dit doet me ook denken aan dominee H. van Oostende, die vele jaren in Veenendaal woonde en van 1993 tot 1999 Nederlands Hervormd predikant in Maurik was en aan Bert Rebergen, de huidige organist van de Sionskerk, die als gastorganist regelmatig het orgel in de Sint Maartenskerk bespeelt.

Het wapen van de voormalige gemeente Maurik, thans gemeente Buren. "In goud een droogscheerdersschaar van sabel, schuin rechts geplaatst met de punten naar boven. Het schild gedekt met een gouden kroon van 3 bladeren en 2 paarlen." (Internet: ngw.nl/m/maurik.htm.)

In deze gemeente nu werd Gerritje van Remmerden op 9 maart 1860 geboren als dochter van Aalbert van Remmerden en Adriana van Sandijk. Haar vader, geboren op 12 maart 1819, was fabrieksarbeider en kwam oorspronkelijk uit de buurgemeente Zoelen; haar moeder was een Maurikse, geboren op 17 januari 1822. Zij trouw-

den in Maurik op 28 april 1849. Het echtpaar Van Remmerden kreeg zes kinderen, waarvan Gerritje de op één na jongste was. Erg lang heeft Gerritje van Remmerden niet in Maurik gewoond, want op 28 maart 1867, toen zij maar net zeven jaar was, verhuisden haar ouders met het hele gezin naar Veenendaal. De namen van de kinderen Van Remmerden zijn in volgorde van leeftijd: Wilhelmina (ook Willemina), geboren op 11 april 1850; Dirk, geboren op 25 december 1852; Adriana Alberdina, geboren op 21 april 1855; Zeger, geboren op 25 augustus 1857; Gerritje, geboren op 9 maart 1860 en Johanna Catharina, geboren op 23 december 1862.

De Engelse Stad

De reden dat de familie Van Remmerden Maurik met zijn kersenteelt verliet en zich in Veenendaal vestigde met zijn wol- en textielindustrie, zal waarschijnlijk het beroep van Aalbert van Remmerden zijn geweest. Alles wijst er namelijk op dat hij een baan had bij de VSW, de Veenendaalsche Stoomspinnerij en -Weverij, die op 27 december 1861 was opgericht.

In ons plaatselijk bevolkingsregister wordt Kerkewijk A 131c als hun eerste adres in Veenendaal genoemd, later verkaste men naar Engelsche Stad A 156.

Hierbij maak ik graag de volgende aantekening. Peter Will schrijft in zijn boek *Veenendaal, straat in straat uit* dat deze 'straat' haar naam waarschijnlijk te danken heeft aan de Engelse onderdirecteur van het zojuist genoemde textielbedrijf. Door de Veenendalers werd Thomas Spencer Elce, want zo heette hij, beschouwd als de eigenaar van de woningen, die voor of door de VSW zijn gebouwd. Bij raadsbesluit van 28 juni 1920 werd de naam gewijzigd in Oranjestraat. Hierdoor is volgens mij door latere generaties niet begrepen dat de Engelse Stad geen straat was met slechts aan één zijde huizen, maar een heel complex woningen, bestaande uit vier achter elkaar gebouwde arbeidersblokken. De twee meest westelijk gesitueerde blokken van elk vijftientig woningen noemde men de Achterste Buurt, de andere twee blokken waren duidelijk minder lang en telden elk tien woningen; zij waren dichter bij huize De Zoom gebouwd en vormden

Koninginnedag 1919 in de Engelse Stad. Eerste rij, in het midden, met wit overhemd en helm, de vader van Wim van Elst. (Collectie Wim van Elst.)

samen de Voorste Buurt. Een duidelijke beschrijving van de toenmalige situatie wordt door Martin Brink gegeven in *Oud Veenendaal* op pagina 38-49, 56-65, en 69-71 (1988). Ook verwijs ik graag naar een foto van W.A.J. van Son, genomen op Koninginnedag 1919. De foto is afgedrukt in nummer 2 van *Oud Veenendaal* (1988) en in *Kent u ze nog... de Veenendalers* van Rik Valkenburg (1972). Helaas vermeldt laatstgenoemde hierbij abusievelijk, dat het om een opname gaat tijdens de onafhankelijkheidsfeesten in 1913. Duidelijk zijn twee blokken van de Achterste Buurt zichtbaar.

Van Ojik-van Remmerden

Aalbert van Remmerden overleed in Veenendaal op 10 augustus 1883. Zijn kinderen groeiden in ons dorp op en besloten op een gegeven moment te gaan trouwen. De achtergebleven Adriana van Sandijk werd op 10 september 1886 ambtshalve uit het bevolkingsregister van Veenendaal uitge-

schreven omdat zij waarschijnlijk met haar zoon Dirk en zijn gezin vertrokken was naar Duitsland. Van haar is verder niets meer bekend. Ook de familienaam Van Remmerden komt in de registers van 1891 tot 1910 niet meer voor.

Gerritje van Remmerden stapte op 22 oktober 1881 in het huwelijksbootje met Peter van Ojik, geboren te Veenendaal op 12 november 1859. Hij was een zoon van Cornelis van Ojik en Willemijntje Anbeek en zal, gezien zijn beroep van fabrieksarbeider, katoenwever en getouwbaas, eveneens bij de VSW werkzaam zijn geweest.

Peter van Ojik had bij het loten voor de militaire dienst het lage nummer 10 getrokken. Hij behoorde tot de lichting 1879, werd op 7 mei van dat jaar ingelijfd bij het eerste Regiment vesting Artillerie en was bij zijn huwelijk dus militair. In de huwelijksakte wordt vermeld dat de commandant van zijn legeronderdeel hem schriftelijk toestemming had verleend tot het aangaan van een huwelijk. De getuigen waren Matthijs van den

De Molenstraat, circa 1910. Op de ansichtkaart staat abusievelijk Achterkerk. (Collectie Gemeentearchief Veenendaal.)

Heuvel, 54 jaar, arbeider, oom van de bruidegom; Matthijs Anbeek, 25 jaar, fabrieksarbeider, neef van de bruidegom; Dirk van Remmerden, 28 jaar, fabrieksarbeider, broer van de bruid en Zeger van Remmerden, 24 jaar, eveneens broer van de bruid, allen wonende in Veenendaal.

De moeder van de bruidegom, de vader van de bruid en de eerste getuige hebben de huwelijksakte niet ondertekend, omdat zij niet hadden leren schrijven. Wie wél tekende, was A.H. Metelerkamp. Hij was van 1874 tot 1884 burgemeester van Veenendaal en voltrok als ambtenaar van de burgerlijke stand het huwelijk tussen Peter van Ojik en Gerritje van Remmerden.

Molenstraat

Het pas getrouwde paar vestigde zich van meet af aan in de wijk Molenbrug. Eerst op het adres Molensteeg B 37f, daarna op nummer F 174, dat later tot Molenstraat 11 werd omgenummerd. Dat betekent dat Gerritje van Ojik-van Remmerden tachtig jaar in hetzelfde huis heeft gewoond, precies tegenover De Heuvel.

Als de kleinkinderen nu terugdenken aan het huis van opa en opoe Van Ojik aan de Molenstraat, hebben ze het over "dat lage huisje". Dat is blijkbaar de indruk die zij van deze woning hebben overgehouden. Met een van hen, mevrouw Geertruida (Truus) van de Bovenkamp-van Ojik, had ik een geanimeerd gesprek. Zij herinnert zich de woonkamer met de twee bedsteden nog als de dag van gisteren en weet te vertellen dat men vanuit deze woonkamer de zolder kon bereiken met behulp van een losse, houten trap. Door oude Veenendalers werd zo'n trap een leer genoemd. Later werd deze vervangen door een vaste trap naar boven. En toch zal het huis niet zo klein geweest zijn, want er werden hier maar liefst negen van de tien kinderen geboren en ze groeiden er ook op, zij het niet onder de meest gerieflijke omstandigheden.

Vier jongens en zes meisjes

Cornelis van Ojik. Hij werd op 6 maart 1882 geboren in wijk A, nummer 156, dat wil zeggen in het huis van zijn grootouders Van Remmerden in de Engelse Stad. Helaas overleed hij hier op 13 juli van hetzelfde jaar.

Cornelia van Ojik, geboren op 16 mei 1883 in wijk B, nummer 37. Zij trouwde met Abraham van Barneveld.

Adriana van Ojik, geboren op 23 augustus 1886. Na het overlijden van haar zuster Alberta trouwde Adriana met haar zwager Gerrit Achterberg.

Willemijntje van Ojik, geboren op 8 oktober 1888 op Molensteeg F 174. Zij was van beroep garenspoelster.

Alberta van Ojik, geboren op 20 maart 1891, sajetspinster, overleden te Veenendaal op 30 mei 1918. Zij was gehuwd met de kleermaker Gerrit Achterberg. Laatstgenoemde hertrouwde met zijn schoonzuster Adriana van Ojik.

Tijmetje Marselia Grada van Ojik, geboren op 12 oktober 1893, garenspoelster en dienstbode. Haar man was Gerrit van Laar.

Cornelis van Ojik, geboren op 6 december 1895. Van beroep was hij winkelbediende, magazijnchef en manufacturier. Op 11 februari 1933 huwde hij met Hendrika Slotboom.

Wilhelmina Johanna van Ojik, geboren op 22 juli 1899, dienstbode. Zij vertrok naar Heemstede en trouwde daar met Jan Bijman.

Peter Gerrit van Ojik, geboren op 9 oktober 1902, van beroep bosjesmaker. Hij trouwde op 9 juli 1927 te Veenendaal met Elizabeth van Leeuwen en na haar overlijden ging hij een tweede huwelijk aan met Cornelia Kroesbergen.

Albert Johan van Ojik, geboren op 10 juli 1904. In het bevolkingsregister staan voor hem de beroepen kantoorbediende en koopman in manufacturen vermeld. Op 22 september 1927 trad hij in zijn geboorteplaats in het huwelijk met Hendrika Aletta Pietertje Heij.

Van alle kinderen bleef alleen Willemijntje in het ouderlijk huis wonen. Ze bleef ongetrouwd en na het overlijden van Peter van Ojik op 20 maart 1946 zorgde zij op een liefdevolle manier voor haar moeder. Door de kleinkinderen wordt met diep respect over hun tante Mijntje gesproken.

Toilet

Onvergetelijk is en blijft voor Truus ook het houten toilet (de poepdoos) achter het schuurtje in de tuin. Geen prettig idee als je daar 's avonds vóór het naar bed gaan in het donker naar toe moest lopen. Over de plee, want zo werd het

Het echtpaar Van Ojik-van Remmerden, omstreeks 1900.
(Collectie familie Van Ojik.)

toenmalige sanitair ook wel genoemd, zouden smeulige verhalen zijn te vertellen. Persoonlijk kan ik mij herinneren dat mijn vader en grootvader ons de taferelen bij wijze van spreken lieten meebelevan die zich konden voordoen wanneer het houten geval op de kruitwagen naar het land moest worden gebracht en de inhoud daar met behulp van een gieremmer over de zwarte grond moest worden verspreid. Voor onze huidige generatie, die de beschikking heeft over de meest moderne sanitaire voorzieningen en gebruik kan maken van een perfect rioleringssysteem, is het haast niet meer voor te stellen dat men nog geen honderd jaar geleden zo primitief te werk moest gaan.

Truus van de Bovenkamp kan nog meer verhalen over Molenstraat 11 en denkt daarbij terug aan de oorlogsjaren. Een moeilijke periode voor

het gezin van haar ouders Peter Gerrit van Ojik en Elizabeth van Leeuwen, die op dat moment samen twee dochters hadden: Truus en Gerrie. In 1939 werd haar moeder ziek en moest in het sanatorium worden opgenomen. Vader besloot met Gerrie bij opa en opoe Van Ojik in te trekken en Truus bij familie onder te brengen. In 1942 overleed haar moeder en kwam Truus ook naar Molenstraat 11.

Het huis was inderdaad klein en beide grootouders waren de tachtig reeds ruim gepasseerd, maar wat was er veel mogelijk! Truus ziet in gedachten de situatie opnieuw voor zich: tante Mijntje in de ene bedstee, Gerrie in de andere, zij en vader in een bed op zolder en voor opa en opoe van Ojik was er nog een plekje op de zolder beschikbaar.

Tot 1945 hebben ze op Molenstraat 11 gebivakkeerd. Peter Gerrit van Ojik is toen hertrouwd. Opa van Ojik overleed het jaar daarop.

De honderdste verjaardag

Gerritje van Ojik-van Remmerden vierde haar honderdste geboortedag met haar acht nog in leven zijnde kinderen, hun partners en de zeven-entwintig kleinkinderen. Alhoewel *De Vallei* van 2 en 11 maart 1960 maar summier aandacht besteedde aan dit niet alledaags gebeuren, wordt wel duidelijk dat de belangstelling enorm was. We lezen: "Een groot aantal bloemstukken en gelukstelegrammen werden in de loop van de dag aan haar adres bezorgd, terwijl vrijwel alle familieleden, waaronder uit Canada, naar het kleine huisje in Veenendaal waren gekomen om deze uitzonderlijke dag te herdenken. Ook kreeg de jarige bezoek van een aantal plaatselijke predikanten en burgemeester A. Bakker, die in de middaguren zijn felicitaties aan kwam bieden. Het was de gehele dag een komen en gaan, zodat de honderdjarige niet over gebrek aan belangstelling te klagen had."

Toen mevrouw Van Ojik 101 en zelfs 102 jaar mocht worden, verschenen in de krant opnieuw berichten van gelijke strekking en steeds weer werd gewezen op de bijzondere manier waarop zij door haar dochter Mijntje, die zelf al ver over de zeventig was, werd verzorgd.

De gezondheid van de hoogbejaarde was geluk-

kig redelijk goed te noemen. Voor familiegebeurtenissen had zij nog altijd volle belangstelling. En haar geheugen was prima in orde. Graag mocht Gerritje van Ojik-van Remmerden vertellen over de oude tijd en over Maurik in de Betuwe, de plaats waar zij als kind woonde. Toen Veenendaals oudste inwonster 102 jaar werd, verscheen uiteraard weer een artikeltje over haar in de krant en daarin werd gewezen op haar slechte gezichtsvermogen. Ik citeer: "Hoewel ze al tien jaar niet meer kan zien en haar gehoor niet zo scherp meer is, begrijpt ze alles nog uitstekend. Eén van de liefste bezigheden van haar is het beluisteren van een preek via de radio. Regelmatig slaapt zij een paar uurtjes, maar voor de rest van de dag zit zij in haar leunstoel dicht bij de kachel. Zij kent vrijwel alle psalmen nog en die zingt ze ook nog graag."

Gerritje van Ojik-van Remmerden overleed op 13 februari 1963 in haar huisje op Molenstraat 11, een maand voordat zij 103 jaar zou worden. Ze werd bij haar man begraven op de alge-

mene begraafplaats aan de Munnikenweg te Veenendaal in graf nummer E 15. Onder haar naam op de grafsteen staat Psalm 73:24: "Gij zult mij leiden door Uw raad; en daarna zult Gij mij in heerlijkheid opnemen."

Dochter Willemijntje van Ojik overleed op 24 juni 1975 in de ouderdom van 86 jaar. Zinvol is het dat de familie haar liet bijzetten in het graf van haar ouders.

Door het heengaan van Gerritje van Ojik-van Remmerden werd Willem Cornelis van Doorn de oudste ingezetene van ons dorp. Een dag later, op 14 februari 1963, stierf hij echter op 99-jarige leeftijd. Op 21 februari zou hij 100 jaar zijn geworden.

Twee van Gerritje van Ojiks zonen, Cornelis en Albert Johan, hebben een groot deel van hun leven op markten doorgebracht als koopman van manufacturen. Peter Gerrit van Ojik werkte op de Ritmeester Sigarenfabriek en was in Veenendaal een bekend en gewaardeerd persoon. Hij was van 1953 tot 1970 lid van de Veenendaalse gemeenteraad namens de Christelijk-Historische Unie (CHU) en diende de Nederlandse Hervormde Gemeente vierentwintig jaar lang als ouderling.

Het echtpaar Van Ojik-van Remmerden met hun dochter Willemijntje van Ojik, omstreeks 1930.
(Collectie familie Van Ojik.)

Bewegend verleden

Dat oude filmbeelden aantrekkingskracht uitoefenen op onze leden, werd op de ledenbijeenkomst van 22 juni weer eens bewezen. Circa 175 bezoekers, zowel leden als niet-leden, stroomden de binnentuin van verpleegtehuis De Meent binnen. Gelukkig kon iedereen een plaatsje vinden.

DOOR INEKE VAN SCHUPPEN

Voorzitter Henk van 't Veld heet de aanwezigen van harte welkom en begint de avond met enkele huis-

houdelijke mededelingen. Het nieuwe boek van wijlen Wout Jansen, *Een Gelders Verhaal. Meester Van de Westeringh en Gelders Veenendaal*, komt binnenkort uit.

Het bestuur is druk bezig met de beheervorm van het toekomstige Cultuurcluster 1: de bibliotheek, de kunsttuin, Het Kleine Veenloo en ons documentatiecentrum komen onder één dak in de oude Hollandiafabriek. Ook de planning van de inrichting vergt de nodige aandacht.

Door het Erfgoedhuis Utrecht wordt een pilot-project op het Christelijk Lyceum Veenendaal (CLV) opgezet, dat beoogt leerlingen van het Voorbereidend Middelbaar Beroeps Onderwijs (VMBO) onderzoek te laten doen naar de plaatselijke geschiedenis in de jaren 1930-1950. We

hebben onze medewerking toegezegd. Tevens participeert de HVOV in een brainstormcommissie die zich wil inzetten voor het bewaren van graf- en gevelstenen en andere kleine monumenten: 'Veenendaal in Steen'.

Hoewel hij deze avond niet aanwezig kon zijn, neemt de voorzitter toch afscheid van bestuurslid Jaap Pilon. Hij is afgetreden nu hij wethouder is geworden. Hij werkte enthousiast mee aan de beide lustrumboeken en op de laatste twee lustrumavonden liet hij ons meegenieten van zijn jeugdhervindingen in het Veenendaal van de jaren vijftig.

Begrafenis

Deze avond staat echter in het teken van het bewegend verleden. Veel gebeurtenissen zijn door Veenendalers in de afgelopen decennia vastgelegd op celluloid. De filmcommissie, de heren Slok en Brands, hebben kans gezien uniek filmmateriaal bij elkaar te brengen. Cor Slok, die vanwege zijn zestigste verjaardag niet aanwezig kan zijn, blijkt een meester in het digitaliseren van het materiaal. De apparatuur wordt bediend door Hennie Henzen.

Vóór de pauze kunnen we meegenieten met een stukje

De lijkwagen. (Foto van computerscherm: Cor Slok, 2006.)

De rouwstoet op de Kerkewijk net na de kruising met de J.G. Sandbrinkstraat richting de Markt.
(Foto van tv: Hennie Henzen, 2006.)

familieleven van de oprichter van de Ritmeester Sigarenfabrieken, Jochem van Schuppen. Indrukwekkend zijn de beelden die van zijn begrafenis zijn gemaakt.

Er is ook een filmpje over het fabricageproces van de VSW. De onbekende die het productieproces met heen-en-weer schietende ogen volgt, blijkt controleur Jan Welles te zijn. Vervolgens komt de mobilisatie aan bod. Er zijn beelden te zien vanuit De Korenbeurs de Hoofdstraat in. Martin Brink pakt spontaan de microfoon en kan de aanwezigen veel achtergrondinformatie verschaffen. We zien het oude Eltheto, het neergestorte Duitse vliegtuig aan de Slaperdijk, maar ook soldaten die zich met schaatsen vermaken op het Benedeneind.

Bijenmarkt

Na de pauze komt uiteraard ook de bijenmarkt uitgebreid aan bod. Deze markt, eens de grootste van Europa, haalde regelmatig het Polygoonjournaal in de bioscoop. Op de toen-

malige locatie aan de Nieuweweg wordt serieus onderhandeld door de imkers. Bijzonder is dat dit stuk film een geluidsopname betreft.

Deftige heren in zwarte pakken lopen in 1937, als Ritmeester zijn vijftigjarig bestaan viert, over de Kerkewijk. De schutterij lost saluutschoten op de Markt ter gelegenheid van de geboorte van prinses Irene, maar we zien ook hoe op diezelfde Markt de paarden gevorderd worden door de Duitsers. Veel paarden komen van stalhouderij De Haas. Zelfs in de oorlog, in 1943, gaat het Ritmeesterpersoneel een dagje uit, kersen eten in de Betuwe, maar ook tijdens de bevrijding is er behoorlijk wat gefilmd. De intocht van de Canadezen en de aftocht van de Duitsers zijn te zien, evenals de optochten met versierde wagens ter gelegenheid van de verjaardag van koningin Wilhelmina op 31 augustus 1945.

Een filmpje over het productieproces van de Frisia is destijds van onvervalst Veens commentaar voorzien door de heer Bouman. Dat de beelden enkele seconden achterlopen bij het geluid,

De schutterij op de Markt, 1939. (Foto van tv: Hennie Henzen, 2006.)

mag de pret niet drukken.

In 1956 is het huwelijk gefilmd van de heer en mevrouw Van Amerongen-Versteeg. We zien beelden van de Zandstraat, de Valleistraat en de Julianastraat. De Hollandiafabriek, de afgelopen tijd zo dikwijls in het nieuws, prijkt nog in zijn volle glorie aan het Verlaat. Ook tijdens schoolfeestviteiten staan ouders klaar met de filmcamera. Verkiezingen op de Rehobothschool omstreeks 1966, diverse Koninginnedagvieringen op de Groen van Prinstererschool en een Lampegietoptocht van Het Geerhofke in de jaren zeventig, dat alles komt letterlijk voorbij.

Oproep

Na afloop van het filmgebeuren doet voorzitter Henk van 't Veld een oproep aan de aanwezigen om filmmateriaal beschikbaar te stellen. Op deze avond is weer bewezen hoe belangrijk het is historisch materiaal voor het nageslacht te bewaren. De heren Wout Brands (telefoon: 513650) en Cor Slok (telefoon: 513062) zitten klaar om aanmel-

dingen te ontvangen.

Rest de voorzitter niets anders dan de aanwezigen een van harte welthuis toe te wensen. Tijdens de volgende bijeenkomst op 21 september a.s. zal jhr P.A.C. Beelaerts van Blokland de lezing verzorgen.

Titelscherm van de Frisiafilm.
(Foto van tv: Hennie Henzen, 2006.)

Het laatste woord

'Gelders' en 'Stichts' zijn twee begrippen die op de eerstvolgende ledenvergadering vaak te horen zullen zijn. 'Gelders' als we als Historische Vereniging met steun van de Stichting Het Veenese Boek en de Rotary Club Veenendaal-Regio een nieuwe uitgave zullen presenteren. 'Stichts' als een inleiding over het Sticht gehouden zal worden door een bekende Stichtenaar.

DOOR HET BESTUUR

Tot 1960 behoorde het grootste deel van onze woonplaats tot de gemeente Veenendaal, gelegen in Utrecht, dat ook wel het Sticht wordt genoemd. Een kleiner oostelijk deel maakte deel uit van de gemeente Ede, gelegen in Gelderland. Over Stichts Veenendaal is al heel wat gepubliceerd, maar Gelders Veenendaal is tot nu toe nauwelijks in beeld gebracht. Daar komt op 21 september verandering in, als we het boek presenteren van wijlen Wout Jansen, *Een Gelders Verhaal. Meester Van de Westeringh en Gelders Veenendaal*.

Het boek is gebaseerd op de herinneringen die zijn moeder, Bets Jansen-van de Westeringh, aan het papier toevertrouwde en op een zoektocht van Wout in de archieven van Ede en Veenendaal. Niet alleen het reilen en zeilen van de openbare 'Gelderse School' komt aan de orde, ook een stukje familiegeschiedenis en verder uitvoerig de zienswijze van Wout op het wel en wee van Gelders Veenendaal in de jaren 1900-1940. Wat was er te merken van de Eerste Wereldoorlog, de schoolstrijd, de crisisjaren, de Tweede Wereldoorlog? Hoe was de verhouding tussen Gelders en Stichts Veenendaal? Hoe veranderde het beeld van Gelders Veenendaal met zijn straten, zijn stinkende Grift en zijn vele bruggen? Hoe was het dagelijks leven er ingericht, voor en na de komst van de elektriciteit, de aansluiting op de waterleiding? Veel documenten en foto's brengen de boeiend en begrijpelijk vertelde geschiedenis soms heel dichtbij. Nadat

de voorzitter mevrouw Jansen het eerste exemplaar ter hand heeft gesteld, geeft hij het woord aan jhr P.A.C. Beelaerts van Blokland. Zijn lezing heeft als titel: 'Een zienswijze bij het Sticht'. Een gebied waarin je leeft, behoort veelzeggend te zijn. Door op zoek te gaan naar hetgeen een territorium inhoud geeft, zoals het landschap, de gebouwde omgeving, de bewoners en hun activiteiten, de cultuur gaat je woongebied je meer en meer aanspreken. Je ontwikkelt een eigen zienswijze bij je ontdekkingsreis. De heer Beelaerts zal ons meenemen op zijn zoektocht en de provincie - 't Sticht waartoe Veenendaal behoort - als grond- en woongebied tot leven wekken. Bij de beschouwing zal de cultuur niet worden overgeslagen, maar ook dan blijft het beeld incompleet. Er blijft veel te ontdekken over en bij een verdergaande ontwikkeling treden verschuivende beelden op. Ook dit zal ter sprake komen. De inleider hoopt sporen uit te zetten waardoor de luisteraar geboeid zijn eigen zoektocht begint of voortzet.

Alle leden zijn van harte welkom op:

- **Donderdag 21 september**
- **Ledenbijeenkomst HVOV**
- **Jhr P.A.C. Beelaerts van Blokland:**
'Een zienswijze bij het Sticht'
- **De Meent, Grote Beer 10**
- **Aanvang: 19.45 uur**
- **Toegang gratis**

Donderdag 23 november is er een Tussen Kunst en Kitsch-avond.

Oud Veenendaal

November 2006

- 21e jaargang, nummer 4
verschijnt 4 maal per jaar

REDACTIE

Kees-Willem Bruggeman
Gert Groenleer
Ineke van Schuppen
Cor Slok
redactie@oudveenendaal.nl

BESTUUR

Dr H. van 't Veld, voorzitter
Mevr. G.M.J. van Schuppen-Diepeveen, secretaris
Mr R. Ottens, penningmeester
D.J. Bouwhuis
W. Brands
C.J. Slok

Secretariaat:

Eekwal 3, 3904 DL Veenendaal,
telefoon 0318 511066

Ledenadministratie:

Berry Henzen, Paddestoelenlaan 110, 3903
GG Veenendaal, telefoon 0318 527491

Werkgroepen en commissies:

D.J. Bouwhuis, Bezaan 1, 3904 PA Veenendaal,
telefoon 0318 528830

Postbank:

Nr. 4043117, t.n.v. Historische Vereniging Oud
Veenendaal

De contributie bedraagt € 15,- per jaar.

Losse nummers van dit blad € 3,40.

Het lidmaatschap van de vereniging loopt gelijk met
het kalenderjaar.

Opzegging alleen schriftelijk en tot vier weken vóór
het begin van het nieuwe verenigingsjaar.

Druk: Drukkerij van Ree B.V., Veenendaal

Niets uit deze uitgave mag worden gereproduceerd
zonder schriftelijke toestemming van de redactie.

ISSN: 0926-2857

Historische Vereniging Oud Veenendaal

Inhoud

94	Om te beginnen De redactie
96	De schijnwerper op... (2) G.M.J. van Schuppen-Diepeveen
103	Bijzonder belicht H. Henzen
105	De open rekendag van het Veenraadschap E. van Engelenburg
109	Uitgelezen G.C. Groenleer
111	Honderdjarigen in Veenendaal (7) W.C. van Elst
120	Gelders en Stichts G.M.J. van Schuppen-Diepeveen
122	De werkplaats H. van 't Veld
124	Het laatste woord Het bestuur

Om te beginnen

De lucht in Veenendaal moet ondanks de vele fabrieken toch wel gezond zijn geweest. Hoe is het anders mogelijk dat zo veel inwoners zich in de rij van eeuwelingen hebben kunnen scharen. Wim van Elst is nog lang niet uitverteld over het leven van onbekende Veenendalers die toch voor een boeiend verhaal zorgen. In de zevende aflevering van Honderdjarigen in Veenendaal is Jan de Kleuver aan de beurt.

DOOR DE REDACTIE

In onze nieuwe serie *De schijnwerper op...* wordt Jochem van Schuppen voor het voetlicht gehaald. Zonder zijn bruisende energie en zakelijke initiatieven zou het economische leven in Veenendaal er wel eens heel anders uit hebben kunnen zien. De snelle groei van zijn sigarenfabriek De Nijverheid, zoals Ritmeester toen nog heette, zorgde ervoor dat in het crisisjaar 1939 1.700 mensen hun brood konden verdienen in de sigarenbranche. In die jaren was de bolknak, die als eerste door Ritmeester op de markt werd gebracht, een doorslaand succes. Niet alleen Veenendalers werkten er, ook werkloze sigarenmakers van buiten Veenendaal, uit Kampen en Culemborg bijvoorbeeld, konden er aan de slag. De bekende dominee Overduin stond in Kampen en hij was bevriend met Jochem van Schuppen. Op zijn voorspraak werden tal van sigarenmakers naar Veenendaal gehaald. De De Savornin Lohmanstraat ontstond toen, want deze nieuwe werknemers hadden woonruimte nodig.

Wat zou dit blad zijn zonder de foto's uit het HVOV-archief. Weer doen we een beroep op u als lezer vooral te reageren als u mensen herkent of andere informatie omtrent een van de foto's kunt verschaffen. Het archief berust op het moment nog bij Hennie Henzen, maar zowel hij als wij kijken in spanning uit naar het nieuwe documentatiecentrum. Hennie besteedt veel tijd aan de totstandkoming ervan en daar zijn we hem zeer erkentelijk voor. Het feit dat alles wat de vereniging in de afgelopen jaren bij elkaar heeft gebracht gemakkelijk toegankelijk zal worden, is van grote toegevoegde waarde. We houden u

op de hoogte van de vorderingen. Als aanwinst noteren we graag een van de laatste exemplaren van de dvd Ritmeester Veenendaal *Als de rook om je hoofd is verdwenen*. Het betreft een schenking van de heer Nico van Manen, waarvoor we hem hartelijk danken.

Elleke van Engelenburg heeft zich ook dit keer niet onbetuigd gelaten. Zij heeft het archief van het Veenraadschap der Geldersche en Stichtsche Veenen aandachtig bestudeerd en informeert u over de open rekendag van het Veenraadschap, een fenomeen waarmee de meesten van u niet bekend zullen zijn. Dat zal na het lezen van dit artikel anders zijn.

Elders in deze uitgave wordt verslag gedaan van de presentatie van *Een Gelders Verhaal. Meester Van de Westeringh en Gelders Veenendaal* door Wout Jansen. Het boek vult tevens de rubriek *Uitgelezen*. Onze voorzitter doet verslag van de werkzaamheden van de werkgroep Dialect en, zoals het hoort, krijgt hij ook weer het laatste woord.

Bij de redactie is ook nog de volgende brief binnengekomen.

"Geachte redeactie Oud Veenendaal,

Van 1951 tot 1970 ben ik opgegroeid in Veenendaal. Daarna woonde ik immer minstens 5 kwartier rijden van 't Veen.

Op familiebezoek deze week kreeg ik enkele lichte schokken toen ik door de wijken van Veenendaal reed. Verdorie, dacht ik, ben ik een paar maanden weg en ja hoor, hebben ze weer

enkele beeldbepalende panden gesloopt.

Op de hoek Kerkewijk-Rembrandtlaan miste ik het gebouw van De Kamper, IJzerwarenhandel en voorheen o.a. De Crawat. Bij het Vaartbrug-kruispunt was het mooie hoekpand van tandarts Valkenburg een grasveld geworden. En mijn MULO van De Vries, de Ichthus, was nu een huizenrij.

Een vriend van me liet me wat foto's zien van de gesloopte Mussenfabriek, door hem gemaakt voor het echt te laat is... Ik hoef u niets te vertellen over de rijke historie ervan.

Een beetje bozig en verdrietig reed ik 't Veen uit. Welke verrassingen krijg ik bij mijn volgende bezoek?

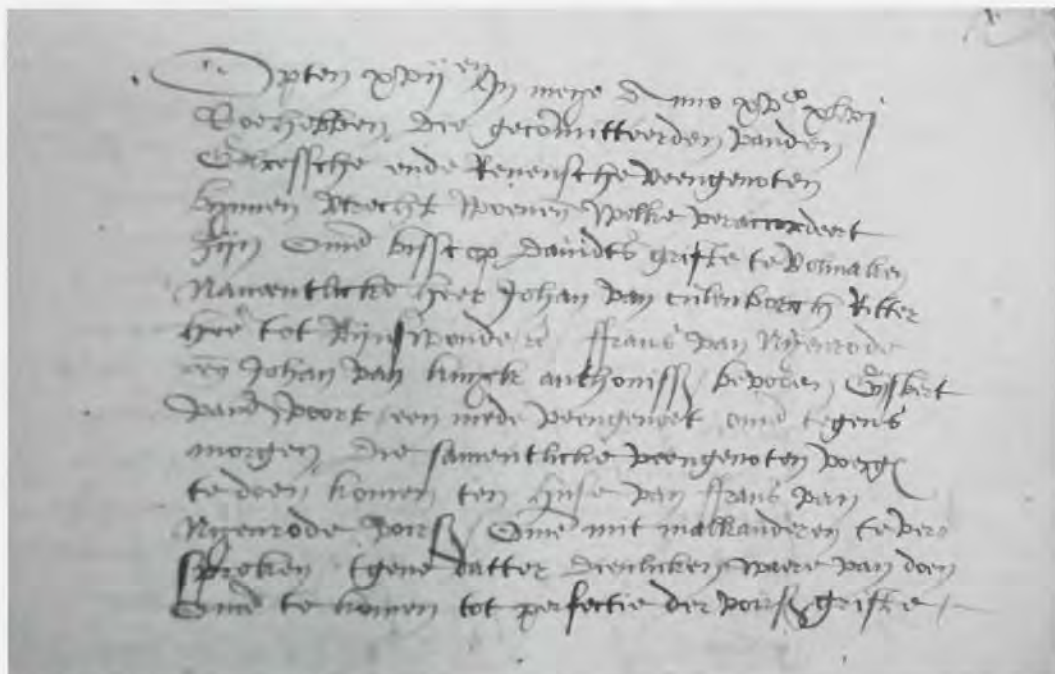
Als abonnee en lid van Oud-Veenendaal betaal ik geen contributie voor het aanschouwen van foto's van karakteristieke, inmiddels afgebro-

ken Veenendaalse panden. Leve de vooruitgang, maar eeuwig zonde, onomkeerbaar en treurig. Vereniging, Let Op Uwe Saec!l

Frans van Tuil
Enschede"

Noot van de redactie

Wij willen naar aanleiding van deze brief iets rechtzetten. De heer Van Tuil schrijft over de Crawat. Het latere pand van De Kamper is echter het eerdere pand van de Cavansa. Dat de briefschrijver - gelet op zijn domicilie - alle publicaties en de inspanningen van onze vereniging in het kader van de door hem genoemde problematiek heeft gemist, vinden wij jammer. Waarschijnlijk was dan de laatste alinea van zijn brief anders getoonzet.

Het oudste stuk uit het archief van het Veenraadschap, gedateerd 17 mei 1546. (Archief van het Veenraadschap der Geldersche en Stichtsche Veenen, inv.nr. 14, deel I, Gemeentearchief Veenendaal.)

De schijnwerper op...(2)

... een ondernemer wiens naam onlosmakelijk met de sigarenindustrie in Veenendaal verbonden is. Als in de jaren vijftig van de vorige eeuw schoolkinderen tijdens de aardrijkskundeles de kaart van de provincie Utrecht voor hun neus kregen, leerden ze dat bij Veenendaal de steekwoorden 'wol' en 'sigaren' hoorden. Voor het steekwoord 'sigaren' is Jochem van Schuppen grotendeels verantwoordelijk.

DOOR INEKE VAN SCHUPPEN

Jochem, roepnaam Job, werd geboren in Veenendaal op 8 september 1868 om twee uur 's nachts. Hij was de zoon van Hendrik van Schuppen en Grietje Beijer, die ten tijde van zijn geboorte al 43 jaar oud was. De grafsteen van het echtpaar Van Schuppen-Beijer ligt op de oude, als wandelparkje ingerichte, begraafplaats aan het Kostverloren.

Moeder Grietje had, zoals men dat noemde, het tweede gezicht. Zij had voorspellende gaven en schreef in 1876 *De Oordelen Gods over Nederland*, een niet gemakkelijk te lezen brochure, die in 1940 en 1975 nog werd herdrukt. Vader Hendrik had een manufacturenzaak onder aan de Markt. Zijn zonen Hendrik, Hein en Herman volgden de voetsporen van vader en gingen

ook in de textiel. Zoon Marinus, roepnaam Ties, vond een baan op het kantoor van de ontvanger van belastingen in Driebergen, maar voor Jochem moest een plaats worden gezocht. Een oude kennis van vader Hendrik, Wouter Geurts uit Opheusden, bracht uitkomst. De heer Geurts verbouwde en verwerkte tabak en kon Jochem op zijn plantage prima als volontair gebruiken. Op dit gebied werden zelfs mogelijkheden gezien voor Jochem in Oost-Indië. Maar de kennismaking met dochter Jans Geurts gaf de situatie een andere wending en de Indië-plannen werden op de lange baan geschoven.

De grafzerk van het echtpaar Van Schuppen-Beijer zoals die is te vinden op de oude begraafplaats aan het Kostverloren. (Foto: Cor Slok, 2006.)

Jochem wilde graag een eigen kerverij beginnen, maar om ook de sigarenfabricage te leren kennen ging hij een tijdje als volontair werken bij de sigarenfabriek van de Fa. Vos & Estopey in Utrecht. In 1887 realiseerde hij zijn droom om een eigen zaak te beginnen. Tegenover het oude postkantoor stond een gebouwtje van vier meter breed en twintig meter lang, waarin voordien de smederij van de familie Hendriks was gevestigd.

De Kerkewijk met het oude postkantoor (links), circa 1920. De foto is genomen in de richting van de Markt. Op de achtergrond is de waag nog zichtbaar. (Collectie Gemeentearchief Veenendaal.)

Het gebouwtje had een bovenverdieping en ook nog een zolderruimte. Op 20 september 1887 was de vestiging van de Fa. J. van Schuppen Hzn een feit. In eerste instantie liep het niet zo best met de rooktabak, maar Jochem was niet voor één gat te vangen: hij schakelde over op de fabricage van sigaren en al spoedig had hij twee sigarenmakers in dienst. De zaak groeide en dat bracht ook meer administratieve rompslomp met zich mee. Gelukkig was de oplossing daarvoor zeer nabij te vin-

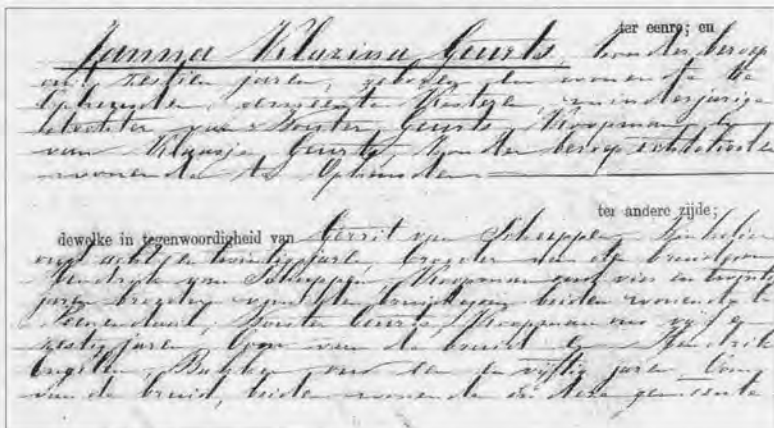
den: broer Marinus nam in 1889 de administratie onder zijn hoede en trad daarmee toe tot het bedrijf.

Huwelijk

Op 18 november 1887 trouwde Jochem met Jans Geurts, de dochter van Wouter Geurts. Jochem was negentien jaar en Jans was nog maar zestien. Haar ouders vonden haar nog te jong om samen te wonen met Jochem en daarom bleef

zij in Opheusden wonen, waar op 27 december van dat jaar het eerste kind, Ita, werd geboren. In 1890 werd ook het tweede kind, Wout, in Opheusden geboren. Er zijn aanwijzingen dat het echtpaar pas op 23 februari 1891 ging samenwonen in Veenendaal, waar ze nog tien kinderen kregen: Henk (1891), Ine (1895), Joop (1897), Jan (1899), Gert (1901), Mies (1904), Let (1906), Ad (1908), Tiny (1911) en Nan (1913). Ze betrokken in eerste instantie het huis Kerkewijk 63.

Samen vormden zij een warm en hecht gezin, dat vanaf 1927 in huize Middelowijk aan de Kerkewijk naast de Ritmeesterfabrieken woonde.

Een gedeelte van de huwelijksakte. (Akten burgerlijke stand gemeente Kesteren.)

De zonen Wout en Henk deden in respectievelijk 1906 en 1908 hun intrede in het bedrijf. Door het toenemend succes werd in 1910 besloten een groot pand te bouwen aan de Kerkewijk. Jochem vertelde daar vele jaren later over: "We deden de uitgaven van ruim 25 mille met een bezwaard hart, maar mijn zoon Wout sprak het profetische woord: "Vader, het zit zo weer vol!" Wout kreeg gelijk. In 1913 werd het nieuwe pand, Kerkewijk 65, in gebruik genomen.

Herinnering

In 1965 werd 25% van de Ritmeesteraandelen verkocht aan het Engelse Gallaher en toen in 1970 de resterende 75% ook werd verkocht, zette dochter Ita de herinneringen aan haar vader op papier. "Zo zie ik ons zitten aan de grote tafel in de eetkamer. Boven de tafel hing als eenig lichtpunt een petroleumlamp en de grote staande lampen op de schoorsteen brandden maar zelden. Vader las de courant, de Standaard vermoedelijk. Moeder en ik met wat naai- of handwerk. Wat de anderen uitvoerden, weet ik niet meer. Vermoedelijk huiswerk. De "kleintjes" lagen al in bed. Prompt om 8 uur kwam dan oom Ties binnen met de post. Samen met vader werd die besproken en als er veel bestellingen bij waren, spitsten we onze oren. Het is of ik vader nog hoor zeggen: "'s Jonge, als dat zo door gaat, halen we in deze maand net de zoveel duizend", het getal weet ik niet meer helaas. 't Is tegenwoordig "in" om de verleden tijd weer op te halen. Denk maar aan De Klop op de Deur en De Kleine Zielen van Couperus. En dan denk ik aan de twee, mag ik zeggen, grote zielen met een diep geestelijke achtergrond: vader en oom Ties. Wat hebben ze elkaar prachtig aangevuld, die twee broers, en wat zou de één zijn geweest zonder de ander. Vader, die er in weer en wind op

uittrok, oom Ties die thuisbleef, de administratie verzorgde en de puntjes op de i zette. En zo ver ik weet in de beste harmonie."

Zij memoreerde hoe de kinderen van beide broers elkaar als de oom Joppen en oom Tiesen aanduiden en ze besloot haar verhaal met de woorden waarmee Jochem altijd zijn brieven besloot: "Weest allen in alles Gode bevolen."

Vakantie

Hoewel Jochem regelmatig op vakantie ging, verlangde hij toch altijd weer terug naar het gewone leven in Veenendaal. Hij ging graag naar Noordwijk, maar in 1938 was hij in Klosters te vinden, waarvandaan hij schreef: "Skiën en schaatsen rijden geen gebrek. Ik heb één baantje met Ad gereden, maar dat beviel me niet erg. De schaatsen gleden uit en ik voelde me erg onveilig."

Op vakantie in Noordwijk. (Filmbeeld van computerscherm.)

Ita bracht met haar man, Karel Hardeman, een aantal jaren in Indië door. Haar vader gaf haar een bijbeltje met een gouden slot mee en de opdracht "een reisgids naar dat verre vreemde land". In juni 1929 voer zij met de boot van Indië naar Marseille, waar ze de trein zou nemen naar Rotterdam. Vader Job besloot met zoon Joop per boot naar Genua te gaan en van daar met de trein naar Marseille om Ita te verrassen. Helaas kwamen ze te laat in Genua aan: Ita was al onderweg naar Rotterdam. Jochem beschreef

zijn wederwaardigheden aan zijn vriend Lammert Hey. Er is niets nieuws onder de zon, want in deze brief schreef hij ook over zijn ergernis wat de jongere generatie betreft: "Joop en ik vinden dat het leven aan boord niet aansluit bij de sfeer waarin wij leven en ademen. We hebben een kennis, althans gedurig een ontmoeting met een Meneer uit Haarlem. 't Is althans een fatsoenlijk mensch, die nog geen enkele vloek deed. Ik zou onder deze omstandigheden niet graag een reis naar Indië maken. Gisteravond zaten we rustig een kop koffie en bier te gebruiken toen we opeens weer die grammofoon met een pak jongelui om ons heen kregen. Draaien en dansen, je wordt er wee van."

Crisisjaren

In zijn boek *Ritmeester Intimus* noemt Wim van Amerongen de jaren dertig van de vorige eeuw de belangrijkste jaren uit de geschiedenis van Ritmeester.

Omdat ook voor de sigarenindustrie de vooruitzichten somber waren, kwam Jochem met het idee iets geheel nieuws op de markt te brengen. Hij dacht aan een sigaar die qua vorm en kwaliteit moest afwijken van de bestaande modellen

en zo werd het idee voor de bolknak geboren. Er werd veel geëxperimenteerd en niet zonder resultaat: de bolknak leidde in deze moeilijke jaren een periode van hoogconjunctuur in. In

een tijd dat de gehele industriële wereld zich in een crisistoestand bevond, nam de productie bij Ritmeester een grote vlucht. Overal heerste grote werkloosheid, maar Ritmeester groeide in 1939 uit tot een bedrijf met 1700 werknemers.

RITMEESTER INTIMUS

W. van Amerongen

De voorkant van het in 1988 verschenen geschiedenisboek.

In 1936 overleed Jans aan een hersenbloeding. Ook daarover schreef Jochem in zijn brieven en uit alles bleek dat hij veel steun vond bij zijn geloof: "Naar omstandigheden maken we het

allen goed en vrij goed. Persoonlijk stemde mij de lege plekjes in ons grote huis wel weemoedig. Maar in doorsnee verkeer ik in vredige berusting ten opzichte van Hem, die naar Zijn eeuwige raad, als oppermachtig Souverein, het nu genoeg gevonden heeft en haar heeft thuisgehaald." Een maand later schreef hij: "Je mist bij alles zoo veel, zoo als je uit ervaring weet. Juist met vakantie had ik

veel voor haar te zorgen, meer nog als thuis, en dat vooral door haar slechte zien, en ik deed die kleine diensten zoo graag."

Zijn kleinkinderen herinneren zich Jochem als een betrokken en lieve grootvader. De sterke geloofsovertuiging werd door hem nooit aan zijn kleinkinderen opgedrongen. Hij vond het belangrijker dat ze menselijke normen en waarden respecteerden.

Middelwijck

Huize Middelwijck werd in de meidagen van 1940 in brand gestoken om schootsveld tegen de Duitsers te verkrijgen.

De villa Middelwijck na de brand in 1940. (Filmbeeld van computerscherm.)

In 1941 werd een nieuw Middelwijck gebouwd. In mei 1941 schreef Jochem hierover: "Het huis schiet aan de buitenkant goed op. Vanmiddag ben ik voor zoo ver de rommel het toelaat, door al de vertrekken gelopen. 't Is een aardig praktisch huis, alleen aan de kleinere ruimten zullen we eerst moeten wennen. In de tuin groeit het ondanks de koude vrij goed. Ik verlang niet zoo erg naar het alweer nieuwe. Toch trekt mij de buurtschap erg aan en de gemakkelijke ligging voor mijn werk, in het bedrijf en daarbuiten. Ik hoop dat God mij nog eenige tijd zal sparen."

De familieleden waren dol op hun honden. Er werd wel eens gekscherend gezegd dat, als je een

goede indruk op de Van Schuppens wilde maken, je de namen moest kennen van hun dienstbodes en hun honden. Toen in 1939 de hond Wladymir onverwachts overleed, schreef Jochem aan zijn dochter Nan: "Je kunt je indenken hoe wij dat vrolijke, goede en trouwe dier zullen missen. 't Is bijna niet te geloven. Ach die arme Wladie. Je kunt je Middelwijck zonder z'n witte wachter aan de ingang haast niet voorstellen."

De in 1941 herbouwde villa Middelwijck. (De familie Van Schuppen van 'Middelwijck', 1992.)

Jochem van Schuppen als voorzitter van de jubilerende schoolvereniging, zittend, in het midden, 1938. (Archief van de Vereniging ter bevordering van Christelijk Nationaal Schoolonderwijs, Gemeentearchief Veenendaal.)

Openbare functies

Ook in het openbare leven liet Jochem zich niet onbetuigd. Hij bekleedde eerst de functie van secretaris en vervolgens was hij tot aan zijn overlijden voorzitter van de Vereniging ter bevordering van Christelijk Nationaal Schoolonderwijs. Tijdens zijn voorzitterschap vonden in 1936 het afscheid van de heer Prins en de installatie van de heer Thoomes als hoofd van de Christelijke ULO plaats. Ook het 75-jarig bestaan op 25 november 1938 in Eltheto werd onder zijn voorzitterschap herdacht.

Gedurende bijna veertig jaar was hij afwisselend actief als diaken en ouderling in de Gereformeerde Kerk. Daardoor ontstond ook een sterke band met zijn vriend Lammert Hey, die meer dan vijftig jaar als ouderling aan de kerk verbonden was.

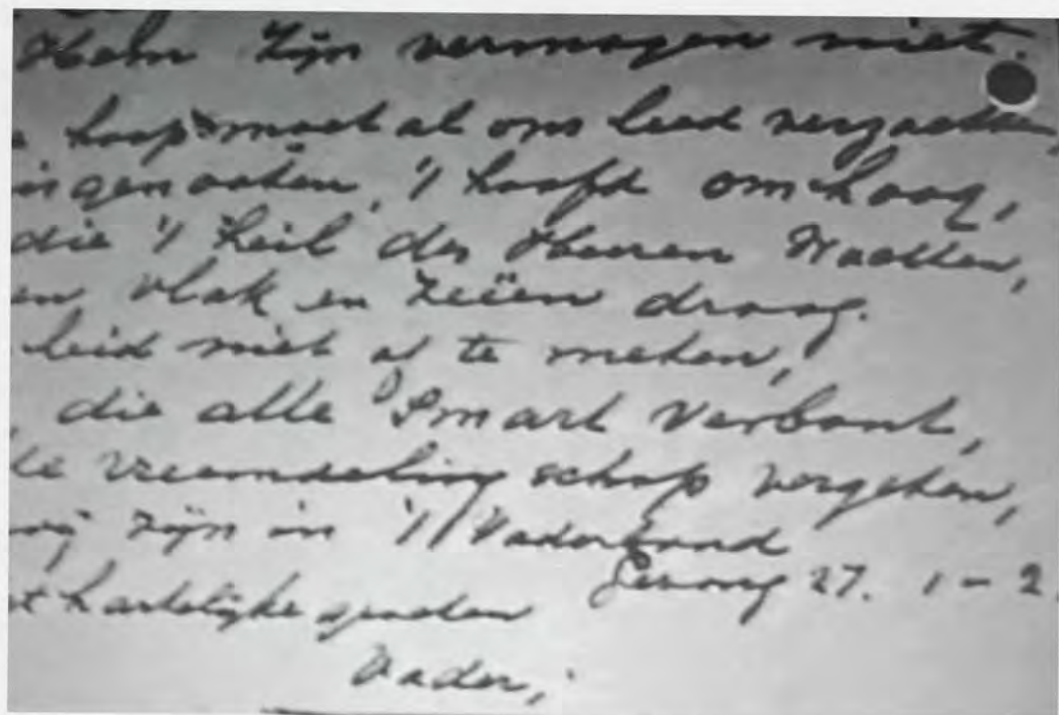
Ziek

In 1941 werd Jochem ziek. Hij moest worden bestraald in Amsterdam en omdat hij daar meer malen per week moest zijn, woonde hij er enige

maanden in een pension. In deze periode schreef hij veel brieven, waaruit bleek dat hij al snel beseftte dat er weinig kans was op volledige genezing. Ook toen bezag hij zijn toestand vanuit zijn vaste geloofsovertuiging. In juni 1941 schreef hij: "Ik voel me erg veilig in Gods hand. Graag wil ik nog wat blijven, voor de kinderen, het gezin, en als God mij de gezondheid en kracht zou verleen, ook graag voor kerk & school. Gelukkig is deze mijn begeerte niet van dwingende aard."

En op 6 juli 1941 schreef hij: "Ad is ook weer gekomen gisteren. Gezellig. Hij weet er altijd de stemming in te houden, en leeft uit zijn beginsel, bij al de fratsen. 't Is verbazend warm. Ik heb de bretels afgedaan en een oude riem aangedaan, geen vest, geen boord, net een oude waschbaas, maar 't bevalt me best en ik kom toch niet in 't publiek."

Op 12 november 1941 overleed Jochem van Schuppen. De beelden die van zijn begrafenis op 17 november op een familiefilm bewaard zijn gebleven, tonen een indrukwekkende rouwstoet van zwarte koetsen met zwarte paarden ervoor.

Het handschrift van Jochem van Schuppen. (Filmbeeld van computerscherm.)

Heel Veenendaal liep uit om afscheid te nemen van een man die zowel op zakelijk als op sociaal gebied van grote betekenis voor zijn woonplaats was geweest.

In 1962 vierde Ritmeester zijn 75-jarig bestaan. De directieleden Frans en Henk van Schuppen, zonen van Marinus, schreven in hun voorwoord in de jubileumuitgave: "Met bewondering en dankbaarheid zien wij terug op datgene wat de oprichters Jochem en Marinus van Schuppen tot stand hebben gebracht. Bewondering voor de feiten, maar nog meer voor de wijze waarop zij hun werk hebben gedaan. Hun geloof heeft een stempel gezet op hun leven. Dat betekende ook, dat zij bij terugslag rustig en vertrouwend bleven

en bij voorspoed bescheiden en dankbaar. Dat was het kenmerk van hun leven en de kracht waaruit zij konden putten."

We besluiten dit verhaal met een gevleugeld woord van Jochem van Schuppen: "Waar eendracht, liefde en onderlinge waardering gevonden wordt, mag op Gods zegen gerekend worden."

Bronnen

De familie Van Schuppen van 'Middelwijk'
Rik Valkenburg, *Daar krijg je geen tabak van*
Wim van Amerongen, *Ritmeester Intimus*
Gelders Archief, Arnhem
Gemeentearchief Veenendaal

Bijzonder belicht

Ook in dit nummer plaatsen we weer een aantal foto's uit de uitgebreide collectie van de Historische Vereniging. Weet u waar de foto's zijn genomen of wie erop staan? Bel dan met Gert Groenleer overdag (0318 538203) of 's avonds (0318 518204) of met Cor Slok 's avonds (0318 513062).

DOOR HENNIE HENZEN

Mevrouw L. van Silfhout-Jansen uit Ermelo meent van de groep op pagina 75 enkele personen te herkennen. In de zittende rij ziet zij geheel links de heer en mevrouw Chris Kroes (schilder). In de rij daarachter herkent ze de mevrouw die staat tussen de mevrouw met de hoed en de kalende heer in de zittende rij als juffrouw Vogel, de huisgenoot van de familie Vogelaar. De zevende mevrouw in de bovenste rij (van links naar rechts) is volgens mevrouw Van Silfhout een van de meisjes Wesselo.

De heer D.J. van Stuijvenberg uit Arnhem reageert op de foto boven aan pagina 76. De man in het midden die de kennelijk feestelijke handeling verricht, is burgemeester H.M. Oldenhof van Ede. De man daarachter (met wandelstok) is de wethouder bedrijven van Ede, de heer G.J. Jansen. Daarachter staat rechts (met hoed) zijn collega van openbare werken, de heer M. Wiegeraat en links (de grote man met kalend hoofd) het raadslid G. Bos. Rechts op de foto staat vóór de dame wethouder A. Rozenboom. Op dezelfde rij staat rechts van de man met de hoed wethouder

Wielraven. De redactie meende dat deze foto bij de Vemiez is gemaakt, maar twijfelt na de reactie van de heer Van Stuijvenberg. We doen een dringend beroep op onze lezers om nog eens goed naar de omgeving te kijken. Gelet op de vele hoogwaardigheidsbekleders uit Ede kan de foto ook in Gelders Veenendaal zijn gemaakt of misschien wel elders in de gemeente Ede. Wie geeft de oplossing?

Van de foto onder aan pagina 76 herkent de heer A.J. Beckerman in de agent linksvoor de heer Van de Brand. Daarnaast in het midden de heer P. Koedam en daarachter de heer Fr. Willemsen. Rechts vooraan marcheert de heer G. van Barneveld. Daarachter loopt zijn broer, de heer W. van Barneveld. Helemaal achteraan loopt de heer J. Visser.

Dan hebben we weer drie nieuwe opgaven voor u. De eerste foto is de oudste. Wie kent deze dames?

De tweede foto is uit het najaar van 1935. Volgens informatie gaat het om de zevende klas van meneer De Hengst, maar wie herkent de leerlingen?

De derde foto is voor Eltheto genomen. Wie weet wanneer de foto is gemaakt en ter gelegenheid waarvan? Ook is de redactie erg benieuwd naar de namen van de personen.

De open rekendag van het Veenraadschap

Toen ik twaalf jaar geleden begon te snuffelen in de Veense archieven, dacht ik dat het vroeger maar een bestuurlijk rommeltje was en dat er niets geregeld was. Nu, twaalf jaar verder, weet ik wel beter. Ook toen waren er bijvoorbeeld bestuursvergaderingen, ruim van tevoren aangekondigd en met agendapunten.

DOOR ELLEKE VAN ENGELBURG

In inventarisnummer 34 van het archief van het Veenraadschap der Geldersche en Stichtsche Veenen bevinden zich verschillende publicaties. Ze zijn te verdelen in de jaarlijks terugkomende publicaties en in eenmalige publicaties, zoals verkopen en aanbestedingen.

De publicaties omvatten de periode van 1660 tot 1890 en zijn allemaal handgeschreven. Een enkele is gedrukt. De publicatie wordt geschreven door de secretaris en daarna aan de schoolmeester ter hand gesteld, die zorgt voor het publiceren of de aflezing. Het publiceren gebeurt op het kerkhof of in de kerk, de aflezing is op een of meer zondagen in de kerk.

Convocatie

Een van de jaarlijks terugkomende publicaties is die voor de zogenaamde open rekendag. De eerste convocatie voor de open rekendag dateert van 3 oktober 1675. Dit wil niet zeggen dat er daarvoor geen open rekendag gehouden werd. In inventarisnummer 14 van hetzelfde archief, waarin zich het eerste tot en met eenentwintigste Veenregister (een soort notulenboek) bevindt, vinden we de eerste aantekening van een open rekendag in 1552. Vóór die tijd staan er wel vergaderingen in de veenregisters vermeld, maar staat er niet specifiek bij dat het om een open rekendag gaat. Deze vergaderingen worden meestal gehouden ten huize van Frans van Nijenrode aan de St. Jansbrug in Utrecht. Frans van Nijenrode behoort tot de eerste veengenoten met een inbreng van twaalf morgen in de Witte Eder venen.

Pas in 1552 wordt er gesproken van "den openen rekendach der veengenoten contribuant tot ter grifte by Rhenen". In 1556 wordt voor het laatst vergaderd bij Frans van Nijenrode. Uit andere bronnen is bekend dat hij omstreeks 1562 is overleden.

Tot 1600 wordt er geen vergaderplaats meer genoemd. Er kan echter van uitgegaan worden dat er altijd in Utrecht vergaderd wordt, omdat de meeste veengenoten daar wonen. In 1579 wordt niet voor de open rekendag, maar wel in andere teksten in het veenregister specifiek de stad Utrecht als vergaderplaats genoemd. Vanaf 1600 wordt de open rekendag steeds "binnen Utrecht" gehouden, maar de vermelding van een nadere locatie ontbreekt.

Locatie

In 1647 wordt door de geërfden van Veenendaal een verzoek ingediend om de open rekendagen voortaan in Rhenen te houden. Dit omdat er in Veenendaal inmiddels meer geërfden wonen dan in Utrecht. Het verzoek wordt in eerste instantie afgewezen.

Op 9 januari 1650 besluiten de geërfden de open rekendag voortaan "binnen Rhenen" te houden. Alleen in het geval dat "de wegen onveilig of het merendeel van die geërfdens wederom binnen de stad Utrecht sig bevonden", zal de open rekendag weer in Utrecht worden gehouden.

Op 8 oktober 1731 besluiten de geërfden en veengenoten op de open rekendag in Rhenen unaniem om de open rekendag in Veenendaal te houden, "tot wegneming en voorkoming van

ZYNE HOOGHEID

DEN HEERE

PRINCE van ORANGE en NASSAUW, Erf-Stadhouder der Vereenigde Nederlanden &c. &c. &c.

By Appointementen van dato den 22. Maart 1751. hebbende Gecommitteert en Geautoriseert, Mr. EVERARD VAN WACHENDORFF, St^e Griffier 's Hoofs Provinciael van Utrecht, hac vice te Convoceeren de Geërfden en Veengenooten der Gelderse en Stichtse Veenen, geleege by Rheenen, omme, ingevolge den Oſtroye en Privilegien &c. by Hooggemelte Syne Hoogheid den 11. Auguſty 1749. geaggreëert en geapprobeert, te procederen tot de Verkiesing van Veen-Raden, Cameraer, Secretaris, en het geen verder aldaer vaceert; Zoo worden alle Geërfden en Veengenooten, die ingevolge voorſz. Oſtroye en Privilegien vermeynen Gerechtigd te zyn tot het Verkiesen van Veen-Raden haer Stemme te mogen geven by deſe Geconvoceert, om op Donderdag die weſen ſal den 22. April 1751. des voornoens ten tien uren te Compareeren of Gemagtigden te ſenden in den Kerke van Veenendael, omme tot voorſchreve Electie te procederen nae behooren.

Veenendael den 27 Maert 1751.

*In kenniſſe van my, als door meer
hooggemelte Zyne Hoogheid
ad iſtum actum aangeſtelde
Secretaris*

J. S M I T H.

Te Utrecht Gedrukt, by WILLEM JAN REERS, Ordinaris Drukker der
Ed: Mog: Heeren Staten 's Lands van Utrecht, aan de Bakkerbrug, 1751.

Een van de weinige gedrukte publicaties: de oproep voor de vergadering tot verkiezing van veenraden en andere functionarissen op 22 april 1751, nadat Veenendaal veertien jaar niet bestuurd is geweest. (Archief van het Veenraadschap der Geldersche en Stichtſche Veenen, inv.nr. 34, Gemeentearchief Veenendaal.)

veele onnutte verteerungen en onordentelijkheden door deselve als bijnae alle in het veen en geen een tot Rhenen wonende". De open rekendagen worden tot 1737 ook daadwerkelijk in de kerk van Veenendaal gehouden.

Tussen 1737 en 1751 schijnt Veenendaal bijna onbestuurd te zijn geweest. In een brief van 22 maart 1751 aan de prins van Oranje schrijven Jochem de Bijll, Hendrik van Broeckhuijsen en Dirk van der Hart namens de geërfden dat "de huyshouding in Veenendaal, die circa veertien jaaren genoegsaam onbeheerd is geweest, weder conform de octroyen en privilegiën in haar ordre soude sijn gebracht". Al die tijd zijn er geen notulen bijgehouden en is er in het archief dus ook niets hiervan te vinden.

In bovengenoemde brief verzoekt men de open rekendag weer in Veenendaal te mogen houden en de 'veensaken' weer op orde te mogen brengen. De prins honoreert het verzoek en stelt mr Everard van Wachendorff, griffier van het Hof van Utrecht, aan om op de juiste gang van zaken toe te zien. De reden van het onbestuurde Veenendaal wordt niet genoemd.

De open rekendagen in Rhenen worden meestal gehouden in een herberg, eerst in De Koning van Denemarken en later in De Frisse Romer. Vanaf 1696 zijn de open rekendagen op diverse locaties in Rhenen gehouden, onder andere ten huize van burgemeester Wijkersloot in de Kruisstraat, bij schepen Laets, in herberg De Bock en wederom in De Koning van Denemarken.

De open rekendagen in Veenendaal, vanaf 1732, worden altijd "op het choor in de veenkercke" gehouden. Dit blijft zo tot de laatste publicatie in 1890.

Datum

De open rekendag wordt eenmaal per jaar rond Sint Michiel (29 september) gehouden. Veertien dagen vóór die datum wordt de convocatie op zondag in de kerk of op het kerkhof gepubliceerd en een week later nog eens.

De vergaderdag is op maandag en men begint vrijwel altijd om negen uur 's morgens. Voor de open rekendag worden alle "gequalificeerde geërffdens en veengenooten" uitgenodigd om "op gemelte plaatse en ure te compareeren offte

gemagtigdens te senden".

Uitzondering op de datum van Sint Michiel is de open rekendag van 1636. In 1635/1636 wordt Veenendaal namelijk getroffen door een grote pestepidemie. Op 20 september 1636 staat het volgende in het veenregister vermeld: "De veengenoten binnen Utrecht residerende, verstaen dat die van Venendael duer Hermen Brantsz, cameraer, den reeckendach aenbestemt hadde binnen Utrecht ten huysse van Steven Pelt, haerlieder secretaris, tegens manendach den Illen october eerstcomende, hebben daerjegens expresse geprotesteert daertoe nyet te willen verstaen, vermits sy volcomelijk onderrecht syn dat de contagiouse siecte aldaer soo grasseert, dat in 't Veen ontrent negenhondert personen, so jonck als out, syn gestorven, maer versoecken dat men daermede voor ses weecken ofte twee maenden tot nader bycompste metten reeckendach sal supercederen."

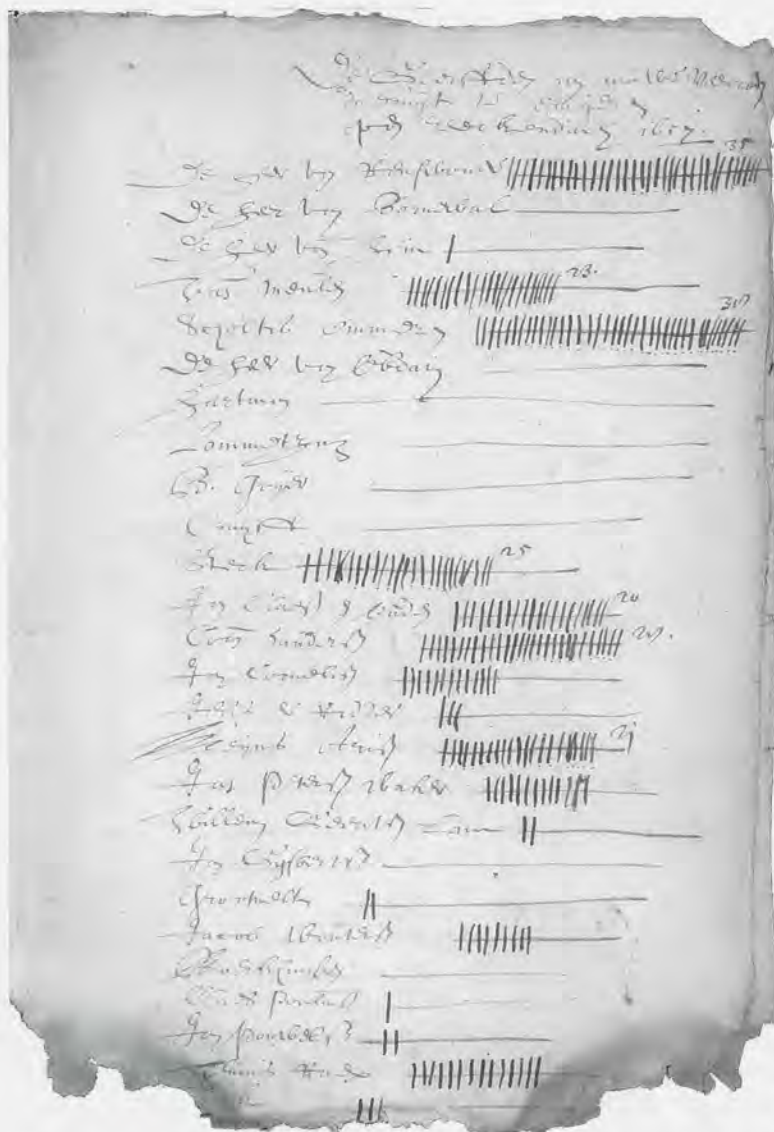
Uiteindelijk vindt de open rekendag pas op 16 januari 1637 plaats. Aangetekend wordt dat "die behoort hadde geweest te syn Michaëlis 1636 ende vermits die contagiuese sieckte tot noch toe is uitgesteld geweest".

Agenda

Tijdens de jaarlijkse open rekendag wordt door het Veenraadschap en zijn functionarissen over het afgelopen jaar rekening en verantwoording afgelegd aan de veengenoten, de bezitters en pachters van veengronden in Veenendaal. Daarnaast worden er voorstellen gedaan ('geproponeert') en besluiten genomen ('geresolveert'). Ook worden de veenraden alsmede de kameraar, directeur, contrarolleur en kerkmeester voor één jaar benoemd of herbenoemd.

Lijsten van de op de open rekendagen verkozen veenraden, kameraars, rekenmeesters, directeurs, controleurs en kerkmeesters, met opgave van de geërfden die aan de stemming hebben deelgenomen over de periode 1616-1890 (met veel hiaten), bevinden zich ook in het archief van het Veenraadschap.

De inhoud van de open rekendag verandert in de loop der tijd. Zo worden in 1675 nog geen nieuwe veenraden en functionarissen benoemd, maar later wel. De in 1675 ook nog aangekondigde

De uitslag van de stemming voor de veenraden op de open rekendag van 1657. (Archief van het Veenraadschap der Geldersche en Stichtsche Veenen, inv.nr. 51, Gemeentearchief Veenendaal.)

schouw of inspectie wordt vanaf 1680 apart gepubliceerd. Wel wordt in de convocatie voor de open rekendag meestal ook opgeroepen voor een vergadering over de jaarlijkse verpachtingen, die op dezelfde dag 's middags of daags na de open rekendag plaatsvindt. Vanaf 1680 betreffen de oproepen niet slechts de open rekendag en de jaarlijkse verpachtingen, maar worden bovendien "alle ende iijgelyck die

yetwes van haer edele collegie ofte veengeno- ten te eysschen hebben [eraan herinnerd] dat sij hetselve met behoorlij- cke specificatien ofte reeckeningen precies binnen den tijt van acht dagen ten huysse van den secretaris Boumeister sullen heb- ben in te brengen, op poene dat de nalatigen nae expiratie van den voorseide tijt niet sul- len werden gecoort ende noch een jaer moeten wachten". Dus de tim- merman die het afgelo- pen jaar gewerkt heeft aan het dak van de kerk, moet binnen acht dagen zijn rekening indienen. Doet hij dit niet, dan zal hij nog een jaar lan- ger op zijn geld moeten wachten. Wat dit laatste betreft is er toch wel veel veranderd in de afgelo- pen eeuwen.

Bronnen

Archief van het Veenraad- schap der Geldersche en Stichtsche Veenen, Gemeentearchief Veenen- daal:

Inventarisnummer 14: 1ste- XXXIste Veenregister - Registers van resolutiën der Veenraden en geërfdn, 1546-1854
Inventarisnummer 34: Publicatiën van de Veenraden betreffende de schouw, verpachtingen, aanbestedin- gen, vergaderingen, verkoopingn enz., 1660-1890
Inventarisnummer 51: Lijsten van de op de open reken- dagen verkozen Veenraden, kameraars, rekenmeesters, directeurs, controleurs en kerkmeesters, met opgaaft van de geërfdn die aan de stemming hebben deelge- nomen, 1616-1890

Uitgelezen

Dat er nu een boek is over Gelders Veenendaal, is een goede zaak. Want dat voorziet in een behoefte. Het is bovendien een goed boek. Dat het toch ook weer over Stichts gaat, is onvermijdelijk.

DOOR GERT GROENLEER

Een Gelders Verhaal. Meester Van de Westeringh en Gelders Veenendaal door Wout Jansen. Geïll., 160 p., Historische Vereniging Oud Veenendaal, ISBN 90-809732-3-8, € 9,95.

Zo gaat dat. Wout Jansen (1937-2006) vond, misschien op zolder, het papieren levensverhaal van zijn moeder. Al lezend groeide zijn belangstelling. Opa Van de Westeringh, het hoofd van de openbare Gelderse school, had hij gekend. Maar hij wilde meer weten. Waar kwam zijn grootvader vandaan? Welke rol speelde hij in Gelders Veenendaal? En hoe zag Gelders er uit tussen 1900 en 1940? Van het een kwam het ander. Het begon met een bezoekje aan Valburg en het eindigde met uitgebreid archiefonderzoek in Ede. "Vele uren, zelfs dagen, heb ik doorgebracht in de kelderruimte van het Edese archief", aldus de auteur in de inleiding van zijn postuum verschenen boek.

Prijzenswaardig veel bronnen heeft Wout Jansen geraadpleegd. Literatuur, archieven, egodocumenten, foto's: weinig of niets is aan zijn aandacht ontsnapt. Ook eigen herinneringen en waarnemingen maken deel uit van het bronnenarsenaal. Op pagina 143 en 144 beschrijft Jansen een naoorlogse zomermorgen in de achterkamer van opa en oma Van de Westeringh: "Oma is de deur uit en Opa is bezig in de keuken. Hij strijkt daar papieren broodzakjes plat en legt ze op een stapeltje in een van de keukenlaaitjes. Plastic zakjes bestaan nog niet. Zachtjes hoor ik Opa zeggen: 'Moe, moeder'. Al vaker heb ik gemerkt dat Opa, wanneer hij alleen is, het woordje 'moeder' mompelt." Mooi proza.

Hoofdpersoon

Wouter van de Westeringh is de hoofdpersoon en ook zijn werkterrein komt veelvuldig aan bod. Toch hebben we hier niet alleen te maken met een familiechroniek of de geschiedenis van een school. Kleinzoon Wout heeft de archieven van de gemeenten Veenendaal, Ede, Amerongen en Rhenen omstandig doorgespit en vervolgens een Gelders verhaal verteld. Het is met name deze verbreding die het boek zo bijzonder maakt. Niet eerder werd de historie van het andere Veenendaal zo nauwgezet in kaart gebracht. De chronologische en thematische indeling is doordacht, waarbij de grote geschiedenis precies de aandacht krijgt die nodig is voor een juist begrip van de kleine. Daarenboven - en dat is niet het minst belangrijke - kon Wout Jansen *schrijven*.

En dus is het een lekker leesboek geworden. We lezen over de rivaliteit tussen het openbaar en het christelijk onderwijs, de bruggen, de waag, de behartiging van de Gelders Veenendaalse belangen in de gemeenteraad van Ede door K.H. Heij, H.P. Hoolboom en M.G. Hoolboom, lantaarnopstekers, de demping van de Grift en het huisvuil, de verschillende stromen kerkgangers, de crisis en de oorlog, de koe van Weijers, straatnamen, sport, Kees Stip. Dé rode draad is de eigenaardige verhouding tussen Gelders Veenendaal en de gemeente Ede aan de ene kant en die tussen Gelders en Stichts Veenendaal anderzijds. Veel inwoners van Gelders, onder wie meester Van de Westeringh, vonden dat ze verwaarloosd werden door Ede, maar zagen

De boven- en de burgemeester

In het jaar 1756 werd in Heizen geboren:

Wouter van de Westeringh gehuwd in 1778 met Hendryna van de Wal
zij krijgen elf kinderen, waaronder de broers:

Derk x Gertrijde Speijers	Hendrik x Hendryna Samuels	← broers
--	---	----------

uit deze huwelijken worden o.a. geboren:

Gerardus x Janna Elisabeth v. Alphen	Wouter x Christina Engelina v.d. Westeringh	← neven
--	---	---------

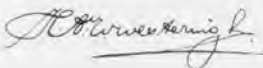
uit deze huwelijken worden o.a. geboren:

Wouter x Rijkje Petronella van Spanje	Hendrik Arnoldus x Grietje v. Konkluszen	← achterneven
---	---	---------------

is getekend:

Bovenmeester

Burgemeester

Pagina 20 laat zien dat bovenmeester W. van de Westeringh van de openbare lagere school in Gelders Veenendaal en burgemeester H.A. van de Westeringh van Stichts Veenendaal achterneven waren. Laatstgenoemde was lid van de Anti-Revolutionaire Partij.

niets in een vereniging met Stichts. Voor Van de Westeringh, die wel de burgemeester van Gelders genoemd werd, prevaleerde hierbij het belang van zijn school.

Humor

Het aantal humoristische passages is niet op de vinger van één hand te tellen. Het dienstmeisje Truitje liet op de schoolzolder een ham vallen in een van de lokalen (p. 35), het raadslid M.G. Hoolboom trok ten strijde tegen leeftijdscriminatie met de opmerking: "De franse premier Clémenceau is negen en zeventig, maar hij schiet nog steeds op leeuwen in Indië" (p. 62) en het raadslid D. van der Meijden kistte nog liever een lijk van vier dagen dan steeds de stank van de Enkasloot en de Grift te moeten inademen (p. 75). Wout Jansens verteltrant vindt een laconiek hoogtepunt op pagina 44. Volgens het Edese

landbouwverslag over 1914 telde die gemeente naast 5800 koeien ook één muilezel. Aan welke schokkende mededeling de auteur toevoegt: "Het is maar dat u het weet."

Over de buitenkant kan ik kort zijn. Qua redactie, lay-out en druk is het een uitgave in de traditie van de Historische Vereniging. In twee woorden: keurig verzorgd. Zo'n vijftig illustraties ondersteunen de tekst en zo'n vriendelijke prijs is ook nooit weg. Eén opmerking nog. In het document van Bets van de Westeringh figureren de provo's (p. 15). Daaruit is af te leiden dat zij haar verhaal niet vijftig, maar veertig jaar geleden zal hebben geschreven. Een bedenking die weinig afbreuk doet aan het feit dat het boek ronduit een prachtige aanwinst is voor de geschiedschrijving van Veenendaal. "Wouter van de Westeringh is alleen nog maar herinnering", zegt zijn kleinzoon op pagina 147, doelend op de naamsverandering van de school. Ziehier een blijvende herinnering aan Wouter én Wout.

Honderdjarigen in Veenendaal (7)

We zijn in deze rubriek al weer aangekomen bij aflevering nummer zeven, waarin ik u het een en ander hoop te vertellen over Jan de Kleuver, die de gezegende leeftijd van honderd jaar en zeven maanden mocht bereiken. Alhoewel zijn roots waarschijnlijk in het Vlaamse deel van België liggen, noemt hij zichzelf een rasechte Veenendaler en met recht, moet ik zeggen.

DOOR WIM VAN ELST

In oude archiefstukken, zoals de door Jaap Drost en Corrie van Silfhout vertaalde monsterrol van 1672, komen we de naam De Kleuver al tegen en ook in de map *Familienamen in Veense archiefbronnen vanaf 1574* wordt melding gemaakt van Kleuver, Kluever, Kluver en Cleuver, al of niet met het tussenvoegsel 'de'.

Voor het doopboek 1674-1810 en de trouwboeken 1701-1811 geldt hetzelfde. Dit alles maakt het mogelijk om voor Jan de Kleuver negen generaties in rechte lijn aan te geven, zij het dat we hier en daar te maken hebben met enkele onvolledigheden. Cor Slok ben ik erkentelijk voor het verstrekken van aanvullende gegevens.

Jan de Kleuver, circa 1930. (Collectie familie De Kleuver.)

Generatie I

Peter Hendriks Cleuver, overl. te Veenendaal in 1693.

Huwelijk 1: circa 1642 met Truijtje Wouters.

Huwelijk 2: op 31 mei 1674 te Veenendaal met **Gijsbertien Claas (Gijsbertje Claassen)**, overl. na 1693.

Kinderen 2: Harmen, ged. 12 februari 1684; Evert, ged. februari 1687.

Generatie II

Harmen Petersz. Cleuver, ged. 12 februari 1684 te Veenendaal.

Huwelijk 1: begin 1700 met Jannetje Hendriks van Ravenswaaij, overl. juni 1705.

Kinderen 1: Jan, ged. 14 juni 1705.

- Huwelijk 2: op 16 augustus 1705 te Veenendaal als **Harmen Petersen Kleuver** met **Cornelia Hendriks Veenbrink**, dochter van Hendrik Veenbrink.
- Kinderen 2: Peter, ged. 13 mei 1706; Aaltje, ged. 13 november 1707; Judik, ged. 19 mei 1709; Claas, ged. 16 augustus 1711; Hendrikje, ged. 22 oktober 1713; Hendrik, ged. 3 november 1715; Peter, ged. 1 mei 1718; Gijsberth, ged. 9 mei 1720.

Generatie III

Jan (Cornelissen) Cleuver, ged. 14 juni 1705 te Veenendaal.

Huwelijk: ging op 13 januari 1726 te Veenendaal als **Jan de Kleuver** in ondertrouw met de 20-jarige **Willempje van Hardevelt**, ged. 13 december 1705.

Kinderen: **Ariaantje**, ged. 28 april 1726; Judith, ged. 11 juli 1728; Cornelia, ged. 7 januari 1731; Annetje, ged. 7 december 1732; Lammert, ged. 1736.

Generatie IV

Ariaantje de Kleuver, ged. 28 april 1726 te Veenendaal.

Huwelijk: ongehuwd.

Kinderen: **Sander**, onecht kind, geb. circa 1747.

Generatie V

Sander de Kleuver, geb. circa 1747 te Veenendaal.

Huwelijk: op 28 augustus 1772 te Veenendaal met de 30-jarige **Maria van Santen**, ged. 21 januari 1742 te Veenendaal.

Kinderen: Dirkje, ged. 15 november 1772; **Adrianus**, ged. 28 mei 1774; Evert, ged. 24 maart 1776; Willem, ged. 1 februari 1777; Maria, ged. 19 december 1779; Jannigje, ged. 6 oktober 1782, op zeer jeugdige leeftijd overleden; Jannigje, ged. 24 december 1786.

Na het overlijden van Sander de Kleuver hertrouwt **Maria van Santen** op 16 maart 1794 te Veenendaal met **Jan van Hardeveld**, ged. 5 maart 1747, wolkammer, overl. 1804, zoon van Evert Jans van Hardeveld, scheepstimmerman en Neeltje van Setten.

Generatie VI

Janus (Adrianus) de Kleuver, wolkammer, geb. te Gelders Veenendaal (gem. Ede), ged. 28 mei 1774 te Veenendaal, overl. 14 maart 1832 te Veenendaal.

Huwelijk: op 24 januari 1796 te Veenendaal met **Maria van de Bovenkamp**, spinster, ged. 7 november 1773 te Veenendaal, overl. op 9 oktober 1838 te Veenendaal.

Kinderen: Maria, ged. 19 juni 1796; Gerritje, ged. 30 december 1798; Abram, ged. 24 februari 1805; Hendrika, geb. 5 december 1810, ged. 9 december 1810; **Willem**, geb. 29 augustus 1814.

Generatie VII

Willem de Kleuver, wolkammer, geb. 29 augustus 1814 te Veenendaal, overl. 18 september 1881 te Veenendaal.

Huwelijk: op 30 mei 1838 te Utrecht met de 24-jarige **Cornelia Fierant**, geb. circa 1814 te Est en Opijnen, overl. 24 mei 1868 te Veenendaal.

Kinderen: Maria, overl. 9 februari 1845 (1 jaar oud) te Gelders Veenendaal (gem. Ede); Anthonie, geb. in 1846 te Ede; **Marinus**, geb. 9 september 1852.

Generatie VIII

Marinus de Kleuver, fabrieksarbeider, geb. 9 september 1852 te Veenendaal, overl. 6 maart 1912 te Veenendaal.

Huwelijk: op 5 februari 1876 te Veenendaal met **Hendrica Kok**, fabrieksarbeidster, geb. 18 augustus 1853 te Veenendaal, overl. 26 oktober 1927 te Veenendaal.

Kinderen: Willem, geb. 29 april 1876; Cornelia, geb. 25 juli 1877; Jan, geb. 30 september 1880; Adrianus, geb. 14 januari 1883; Hendrika, geb. 8 augustus 1885; Anthonia, geb. 6 december 1887; Margretha Cornelia, geb. 26 februari 1890; Marinus, geb. 22 januari 1893; Hendrik Cornells, geb. 31 maart 1895.

Generatie IX

Jan de Kleuver, katoenwever, geb. 30 september 1880 te Veenendaal, overl. 17 mei 1981 te Veenendaal.

Huwelijk: op 22 april 1905 te Veenendaal met **Johanna Alida van Dijk**, fabrieksarbeidster, geb. 6 maart 1881 te Veenendaal.

Kinderen: Hendrika Maria, geb. 4 mei 1914 te Utrecht; Marinus, geb. 9 december 1915; Arie, geb. 20 februari 1917; Gerrit, geb. 25 juni 1918; Willem, geb. 31 oktober 1923.

In bovenstaande stamreeks zijn onder 'Kinderen' alleen geboorteplaatsen opgenomen wanneer deze anders luiden dan Veenendaal.

Familieverleden

Bij het inbrengen van al deze gegevens in mijn computer realiseerde ik me wat zich in het verleden van een familie allemaal kan voordoen aan prettige, maar evenzeer aan minder prettige dingen. Voorvalletjes waar men graag over vertelt en zaken die voor de goegemeente worden verzwegen. Persoonlijk denk ik aan het feit dat ik er pas enkele jaren geleden bij enig spuurwerk in het Veenendaals archief officieel achter kwam dat mijn grootvader van moederszijde bij zijn geboorte de naam Wouter van Ravenswaaij meekreeg. Eerst later werd deze door echtig gewijzigd in Wouter Harselaar. Natuurlijk, iedereen wist wat een 'veurjong' en een 'veurdeere' was. Vooral in een kleine dorpsgemeenschap als Veenendaal toentertijd wist men al gauw wie dit was overkomen, maar ook onze ouders spraken er zeker niet over wanneer het in hun eigen familiekring was voorgevallen. Mondje dicht hierover.

Het is best mogelijk dat ook de familie De Kleuver onbekend is met wat D. van Manen in *Aanzienlijk vlek in 't Stichtse* memoreert met betrekking tot Peter Hendriksz Kleuver (zie boven onder Generatie I). De auteur geeft in dit boek een kroniek van de Veenendaalse samenleving tot 1840

en laat ons op bladzijde 161 weten dat Peter in het jaar 1662 bij Prattenburg woonde en daar tijdens zijn huwelijk met Truijchje Wouters nogal intiem omging met de inwonende dienstmeid Jantje Jacobs - met alle gevolgen van dien. Hij werd gevangengenomen, kwam voor het gerecht, bekende en werd veroordeeld tot een boete van 100 gulden (dat is een flink bedrag voor die dagen!). Jantje kreeg van de rechter te horen dat zij "14 dagen gevangen moet zitten ende water ende broodt te eeten krijgt".

We kijken nog even naar Generatie IV. Ariaantje de Kleuver schonk het leven aan een buitenechtelijk kind, dat zij Sander de Kleuver noemde. Zouden al haar nakomelingen (generaties V t/m IX) zich wel eens hebben gerealiseerd dat zij waarschijnlijk nooit de familienaam De Kleuver hadden gedragen als Ariaantje op dat moment of later zou zijn getrouwd? In de kerkelijke archieven kwamen we Sander de Kleuver eveneens tegen. Van hem werd vermeld dat hij op 25 mei 1777 op dertigjarige leeftijd te Veenendaal openbare belijdenis van het geloof aflegde en zich als volwassene bij die gelegenheid ook liet dopen. De voorganger zal waarschijnlijk dominee Dirk

van Leeuwen zijn geweest. Hij kwam in 1762 vanuit Sliedrecht naar Veenendaal en diende de Hervormde Gemeente alhier tot zijn dood in 1804.

Ouderlijk huis

Jan de Kleuver werd op 30 september 1880 's avonds om acht uur geboren op het adres wijk A, nummer 305 (Markt A 305) als derde kind van Marinus de Kleuver en Hendrica Kok. Zijn vader kwam aangifte van de geboorte doen. Als getuigen waren aanwezig Johan George van Manen, 39 jaar en Izaäk Kok, 23 jaar, beiden fabrieksarbeider en wonende in Veenendaal. Aangetekend werd dat de tweede getuige niet kon schrijven. Zijn jongensjaren heeft Jan de Kleuver vrijwel zeker in het centrum van Veenendaal doorgebracht, niet ver van de Oude Kerk. Toen hij op 9 maart 1900 in militaire dienst moest (hij had lotnummer 11 getrokken) en vijf jaar later trouwde, woonde hij weliswaar niet meer aan de Markt, maar nog wel in de nabijgelegen Achterkerkstraat, om precies te zijn op nummer B 293.

Johanna Alida van Dijk. (Collectie familie De Kleuver.)

Zijn huwelijk met Johanna Alida van Dijk, die op Lombok E 54 woonde, vond plaats in Veenendaal op 22 april 1905 en werd voltrokken door burgemeester H.A. van de Westeringh. De bruid, geboren op 6 maart 1881 te Veenendaal, was een dochter van sajetspinner Arie van Dijk en Neeltje Bouman. De toen nog verplichte afkondigingen voor het huwelijk werden gedaan op de zondagen 2 en 9 april 1905. De volgende getuigen waren bij het huwelijk aanwezig: Rijk Bos, 34 jaar, sajetspinner, wonende te Ede, zwager van de bruidegom; Geurt Stuivenberg, 25 jaar, katoenwever, wonende te Ede, neef van de bruidegom; Gerrit van Dijk, 22 jaar, gehuwd, katoenwever, wonende te Veenendaal, broer van de bruid en Aris van de Haar, 28 jaar, bandwever, wonende te Ede, zwager van de bruid. Hendrica Kok, de moeder van Jan de Kleuver, ondertekende huwelijksakte nummer 14 niet wegens 'ongeleerdheid'.

Gezinsleven

Na hun huwelijk ging het jonge echtpaar De Kleuver wonen aan de Breede Gang F 131 in Veenendaal en later verhuisden zij naar Lombok E 51. Een term als eigen gezinsleven moet de familie De Kleuver vreemd in de oren hebben geklonken. Als we namelijk in het bevolkingsregister de gezinskaarten van de familie Jan de Kleuver nader bekijken, blijkt dat zij op ieder adres waar zij hebben gewoond om welke reden dan ook te maken hebben gehad met inwoning. Op het zojuist genoemde adres Lombok E 51 verbleven niet alleen het gezinshoofd Jan de Kleuver, zijn vrouw en hun vijf jonge kinderen, maar woonde sinds het overlijden van zijn moeder op 23 oktober 1927 ook zijn ongehuwde zuster Hendrika de Kleuver in. Zij kwam van Smidstraat B 308.

Het gezin De Kleuver verliet op 21 december 1931 het Sticht en ging wonen op Mulderslaan 19 in het Gelderse deel van Veenendaal, behorend tot de gemeente Ede. Uit alles blijkt dat Jan de Kleuver met beleid te werk ging. Ondanks de heersende armoede zag hij kans bij iedere verhuizing de woonsituatie voor zijn gezin te verbeteren. Het dwingt respect af. Zelf had men soms wel eens het idee ietwat boven zijn stand te leven.

Julianastraat 39. (Foto: Wim van Elst, 2006.)

Op 23 december 1938 keerde het gezin naar Veenendaal terug en betrok het de helft van een dubbel woonhuis aan de Julianastraat 39. Hendrika de Kleuver verhuisde mee. Zij overleed daar (toen Prins Hendrikstraat geheten in verband met de Duitse bezetting) op 9 juli 1944. Ook de Beatrixstraat en de Prins Bernhardlaan kregen in de jaren 1942-1945 op last van de bezetter een andere naam, respectievelijk Boerscheland en Gelderselaan/Verlaat (zie het boek *Veenendaal, straat in straat* uit van P. Will).

Woningnood

De kinderen De Kleuver vonden elk een levenspartner en verlieten hun ouderlijk huis in de Julianastraat, dat natuurlijk wel altijd voor hen open bleef staan. Voor Willem, de jongste van het stel, was er een gedeelte van het huis beschikbaar toen hij in 1947 na zijn huwelijk met Gerritje Johanna Boers geen woonruimte kon vinden in verband met de heersende woningnood in de naoorlogse jaren. Wim de Kleuver vertelde mij:

“De huur die wij wekelijks betaalden konden mijn ouders bijzonder goed gebruiken, temeer als je bedenkt dat mijn vader toen een wekelijks pensioen van f 7,- beurde en zelf een huur van f 6,50 moest betalen.” Marinus, de oudste van de jongens, was er twee jaar later met zijn dochter welkom toen zijn vrouw op jonge leeftijd overleed. Over de woningnood in die dagen en de gevolgen daarvan zullen heel wat oudere Veenendalers boekdelen kunnen schrijven. Een klein voorbeeld van wat mijzelf overkwam wil ik u niet onthouden. In 1957 kocht ik een woning in de Nicolaas Beetsstraat. Toen wij het jaar daarop trouwden was dit huis echter nog bewoond en moesten we op zoek naar een ander onderkomen. Dankbaar waren wij dat ons de gelegenheid werd geboden om bij de grootmoeder van mijn vrouw in te trekken. Zij woonde in de Gortstraat en stelde de bovenverdieping van haar huis aan ons ter beschikking. Ondertussen hoopten wij dat wij ons eigen huis zouden kunnen betrekken zodra dat leeg kwam. Toen dit moment was aangebro-

ken kregen wij van de gemeente te horen dat nog geen vergunning kon worden afgegeven. De volgende mogelijkheden werden ons voorgesteld:

- a) Het pand Nicolaas Beetsstraat 3 zou tijdelijk worden toegewezen aan een familie uit Den Haag in verband met een gemaakte claim met die gemeente.
- b) We konden de door ons gekochte woning direct betrekken wanneer we een alleenstaande hoogbejaarde dame, die bij mr Deen in de Hoofdstraat een kamer had, als medebewoonster wilden accepteren.

We kozen voor a) en konden ruim twee jaar na ons huwelijk pas verhuizen.

Na dit uitstapje gaan we weer terug naar Julianastraat 39. Van 1952 tot 1956 hebben nicht Neeltje (Nel) van Dijk en haar man Dick Willemsen bij oom Jan en tante Jans ingewoond. Indien nodig waren zij beschikbaar voor hulp.

Op 23 oktober 1958 overleed Johanna Alida de Kleuver-van Dijk in de leeftijd van 77 jaar en bleef Jan de Kleuver alleen achter. De bovenetage van zijn huis werd korte tijd aan een niet-familieel

verhuurd.

Oomzegger Jan van Dijk en Mies van Dijk-van Ginkel waren de volgende medebewoners van Julianastraat 39. Zij verbleven er drieënhal jaar, verhuisden daarna naar de Dijkstraat en oom Jan de Kleuver besloot desgevraagd met hen mee te gaan. Spijt van deze stap heeft hij nooit gehad. In *De Rijnpost* van 30 september 1980 lezen we dat Veenendaals honderdjarige het goed had in het gezin waarmee hij nu al zestien jaar in een heel goede harmonie mocht omgaan. Plagend schijnt hij wel eens gezegd te hebben: "Jawel, voorheen, toen de woningnood groot was heb ik jullie uit de brand geholpen, maar daar moet je nu toch wel duur voor betalen. Zo lang zorgen voor zo'n oude man." Jan en Mies konden zich hun leven niet anders voorstellen dan samen met oom Jan. Ook voor hun vier kinderen was hij een belangrijk middelpunt in de familie.

Katoenwever

Vanaf zijn twaalfde verjaardag tot aan zijn pensionering heeft Jan de Kleuver als katoenwever

Het portiershuis van de VSW aan de kant van de Zandstraat, 1975. (Martin Brink, *Veranderd Veenendaal*, 1995.)

Het vijftigjarig huwelijksfeest in 1955. Achter het bruidspaar van links naar rechts: Wim, Gert, Arie, Marinus en Hendrika Maria. (Collectie familie De Kleuver.)

gewerkt bij de Veenendaalsche Stoomspinnerij en -Weverij. Daarna heeft hij nog vijfendertig jaar niet alleen van zijn pensioen, maar ook van zijn goede gezondheid mogen genieten.

Het trappenlopen viel hem naar eigen zeggen wel wat zwaar en hij ging niet meer naar buiten, omdat dit hem al een paar jaar te druk was. Burgemeester P. Bode zocht Jan op toen hij als oudste inwoner van Veenendaal op 30 september 1979 zijn negenennegentigste verjaardag vierde, maar was natuurlijk ook present toen hij een jaar later tot de groep eeuwelingen gerekend mocht worden. *De Rijnpost* vermeldde dat dit heuglijke feit werd gevierd in het bijzijn van zijn kinderen, vijftien kleinkinderen en achttien achterkleinkinderen. Zoon Gerrit was evenals voorgaande jaren komen overvliegen uit Amerika, waarheen hij in 1953 was geëmigreerd. Hij was gaan wonen in Jacksonville (North Carolina). Mevrouw G.J. de Kleuver-Boers herinnerde zich haar schoonvader als een behulpzame man, die altijd de vaat deed en de aardappels schilde. Maar ook: zijn ja was

ja en zijn neen was neen. Voor velen kwam Jan de Kleuver wat stug over, maar mensen die hem langer kenden vonden hem een warme en sympathieke persoonlijkheid.

Jan de Kleuver overleed in zijn geboorteplaats op 17 mei 1981 en werd begraven in graf nummer E 196 op de algemene begraafplaats aan de Munnikenweg te Veenendaal.

Kerkelijke activiteiten

We zouden Jan de Kleuver te kort doen als we in deze rubriek voorbijgingen aan zijn grote kerkelijke betrokkenheid, met name bij die van de Gereformeerde Gemeente in Veenendaal. Bij zijn geboorte behoorden zijn ouders blijkens het bevolkingsregister van 1881-1890 tot de Hervormde Kerk. Het volgende decennium, waarin Jan de Kleuver zelf als gezinshoofd te boek stond, was dit in de kolom kerkgenootschap gewijzigd in 'Ger'. Dat wil waarschijnlijk zeggen dat de familie De Kleuver in deze periode is overgegaan naar de Gereformeerde Kerk van domi-

Het gouden bruidspaar op 22 april 1955 omringd door kinderen en kleinkinderen. (Collectie familie De Kleuver.)

nee W. den Hengst. In 1913 trad dominee Den Hengst uit zijn kerk in verband met de leer van dr A. Kuijper. Een groot deel van de gemeente volgde hem en sloot zich aan bij de Gereformeerde Gemeenten in Nederland.

Op 6 maart 1930 werd dominee R. Kok bevestigd als nieuwe predikant van de Gereformeerde Gemeente van Veenendaal. Kemp van Ginkel vermeldt in zijn boek *Van Hoofdstraatkerk naar Pniëlkerk* dat Jan de Kleuver even daarvoor tot diaken was gekozen. Toen kwamen de moeilijke jaren van kerkstrijd, waarbij Jan de Kleuver als kerkenraadslid nauw was betrokken. Het zou te ver voeren in het kader van dit artikel de diverse theologische verschuivingen binnen de Gereformeerde Gemeente uitvoerig te vermelden. Voor een beschrijving van de Veenendaalse situatie verwijs ik u graag naar *Opdat het navolgende geslacht die weten zou* van de Gereformeerde Gemeente in Nederland te Veenendaal en naar *Geloven en denken in Veenendaal* van het Historisch Museum Het Kleine Veenloo.

Wel wil ik hier in het kort nog aangeven in welke gebouwen onze honderdjarige in de loop der jaren

ter kerke is gegaan. Nadat de Gereformeerde Gemeente in Nederland in 1913 had vergaderd in het Lokaal voor Christelijke Belangen aan het Verlaat, kon zij in het daaropvolgende jaar al een nieuwe kerk in de Hoofdstraat in gebruik nemen. In 1949 begon de periode dat de gemeente samenkwam in de Kegelbaan bij garage De Haas aan de Kerkewijk, gevolgd door de diensten in gebouw Eltheto aan de Fluitersstraat. Het waren tijdelijke oplossingen, waaraan in 1951 een eind kwam toen het nieuwe kerkgebouw schuin tegenover Eltheto kon worden betrokken. In 1980 ontstond er opnieuw een breuk met als gevolg dat de Gereformeerde Gemeente in Nederland binnen synodaal verband, waartoe Jan de Kleuver altijd is blijven behoren, de oude Bethelkerk in de Beatrixstraat heeft aangekocht en daar is gaan kerken.

In de rouwadvertentie die de kerkenraad van de Gereformeerde Gemeente in Nederland te Veenendaal plaatste naar aanleiding van het overlijden van Jan de Kleuver, wordt vermeld dat hij de gemeente meer dan vijftig jaar als diaken heeft gediend.

In de voetsporen van vader

Vermeldenswaard is het dat twee zoons van Jan de Kleuver eveneens de christelijke gemeente in Veenendaal hebben mogen dienen in het ambt van diaken of ouderling. Arie de Kleuver was vanaf 1968 enkele jaren diaken in de Christelijke Gereformeerde Pniëlkerk. Wim de Kleuver was in totaal drieëntwintig jaar ouderling in wijkgemeente 6 van de Hervormde Gemeente Veenendaal, spe-

ciaal belast met de pastorale zorg aan de bewoners van woon- en zorgcentrum De Engelenburgh aan de Kerkewijk. Volgens Wim de Kleuver zal zijn vader het jammer gevonden hebben dat zijn zoons niet het kerkelijke pad hebben gevolgd dat hij was gegaan, maar gezegd moet worden dat hij ze daarop nimmer in negatieve zin heeft aangesproken.

De kerk van de Gereformeerde Gemeente in Nederland te Veenendaal aan de Beatrixstraat, circa 1983. (Collectie Gemeentearchief Veenendaal.)

Gelders en Stichts

Op 21 september is het weer zover. Een honderdtal leden verzamelt zich in de Binnentuin van De Meent om een zeer populaire spreker te beluisteren: jhr P.A.C. Beelaerts van Blokland. Maar ook een belangrijke gebeurtenis is de overhandiging van het boek van de op 8 januari van dit jaar overleden Wout Jansen: Een Gelders Verhaal. Meester Van de Westeringh en Gelders Veenendaal.

DOOR INEKE VAN SCHUPPEN

Behalve tot de leden van de vereniging en de spreker van deze avond richt voorzitter Henk van 't Veld dit keer ook een woord van welkom tot mevrouw Hannie Jansen-Dubbelman en de zoon en de dochter van Wout Jansen, Dineke en Hennie. *Een Gelders Verhaal* is een uitzondering in de lange lijst van Veense boeken die in de loop van de jaren zijn verschenen. Het boek voorziet in een leemte, want tot nu toe zijn er nauwelijks uitgaven over Gelders Veenendaal verschenen. Voorzitter Henk heeft slechts twee artikelen over de Gelderse school gevonden in twintig jaargangen *Oud Veenendaal*. Ook over Gelders Veenendaal zelf komt hij slechts één artikel tegen. In dit boek tekent Wout Jansen de verhouding tussen Gelders en Stichts en hij beschrijft het dagelijks leven in Gelders Veenendaal tussen 1900 en 1940 met zijn lantaarnopstekers, de zondagseheiliging, de vele bruggen et cetera.

Genoten

Nadat Henk van 't Veld een exemplaar aan mevrouw Jansen heeft overhandigd, krijgt zij het woord. Ze memoreert hoe mooi het geweest zou zijn als Wout het boek zelf in ontvangst had mogen nemen. Diep in zijn hart zou hij er trots op zijn geweest. Hij heeft enorm genoten van het onderzoek in de archieven en de gesprekken met oudere mensen. Dit alles heeft het boek gemaakt tot wat het nu is. Het toeval wil dat het juist op deze dag zeventien jaar geleden is dat Hannie en Wout in het huwelijk traden, waardoor dit een dag met warme en blijvende herinneringen voor haar wordt.

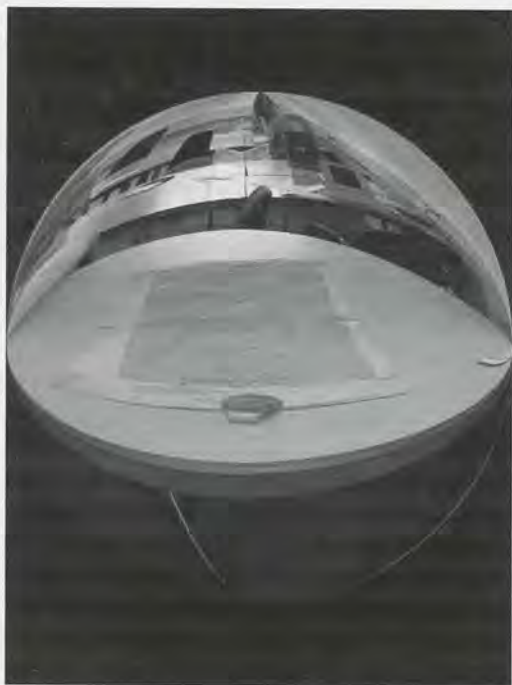
Gesticht

Vervolgens gaat de heer Beelaerts van Blokland met behulp van zijn echtgenote met succes de strijd aan met de microfoon. De onnavolgbare manier waarop hij zijn lezingen pleegt te houden, is niet zomaar in woorden te vangen. Om te beginnen vergast hij ons op drie zienswijzen. Ten eerste zijn zienswijze op Veense burens naar aanleiding van *Een Gelders Verhaal*. Daarbij is hij tot de conclusie gekomen dat er niet veel verschil bestond tussen de Stichtse en de Gelderse bewoners. Ten tweede geeft hij zijn zienswijze op een belangrijke gebeurtenis van deze dag: het aftreden van de ministers Donner en Dekker, die zich hebben teruggetrokken naar aanleiding van de conclusies van het rapport over de Schipholbrand. En ten derde natuurlijk zijn zienswijze op het Sticht, want dat is het onderwerp van zijn lezing van vanavond.

De uitdrukking 'het Sticht' heeft rechtstreeks met religie en bisschoppen te maken. In vroeger eeuwen konden bisschoppen hun bezittingen veruitbreiden. In Utrecht werd het noorden wel het Oversticht genoemd en werden de bezittingen rond Utrecht soms aangeduid als het Nedersticht. De uitdrukkingen "Hij voelt zich gesticht" en "een stichtelijke preek" hebben hiermee te maken. Karel V ontnam in 1528 met het Verdrag van Gorcum de bisschop van Utrecht diens wereldlijk gezag, waardoor de naam 't Sticht verdween.

Landschap

In de ijs tijd is de basis al gelegd voor het gebied waarin wij wonen. Het land was bedekt met dikke

Charter van het Verdrag van Gorcum. (www.maartenvan-rossum.com, foto: P. Dijs, 2003, Gelders Archief, Arnhem.)

lagen ijs. Door de werking daarvan ontstonden stuwwallen en dalen. Later, toen het ijs gesmolten was, kreeg men te maken met zandverstuivingen. Zand was zeker zo gevaarlijk als water. Behalve het ambt van dijkgraaf bestond toen ook dat van zandgraaf.

De heer Beelaerts van Blokland verhaalt voorts van de verscheidenheid in plantengroei in de provincie Utrecht, waarbij hij De Hel in Veenendaal niet onvermeld laat. Hij rept van het bijzondere Utrechtse landschap met zijn diversiteit van plassen, polders, bossen en zelfs duinen. Hij stipt

Het vlonderpad in het natuurgebied De Blauwe Hel, circa 2000. (Foto: Riet Lieferink, collectie Gemeentearchief Veenendaal.)

het belang van waterbeheersing door dijken aan en maakt zijn gehoor enthousiast voor tochten over land en water. Hij lardeert zijn verhaal met diverse gedichten. Hij raadt de luisteraars aan de forten in de provincie Utrecht te bezoeken, zodat ze achtergrondinformatie kunnen verkrijgen over de Hollandse Waterlinie. Hij roemt de luchten, waardoor Holland in de hele wereld zo beroemd is. Maar hij onderstreept ook het belang van goede stadskernen. En de Gelderse Vallei kent veel verschillende plaatsen: van Barneveld als landbouwgemeente tot Veenendaal als industriële plaats. Kortom, de spreker boeit van begin tot eind.

Voor zijn lezing wordt hij na afloop dan ook hartelijk bedankt door voorzitter Van 't Veld en natuurlijk wordt aan mevrouw Beelaerts van Blokland een boeket bloemen overhandigd.

De voorzitter wijst ten laatste op de bijeenkomst van 23 november. Deze avond zal een wat ander karakter dragen dan gewoonlijk. De leden worden in de gelegenheid gesteld een of meer voorwerpen mee te brengen en die door deskundigen te laten taxeren. Het wordt dus een op de leerst van Tussen Kunst en Kitsch geschoede avond. Meer informatie hierover vindt u in de rubriek *Het laatste woord*.

Na een welgemeend wel thuis van de voorzitter gaat een ieder zijns weegs.

De werkplaats

In Oud Veenendaal van september 2003 hebben we als werkgroep Dialect van de Historische Vereniging Oud Veenendaal verslag gedaan van onze medewerking aan het Woordenboek van de Gelderse Dialecten, De Veluwe. We gaven voorbeelden van antwoorden op de vragen in negen lijsten betreffende het onderwerp Het Huis. Dit deel is in 2005 verschenen. Het volgende deel, De Mens, gebaseerd op tweeëndertig vragenlijsten, is in november 2006 van de pers gekomen.

DOOR HENK VAN 'T VELD

Een van de werkgroepleden, Wim Diepeveen, die dialectspreker is, vulde zelf de vragenlijsten in; drie andere werkgroepleden, Wim Goedhart, Jan van de Haar en Peter Will, ondervroegen als informanten respectievelijk de heren A. Pomp, B.H. van de Scheur, A. Aalbers en B. van Deelen. Daarna vulden we als werkgroep de antwoorden op de definitieve vragenlijst in. Graag laten we u

opnieuw kennismaken met de aard van de vragen en de door ons gegeven antwoorden. Zoals u ziet betroffen de vragen het menselijk lichaam, eten en drinken, kleding en verzorging, ziekten, bewegingen en houdingen en ten slotte geestelijke eigenschappen. Ten aanzien van elke categorie geven we hieronder enkele voorbeelden van de door ons gegeven antwoorden.

Hoe noemt u een man die mager is?

Hoe noemt u de boezem van een vrouw?

Hoe noemt u O-benen?

Hoe noemt u hijgen?

Hoe noemt u menstruatie?

Iemand die van lekker eten houdt is een...

Hoe noemt u hoofdkaas?

Hoe noemt u tuinbonen?

Hoe noemt u roosteren van vlees?

Hoe noemt u een stampot van appels?

Speciale dialectnaam voor een hemd?

Speciale naam voor een onderbroek van een man?

Hoe noemt u positiekleding?

Als een vrouw veel sieraden draagt, zegt men

Hoe noemt u parfum?

Hoe zegt u: een ziekte onder de leden hebben?

Hoe noemt u een ontsteking in een ooghoek?

Hoe zegt u: op zijn achterste zitten?

Hoe vertaalt u: ik heb mijn hoofd gestoten?

schraoi / schriel / iel kereltie, moagere laat, bònestaak

burste, tiete, memme, gemoet, veurgevel, veurkomme

vaarkesvaangers, keuevaangers

haige; bij zwaar werk: hechte en pechte
de rooie loop hebbe, opoe over hebbe, de maond hebbe

smulpaop, lekkerbek, mins die d'r niet in spijgt
kopkees, sult, zure sult

platte peters

ròðstere; moderner: barbekeue

hète bliksem (zeute appels, zure appels, witte bòne)

man: interlokkie; vrouw: kammizòl

indien met lange pijpen: wijndvaanger

psisieklere; spottend: een tent

ze lek wel 'n ekster, 't is net een kerstboom,
't lijkt Izebel wel

geurtie, luchie, reukwaoter, stinkspul, parfum
z'n eige gurrechies voele

strontje, schijtoog, paddepoep, paadjepoep,
potjepoep

op ze krent / kont / rèèt zitte

'k stòðtte me hasses / me kop

Hoe noemt u: wild, onnadenkend lopen?

Een schertsende uitdrukking voor
vergeetachtig zijn?

Een apart woord voor een vrouw die veel praat?

Hoe vertaalt u: trots zijn?

Hoe noemt u iemand die lichtgeraakt is?

Hoe vertaalt u: het overleg duurt al drie uur?

Iemand die dingen graag regelt is een...

hiestere, banjere

hij he-d-een kop as 'n zeef / hij is 't kwet

kletskont, kletswijf, kletstaante, lulla

**nös de schoene lope, de krop hoog hebben zitte,
gròs zijn op**

een kòrtstart, een snel angebraand mins

**da gerikraoi / overleg is al drie uur an de gang
regeleateur**

Ook waren er vragen die niet zozeer het dialect,
maar wel allerlei volksgebruiken betroffen. Ook
hiervan geven we enkele voorbeelden. Misschien

maakt dit het verlangen om het hele boek in te
zien nog groter.

Deed men vroeger nog iets bijzonders met de
nageboorte?

Kent u nog middelen die volgens het volksgeloof
heilzaam werken en die nog worden toegepast?

Vóór de bevalling mocht de kraamvrouw
bepaalde dingen niet doen, omdat dat gevolgen
zou hebben voor de baby. Kent u ook zulke
verschijnselen?

Welke rechten hadden getrouwde vrouwen,
die ongetrouwde niet hadden?

Weet u ook wanneer het eten van karbonades
populair geworden is?

Hoe vaak kwam bij u (gemiddeld gesproken
per week / maand) vis op tafel?

Wat helpt goed tegen reumatiek?

**Eerst bezien of alles compleet is. Vervolgens
begraven in een tuin of een bos. Dan werd er
een boom op geplant. Het begraven zorgde voor
een vruchtbare tuin.**

**Ook werden delen gebruikt voor
wondbehandeling.**

Tegen

- steenpuisten: boerenkoolblaad;

- wratten: d'r 's morgens overheen piesen;

- keelpijn: natte, wollen doek om te broeien;

- open bult: boter of koud ijzer;

**- galbulten: met de nagel er een kruisje op
drukken;**

- blaren: een doek met melk;

- verbranding door de zon: karnemelk drinken;

- menstruatiepijn: vrouwenmantel.

**Bepaalde gerechten niet eten, want dan werd de
melk zuur.**

**Geen kat aanhalen, want dan kreeg zij een kind
met een kattenkop.**

**Geen alcohol drinken, want dan kreeg zij een
kind met 'scheve oogjes'.**

Bijslaap bij een man.

Grap: een aanrecht.

**Plm. 1950: gemakkelijk om te braden, nu men
meer met vakantie ging.**

**Eens per week, meestal op vrijdag (meedoen
met de rooms-katholieken). En dan altijd bij de
boterham, niet bij 't warme eten.**

**Op z'n Vèens gezegd: tege rimmetiek helpt
kastaanjes in de zak / braandnètels, bijesteke,
'n stukkie zink en 'n stukkie koper in 'n zakkie
bij je drage; waarm houe mit onbewaarkte
schapevaacht, waarbij de wol op de eige huid
moet wòrre angebracht.**

Het laatste woord

Verandering van spijs doet eten. Op onze ledenbijeenkomsten willen we de aanwezigen graag een gevarieerd menu voorzetten. Het kan niet altijd gaan over het Veens verleden, over ontwikkelingen in de regio, over Veense gewoonten en gebruiken. Vandaar dat we op de komende bijeenkomst ons zullen bevinden Tussen Kunst en Kitsch en het onderwerp op de januaribijeenkomst meer algemeen historisch zal zijn. Kunst is afgeleid van het Middelnederlandse conste en heeft als betekenis: kennis, kunde, bekwaamheid. Kitsch is afgeleid van het Duitse werkwoord kitschen: snel bijeenvegen van vochtig straatvuil tot een gladde, kleffe koek.

DOOR HET BESTUUR

Breng op de bijeenkomst van donderdag 23 november een bijzonder, geliefd, of naar uw mening waardevol gebruiks- of siervoorwerp mee: een schilderij(tje), een origineel stuk aardewerk, een Hollandse tegel, een sieraad of juweel, een horloge of een oude munt, een antieke pop, een oud of bijzonder boek, een prent, gravure of tekening enzovoort.

Voorwerpen waarvan u mogelijk niet weet of ze met 'kunst' aangeduid mogen worden, maar waaraan wellicht wel een verhaal is verbonden: van wie u het erfde, hoe u het hebt verkregen... In de zaal moeten zij die zo'n voorwerp hebben meegebracht aan een tafeltje gaan zitten en het voor zich uitstallen en natuurlijk bewaken. Drie deskundigen, de heren Luciën Schram, Jan Dekker en Jan Huibers, zullen langs de tafels gaan en een voorwerp uitkiezen dat zij interessant achten. Zij nemen dit voorwerp vervolgens mee naar het podium, waar het zo mogelijk via een momentopname voor iedereen zichtbaar op het beeldscherm zal worden geprojecteerd. De eigenaar of eigenares wordt gevraagd op het podium te komen en kan dan zijn of haar verhaal vertellen. Daarna geeft de deskundige zijn mening. Gespannen wordt er geluisterd... Wat is de herkomst van uw voorwerp? Hoe oud is het? Is het kunst of is het kitsch? Of valt daarover te discussiëren: behoort het voorwerp tot het schein-gebied daartussen? Mogelijk wordt het voor-

werp ook getaxeerd en hoort u de waarde ervan. Als er veel voorwerpen zijn, bestaat altijd de kans dat het uwe niet geselecteerd wordt. Maar dan is het toch altijd leuk om er met hem of haar die bij u zit of in de pauze of na afloop bij u komt, over te praten. Een boeiende avond. Nu eens zult u het misschien kitsch vinden om iets kunst te achten, dan weer zal het voor u geen kunst zijn om iets als kitsch te bestempelen.

Alle leden zijn van harte welkom op:

- **Donderdag 23 november**
- **Ledenbijeenkomst HVOV**
- **Tussen Kunst en Kitsch-avond**
- **De Meent, Grote Beer 10**
- **Aanvang: 19.45 uur**
- **Toegang gratis**

Noteer alvast in uw agenda de ledenbijeenkomsten in 2007:

Donderdag 22 maart: de heer G. Maasen, 'In de klompen van m'n opa. Een nostalgische terugblik op een verdwenen agrarische, Veluwe samenleving'.

Donderdag 21 juni.

Donderdag 27 september.

Donderdag 13 december.

Onderstaande uitgaven zijn verkrijgbaar bij Wout en Heinie Brands, Middellaan 77, 3904 LE Veenendaal, tel. 0318 513650. Alle genoemde prijzen zijn exclusief verzendkosten.

- dr R. Bisschop, *Een tweeling zelfstandig. Stichts en Gelders Veenendaal in de Bataafse-Franse tijd 1795-1813* (62 pagina's)
Prijs: € 2,25
- dr R. Bisschop, G.C. Speelpenning en T. Stol, *Het veen, de veenraden en het Veenraadschap. De historische wortels van de gemeente Veenendaal, toegelicht aan de hand van oude teksten en de transcripties daarvan, 1546-1847* (152 pagina's; leerboek paleografie)
Prijs: leden € 9,10; niet-leden € 11,35
- Werkgroep Genealogie van de Historische Vereniging Oud Veenendaal, *Eigenaren van graven in de Kerk te Veenendaal - deel 1* (40 pagina's; inventarisatie van de eigenaren van graven uit 1690, met veel voor genealogen interessante gegevens; transcripties van de oorspronkelijke registraties)
Prijs: leden € 4,55; niet-leden € 6,80
- Werkgroep Genealogie van de Historische Vereniging Oud Veenendaal, *Eigenaren van graven in de Kerk te Veenendaal - deel 2* (33 pagina's; aanvullingen op de leggers van graven uit 1683 en transcripties van de leggers 1710-1754, 1754-1818 en 1790-1858. Bevat tevens gegevens betreffende de ligging van graven in de Oude of Salvatorkerk)
Prijs: leden € 4,55; niet-leden € 6,80
- P.G. Doolaard, *Tot tijd en wijle... Een bloemlezing uit een eeuw Gereformeerd kerkelijk leven in Veenendaal, 1887-1987* (179 pagina's)
Prijs: € 6,80
- J.C. Meeuse, *De laatste oorlogsdagen in Veenendaal* (24 pagina's; verslag van de laatste oorlogsdagen in Veenendaal weergegeven voor familie in Zeeland door J.C. Meeuse, onderwijzer te Veenendaal)
Prijs: € 1,60
- P. Will, *Veenendaal, straat in straat uit. Betekenis en geschiedenis van Veenendaalse straatnamen* (96 pagina's)
Prijs: € 6,80
- Gert Groenleer, *Veenendaal en de ramp van 1953* (32 pagina's)
Prijs: € 4,95
- Werkgroep Genealogie van de Historische Vereniging Oud Veenendaal, *Leggers van de Morgentalen der Geldersche en Stichtsche Veenen - deel 1* (176 pagina's; transcripties van de registers met namen van eigenaren en pachters van veengrond 1618-1722; met indexen en veel voor genealogen en andere onderzoekers interessante gegevens)
Prijs: leden € 12,50; niet-leden € 15,-
- A.C. van Grootheest en R. Bisschop (red.), *Geschiedenis van Veenendaal* (392 pagina's; overzicht van de geschiedenis van Veenendaal in al haar geledingen)
Prijs: € 38,50
- A.C. van Grootheest, R. Bisschop en G.C. Groenleer (red.), *Geschiedenis van Veenendaal 2* (447 pagina's; overzicht van de geschiedenis van Veenendaal met veel aandacht voor de mensen)
Prijs: € 39,-
- Teus van Beek, *Wij groeiden op in Veenendaal. Herinneringen aan een samenleving die voor goed voorbij is* (104 pagina's; over vriendschap in Veenendaal in de jaren dertig en veertig van de vorige eeuw)
Prijs: € 9,95
- Kees-Willem Bruggeman, Gert Groenleer en Bert de Groot (redactie), *Een zwaar bedrijf. De lagerindustrie in Veenendaal in woord en beeld* (168 pagina's)
Prijs: € 18,95
- Paul A.M.J. Hageman, *'Noe eerst effe praote'. Herinneringen van een wolfabrikant uit Veenendaal. Naar het manuscript van Willem van Leeuwen (1880-1956)* (98 pagina's)
Prijs: € 9,95
- Paul Hageman, *Veenendaal op papier. Een inventarisatie* (cd-rom met meer dan 1000 boektitels over Veenendaal)
Prijs: leden € 8,-; niet-leden € 12,-
- *Watersnoodramp 1855*, themanummer van *Oud Veenendaal* van januari 2005 (36 pagina's)
Prijs: € 3,-
- G.M.J. van Schuppen-Diepeveen, *Met vlag en wimpel. Kroniek van 100 jaar Oranjedag in Veenendaal* (36 pagina's)
Prijs: € 1,-

Historische Vereniging Oud Veenendaal

